

BİDGE Yayınları

Çeviri Kuram ve Uygulamaları

Editör: Doç. Dr. F. Gül Koçsoy

ISBN: 978-625-372-404-7

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Deyiş Kay(Dır)Ma Modeli – Anton Popoviç.....	4
Zeynep Arkan	4
Ercan Demirci.....	4
Çeviride Yöntem ve Strateji Rehberi: Genel Çeviri Stratejileri ve Uygulama Örnekleri.....	41
Neslihan PARLAK.....	41
Betimleyici Polisistemik Çözümleme Modeli- Raymond Van Den Broeck	65
Zeynep ARKAN.....	65
Neslihan PARLAK.....	65
<i>Hemingway's The Old Man And The Sea</i> ” başlığıyla İngilizce yayımlanmıştır.	85
Web Sitesi Yerelleştirmesi: Süreç ve Uygulama	95
Erdoğan ASLAN	95
Bulgarca Eğitim-Öğretim Sürecinde Görünüş Kategorisinin Önemi	114
Sadık HACI.....	114
Exploiting Translator Effort in Activist Translation: A Descriptive Case Analysis.....	132
Erdem AKGÜN.....	132

BÖLÜM I

Deyiş Kay(Dır)Ma Modeli – Anton Popoviç

Zeynep Arkan¹
Ercan Demirci²

Giriş

Çeviri, kültür ve tarih arasındaki bağların incelenmesine kültürel dönüş ve yeni bir ‘paradigma’ çerçevesinde başlanabilmiş (Tahir Gürçağlar, 2015: 13), bu süreç 1980’li ve 90’lı yıllara kadar uzanmış (Demircioğlu, 2016: 19), ve 20. yüzyılda çeviriye ilişkin görüşler çok daha zengin ve çeşitlilik arzeden bir yelpazeye yayılmıştır (Tahir Gürçağlar, 2016: 111). Buna rağmen, henüz yeni sayılabilecek bir alan olarak genel geçer bir çeviri kuramı gelişmemiştir (Stolze, 2013: 15). Bununla birlikte çağdaş çeviribilim, özellikle son otuz yılda yapılan araştırmalar neticesinde

¹ Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü.

zeynep.arkan@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0003-0534-186X

² Öğretim Görevlisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu.

e.demirci@nevsehir.edu.tr ORCID: 0000-0002-6702-0247

ilke, kural, ölçüt, yöntem, taktik, strateji, model ve kuram ortaya koymuştur (Göktürk, 2010: 103).

Özellikle çevirinin bağımsız bir bilim dalı olmasıyla birlikte çeviribilime kuramsal yaklaşımların hız kazandığı görülmüştür (Yalçın, 2015: 52-53). Çeviri pratiği ve kuram ilişkisi bağlamında, Yazıcı görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “*Kuramsal bilgi çeviriye geniş açıdan bakmayı öğretir, çevirmenin ufkunu genişletir. Çeviri, sadece kaynak dil ve kültür bilgisiyle yapılamaz. Kuram, çevirmene çevirinin hedef dil ve kültür bilgisi ile araştırma ve yaratıcı düşünmeyi gerektiren bir eylem olduğu bilincine varmasını sağlar.*” (Yazıcı, 2005: 27). Öner ise çevirmenin çeviri becerisi olması gerektiğini ve ‘kuramsal bilgiyle’ pratiğin bir arada olması durumunda çevirinin anlamlı hale geleceğini ifade etmiştir (akt. Yalçın, 2015: 53-54).

Bu bölümde çeviride kay(dır)ma(lar) bağlamında Anton Popoviç’in önerdiği ‘Deyiş Kay(Dır)Ma’ Modeli üzerinde durulmaktadır. Slovak asıllı çeviribilimci Anton Popoviç, çalışmalarında ve özellikle de çeviriye kuramsal yaklaşımlarında Çek çeviribilimci Jiri Levy’den etkilenmiştir (Spirk, 2009: 4). Kavramsallaşma, kurumsallaşma ve kuramsallaşma sürecinde çeviribilim, dilbilim odaklı bakış açılarından beslenmiştir (Güzeler ve Arkan, 2022: 1241). Anton Popoviç’in yaklaşımı ‘deyiş kay(dır)ma’ modeli dilbilim odaklı çeviri kuramları arasında değerlendirilmektedir. Söz konusu model çevirmen tercihlerine odaklanmakta olup çeviriye ise bir süreç olarak ele almaktadır (Güzeler, ve Arkan, 2022: 1242-1243).

Çalışmanın bu kısmından itibaren çeviride kay(dır)ma(lar)dan hareketle Anton Popoviç’in Betimleyici Çeviri Çalışmaları

bağlamında değerlendirilebilecek deyiş kay(dır)ma modeli ve ilgili modeli açıklayan kavramlar, bir bütün içerisinde ele alınmış ve açıklığa kavuşturulmuş olacaktır.

Çeviri Çalışmaları Açısından Kay(dır)ma(lar)

Kuramcıların kaynak dil ile hedef dil arasındaki farkları araştırdığı, bu farklılıkları ve çeviride meydana gelen değişimleri tanımlamaya ve sınıflandırmaya çalıştığı 1950'li yıllardan itibaren 'çeviri kayması' kavramı çeviribilim alanına girmiştir (Tarawneh ve Al-Momani, 2023: 70-71). Çeviride kaymalar farklı kuramcılar ve araştırmacılar tarafından, farklı bakış açılarına göre ve farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Popoviç ise bu durumu doğrudan 'deyiş kay(dır)ması' olarak nitelendirmiş; ancak diğer çeviribilim araştırmacıları daha genel anlamda 'kay(dır)malar' şeklinde tanımlamayı tercih etmişlerdir.

Çeviride kay(dır)ma veya kay(dır)malar kavramı ilk defa Popoviç ile ortaya çıkan bir olgu değildir. Popoviç'ten önce de çeviri bağlamında kay(dır)malar kavramı etrafında yaklaşımlar sergileyen araştırmacı ve çeviri kuramcıları olmuştur. Bu bağlamda, çeviride 'kay(dır)ma' tabirini ilk kez Catford (1965) tarafından *Dilbilimsel Çeviri Kuramı (A Linguistic Theory of Translation)* kitabında ortaya atıldığı tespit edilmiştir (Latifah, Baharuddin ve Udin, 2022: 12-13). Çevirideki 'kay(dır)malar', kaynak dilden hedef dile geçiş sürecinde 'biçimsel ve biçimsel eşdeğerlikten uzaklaşma veya ayrılma' olarak tanımlanmıştır (Tarawneh1 ve Al-Momani, 2023: 70-71). Catford'un (1965) tanımı, 'biçimsel eşdeğerlik ve metinsel eşdeğerlik' sınıflandırmasına dayanmaktadır. Catford (1965), 'biçimsel eşdeğerliği', belirli bir dilin yapısında neredeyse aynı olan iki veya daha fazla dil kategorisi arasındaki bağlantı olarak

tanımlarken, metinsel eşdeğerlik metnin iki bölümünden oluşur ve her bölüm diğerinin özgün bir çevirisidir. Bununla birlikte, bir metinsel eşdeğerlik doğrudan kaynağa gönderme yapmadığında buna ‘çeviri kayması’ adı verilir (bunlar iki biçimdedir: düzey kaymaları ve kategori kaymaları). Dolayısıyla, ‘çeviri kayması ve çeviri eşdeğerliği,’ çeviride iki temel olgudur ve bu konuda çevirmenlerin uzmanlaşması gerekir (Tarawneh ve Al-Momani, 2023: 70-71). Toury (1995: 56-57) kay(dır)mayı, ‘yeterlilikten sapma’, çevirinin kaçınılmaz ve evrensel bir olgusu olarak tanımlar. İki tür kay(dır)ma arasında ayırım yapmıştır: zorunlu ve zorunlu olmayan kay(dır)ma. İkincisinin çevirideki değişimlerin çoğunluğunu oluşturduğuna dikkat çekmiştir.

Anton Popoviç (1970:79), kay(dır)ma kavramını orijinaline göre yeni görünen veya beklendiği yerde görünmeyen her şey olarak tanımlar. Ona göre çevirmen, iki dil arasındaki farklılıklara ve konuyu sunmanın iki yöntemine rağmen, kaynak dilin aynı anlamsal içeriğini hedef dile sadık bir şekilde aktarmak için kaymalara başvurur.

Anton Popoviç’e Göre Gösterge ve Anlatımcı Değerler Kavramı

Popoviç’in çeviriye yaklaşımının ve bu konuya ilişkin bir model önermesinin temelinde göstergebilimsel bir bakış açısı (semiotic view) ve anlatımsal değerler (expressive values) yatmaktadır (Akdağ, 2010: 41-43). Popoviç bu kavramlara dayanarak biçemlerin nasıl korunması veya kaydırılması gerektiği konusunda yaklaşım ortaya koymuştur.

Popoviç çeviri konusunda yaklaşım geliştirirken Rus yapısalcılardan, İngiliz yapısalcılık okulu araştırmacılarından ve

Leipzig okulu kuramcılarından etkilenmiş ve özellikle de Jiri Levy, Frantisek Miko, Juri Lotman, Roman Jakobson, James Holmes ve Eugene Nida gibi çeviribilim araştırmacılarının bilimsel etkinliklerine katılmıştır. Bu bağlamda bakıldığında aslında Popoviç'in betimleyici çeviri araştırmalarının öncüleri arasında sayılması yanlış olmayacaktır. Popoviç'teki göstergebilim etkisi Juri Lotman'ın 'göstergebilimsel karşıtlığı'ndan temellenmiş olduğu ileri sürülür. Rus göstergebilimci Juri Lotman'ın kültür göstergebilimi konusundaki yaklaşımına göre kültür, 'iç dünya ve dış dünya' olarak iki kısımdan oluşmaktadır ve özellikle de iki kültür arasında sınırlar ve farklılıklar mevcuttur. Ayrıca bir kültürden diğer kültüre farklılık oluşur (Lotman ve Eco, 1990: 131).

Lotman'ın göstergebilim yaklaşımından esinlenen Popoviç, çeviri sürecinde göstergelere odaklanmış ve özgün metin ile erek metin arasında 'biz-onlar' karşıtlığı olarak ifade edilen Lotman'ın göstergebilimsel karşıtlık olgusundan yararlanmıştır (Akdağ, 2010: 43). Bu olgu, Popoviç'in çeviri yaklaşımı bağlamında esinlendiği temel konulardan biri budur. Lotman'ın 'karşıtlık' kavramını Popoviç kendi potasında eriterek ve geliştirerek daha farklı yöntem ortaya çıkarmıştır.

Joroslav Spirk *Anton Popoviç's contribution to translation studies* adlı makalesinde Frantisek Miko'nun anlatımcı değerler dizgesine temas etmiştir. Bu makalede 'Miko'nun anlatımcı değerler dizgesinin bir yazında bütünü oluşturan her şey' olarak tanımlandığını belirtmiştir. Buradan hareketle, Popoviç'in çeviri konusunda önerdiği kuramsal yaklaşımının temelini oluşturan ikinci kavramın 'anlatımsal değerler' olduğu anlaşılmaktadır. Popoviç anlatımsal değerler ile deyiş kay(dır)ma kavramı arasındaki ilişkiyi "Deyiş kay(dır)mada, çeviride anlatımcı değerlerin kaynaklandığı ve

yöneldiği yerleri gösterir.” şeklinde açıklamıştır (akt. Akdağ, 2010: 43). Popoviç, yukarıda açıklanan iki olgu etrafında çeviride ‘deyiş kay(dır)ması’ kavramını ortaya atmıştır. Daha açık ve kısa bir şekilde ifade etmek gerekirse Popoviç’in çeviri çalışmaları ve araştırmalarına getirdiği ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramının arka planında Yuri Lotman’ın kültür ‘göstergebilimi yaklaşımı’ ile Franstisek Miko’nun ‘anlatımcı değerler dizgesi’ kavramının olduğu ileri sürülebilir.

Anton Popoviç’e Göre Çeviride Deyiş Kay(dır)ma Kavramı

Özellikle 80’li yıllar, çeviri araştırmaları açısından farklı yaklaşımların ve kuramsal çalışmaların hız kazanmaya başladığı dönemlerdir (Yücel, 2016: 206). Çeviri edimi ve çeviriye kuramsal yaklaşımlarda 80’li yıllardan önce daha çok dilsel aktarıma dayanan bir anlayış hâkimdi. Ayrıca kaynak dil veya erek dil arasında eşdeğerlik olgusu yoğun bir şekilde tartışılıyordu. 80’li yıllardan itibaren Popoviç’in yaklaşımıyla beraber iki dil veya iki metin arasındaki işlemlerde benzerlikten çok farklılık daha belirgin bir konuma yükselmeye başladı. Özellikle Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı, çeviri araştırmacılarının odağını eşdeğerlik bağlamındaki benzerlikten çok ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı açısından farklılık olgusuna doğru kaydırıldığı ifade edilebilir (Yücel, 2016: 210).

Kay(dır)ma kavramının alana katkı veren çeşitli araştırmacı ve çeviribilimciler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlandığı daha önce de dile getirilmişti. Buradan itibaren daha daha çok Popoviç’in ilgili kavramı nasıl yorumladığı ve belirginleştirmeye çalıştığı üzerinde durulmaktadır. Öncelikle belirtilmesi gereken nokta, Popoviç’in bu kavramı ‘deyiş kay(dır)ma’ olarak tasarladığıdır. Slovak bir

araştırmacı olarak ilk olarak bu kavramları kendi dilinde kullanmış ve ilgili kavram sonradan İngilizceye ‘shift of expression’ şeklinde aktarılmıştır. Söz konusu kavram Türkçeye bu alanda araştırma yapan kuramcılar tarafından ‘ifade kayması’, ‘ifade kay(dır)ması’, ‘deyim kayması’, ‘anlam kayması’ ve ‘deyiş kay(dır)ma’ şeklinde çevrildiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkçede bu kavramın çevirisi üzerinde bir fikir birliğinin olmadığı görülmüştür. Popoviç adı geçen kavramı açıklarken ‘norm’, ‘biçem’ ve ‘sadık çeviri’ gibi kavramları da açıklamıştır (Bilovesky, 2014: 1178). Popoviç’e kadar, kaynak metin ile çevirisi arasındaki farklar yalnızca ampirik ve öznel olarak değerlendirilmişti; ancak Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı, çeviri sürecinde kaybedilen ve kazanılanları nesnel olarak belirleme ve isimlendirme girişimi olmuştur (Bilovesky, 2014: 1179). Popoviç, ilgili kavramla, erek kültürü dikkate alan ve çevirmenin çeviri sürecinde yaratıcılığını değerli gören bir yaklaşımı benimsemiştir (Demirkol, 2006: 16).

Popoviç, çevirideki kay(dır)maları “orijinal eserin biçemi ile çevirinin biçemi arasındaki ilişkiyi” temsil ettiğini ileri sürmüştür (Popoviç, 1970:85). Bu şekilde yalnızca dilsel olguları değil aynı zamanda metinsel, edebi veya kültürel değerlendirmelerden kaynaklanan değiştirmeleri de dâhil etmiştir (Shuttleworth ve Cowie, 2014: 152-153). Dolayısıyla Popoviç, yalnızca aşılması mümkün olmayan dilsel farklılıkların varlığını değil, aynı zamanda çevirmenin, çeviri süreci sırasında alınan kararları etkileyecek olan normların kısıtlamaları dâhilinde çalıştığı gerçeğini de kabul etmektedir; bu tür farklılıkları eğitim eksikliğine, özensizliğe veya cehalete değil, çevirmenin ‘eseri mümkün olduğu kadar aslına sadık kalarak yeniden üretme ve onu kendi bütünlüğü içinde, organik bir bütün olarak kavrama’ çabasına atfetmiştir (Popoviç, 1970:80).

Kısacası, ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı açısından Popovič'te temel mesele edebi çeviriyle ilgilidir ve bu nedenle kay(dır)malar bir biçem kategori olarak tanımlanmış ve buna ‘deyiş kay(dırma)’ denilmiştir (Baker ve Saldanha, 2011: 270-273).

Popovič’in Deyiş Kay(dır)ma Modeli (Shift of Expression) ve Sınıflandırması

Çek çeviribilimci Jiri Levy 1963 yılında çek dilinde bir kitap kaleme alır ve bu kitabı 1969 yılında *Die literarische Übersetzung* adıyla Almanca’ya çevrilir. Levy bu kitabında çevirilerin bir bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Levy’nin ardından onu takip ederek Popovič te benzer bir bakış açısıyla çalışmalarına devam eder. Kaynak metin ve erek metin arasındaki farklılıkların daha objektif bir çerçeveden değerlendirebilmesi için bir çerçeve belirlenmesi gerektiğine inanan Popovič ‘deyiş kaydırması’ kavramını ortaya atmıştır (Tahir Gürçağlar, 2015: 16).

Tahir Gürçağlar’a göre (2015: 16) Popovič, çeviri sürecinde kaynak metinle olan bağlantının koparılması taraftarı değildir. Bilakis metni çevirme sürecinde çevirmen bağımsızlığını kaynak metin adına kullandığı ölçüde bağımsız olma hakkına sahiptir. Bu bakış açısına göre, ‘deyiş kaydırma’ işlemi, çevirmenin isteğine göre gerçekleşen bir olgu olmanın ötesinde özgün metne mümkün olduğunca bağımlı kalarak onu kendi bütünlüğü içerisinde yeniden üretmeye dayanmaktadır. Daha yakından bakıldığında çeviribilim açısından kaynak metin odaklı yaklaşım paradigmasının henüz yıkılmadığı bir dönemi işaret etmektedir. “*Çevirinin amacı, belli bazı zihinsel ve estetik değerleri bir dilden öbürüne aktarmaktır.*” (Popovič, 1970: 87). Popovič (1970: 156-157) çeviride kimilerine göre kayıp bazılarına göre ise eşdeğerlik olgusunu “deyiş kaydırmaları” kavramıyla “*Özgün metne göre yeni gibi görünen, ya*

da yeni gibi görünmesi gereken yerde öyle görünmeyen her şey, bir kaydırma olarak yorumlanabilir” şeklinde ele almıştır. Bununla birlikte, “Aktarma işlemi doğrudan doğruya yapılmadığı gibi güçlükler de taşır.” şeklinde bir yaklaşımı da söz konusudur (Popoviç, 1970: 87). Bu konuda Yazıcı ise şu şekilde düşünmektedir: “Özgün metin bağlamında mutlak eşdeğerlik çabası içinde olmak daha iyi bir çeviri işlemi gerçekleştirilmesini engeller.” (Yazıcı, 2007: 30).

Stolze’ye göre (2013: 163) tarihsel süreç içerisinde yaşanan dönüşümler çerçevesinde çeviri bir eserdeki biçimsel farklılıklar farklı değerlendirmelerden geçmiş olabilir. Çeviri bir metinde yapılmış olan ‘kaymalar’ veya ‘kaydırmalar’ önceki dönemlerde çevirmen açısından bakıldığında ‘sapma’ olarak değerlendirilirken yeni bir model veya yaklaşım çerçevesinde aynı işlem ‘çevirmenin yaratıcılığı’ olarak ele alınabilmektedir. Popoviç’in bakış açısına göre özgün metin ile erek metin arasında tam eşdeğer bir metin oluşturmak olanaksız görülmüştür. Bu nedenle ‘deyiş kaydırma’ şeklinde bir yaklaşım öne sürmüştür. Çeviri, ‘iki kültürün karşılaşması’ olarak değerlendirilmiştir. Çeviri işlemine başlamadan ‘biz’ ve ‘onlar’ veya ‘kendi’ ve ‘öteki’ karşıtlıkları konumlandırılır. Çevirmen, kaynak metni üreten yazar ile erek metnin okuyucusu arasında bir gelirim hattında bulunur (akt. Stolze, 2013: 164).

Özlem Berk *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim* kitabında Anton Popoviç ve *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* başlığı altında Popoviç’ten ve öne sürdüğü modelinden bahseder. Berk’e göre (2005: 39) çeviri alanındaki önemli sınıflandırmalardan biri de Anton Popoviç’in yaklaşımıdır. Ona göre 1975 yılında Anton Popoviç *Yazın Çevirisi Kuramı* adlı bir yapıt kaleme alır ve bu yapıt Slovak dilinde yayımlanır. Bu yapıtın sonunda *Yazın Çevirisi*

Terimleri Sözlüğü (Dictionary for the Analysis of Literary Translation) altında ayrı bir bölüm yayımlanmıştır. Daha sonra bu bölüm ayrı bir kitap olarak 1976 yılında İngilizceye, İngilizcesinden de Türkçeye çevrilmiştir. Bu yapıt Anton Popoviç'in çeviriye dair kuramını ele aldığı temel yapıtları arasında sayılmaktadır. Popoviç, yukarıda anılan sözlükte çeviri konusunda şu şekilde bir tanımlamada bulunmuştur: “*Bir metnin biçimsel modeli kurulacak biçimde yeniden kodlanmasıdır.*” (akt. Berk, 2005: 40). Popoviç’e göre (1975: 9) çeviri özgün metnin konu ve dil (biçem) açısından bir modelidir, bu da biçem olarak adlandırılmaktadır. Popoviç, biçem kavramına sıkça vurgu yapmıştır. Popoviç, ilgili sözlükte yirmi iki tür çeviriden bahsetmiş ve bu çeviri türleri arasında özellikle göstergelerarası çeviri olgusuna vurgu yapmıştır. Ona göre, göstergelerarası çeviri olgusu Roman Jakobson’un önerdiğinden farklı olarak ‘iki gösterge dizgesi’ arasında gerçekleşmektedir (akt. Berk, 2005: 40). Popoviç’in ilgili sözlükte ele aldığı diğer bir kavram ise ‘deyiş kay(dır)ma’ olgusudur.

‘Deyiş kay(dır)ma’ kavramını ilk kez kullandığı çalışmalarından biri de Bratislava’da 29-30 Mayıs 1968 yılında *Sanat Olarak Çeviri* başlıklı uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Popoviç, bu konferansa *Çeviri Çözümlemesinde Deyiş Kay(dırma) Kavramı (The Concept of ‘Shift of Expression’ in Translation Analysis)* adlı bildirisi ile katılmış, ilgili bildiri daha sonra James S. Holmes, Haag Den ve Mouton Paris tarafından yayına hazırlanan *Çevirinin Doğası: Edebi Çevirinin Kuram ve Uygulaması Üzerine Denemeler (The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation)* adlı eserde 1970 yılında yayımlanmıştır (Rifat, 2008: 87). Adı geçen makalesinde Popoviç, kaynak metin ile erek metin arasında farklılıklar olduğunu

ve bu farklılıkların sadece dilsel değil aynı zamanda kültürel, yazınsal ve zamansal seviyede de gerçekleştiğinden bahsetmiştir. Daha önce çeşitli çeviri kuramcıları ve araştırmacıların çeriye ilişkin önerdikleri kay(dır)ma(lar) kavramı Popoviç'te daha ileri bir seviyede 'deyiş kay(dır)ma olarak varlık bulmuştur. Popoviçe göre 'deyiş kay(dır)ma' kısaca ifade etmek gerekirse çevrilecek bir eserde özgün metinden farklı olarak çeviri eserde yer alan ya da almayan tüm öğelerdir (akt. Berk, 2005: 41). Öte yandan Popoviç için çeviride yaşanan bu kay(dır)ma olgusu bir kayıp değil; tam tersi bu sadece bir farklılıktır ve özgün eser ve çeviri eser arasındaki niteliği de ortaya koymaktadır (akt. Berk, 2005: 41-42).

Anton Popoviç'in (1970) çeviri metinle özgün metin arasında dilsel, toplumsal, kültürel niteliklerden kaynaklanan farklılıkları "deyiş kay(dır)maları" diye nitelediği ve bir kısmı zorunlu, bir kısmı tercihe bağlı (seçeneksel) bu farklılıkların doğasını açıkladığı makalesi, özellikle yazın çevirisinde olan biteni daha iyi kavramak açısından yol gösteri nitelikte bir yaklaşımdır (Çavuşoğlu, 2020: 50-51). Popoviç'in ileri sürdüğü bu yaklaşımda kaynak metin ve erek metin eksenli bir vurgulama ön planda olabilir ve hatta çeviri sürecinde metni yönlendiren metnin dışındaki etmenleri ve sınırlamaları da dikkate almayıormuş izlenimi verebilir. Böylelikle daha dil eksenli bir önermede bulunduğu düşünülebilir; ancak burada esas olan husus şudur ki Popoviç, çevirmenin çeviri olgusuna daha gerçekçi bir şekilde bakmasını sağladığı düşünülmelidir. Öyle ki bu bakış açısı çerçevesinde daha önce hemen her fırsatta 'yanlış' olarak değerlendirilen her husus Popoviç'in modeli aracılığıyla daha nesnel bir incelemeye tabi tutulmuş olacaktır. Böylece özgün metni erek metne dönüştürme sürecinde çevirmene daha özgürlükçü ve yaratıcı bir ortam sağlanmış ve özellikle de çevirmenin ruh

dünyasını olumlu bir şekilde etkilemiş olacaktır (Çavuşoğlu, 2020: 52). Anlaşıldığı üzere bu modele göre özgün metin ile çeviri eser arasında bir ilişkisellik söz konusudur ve bu durum çevirmenin tercihini etkileyebilmektedir.

Kocabıyık, Popoviç'in 'deyiş kaydırma' modelini Nida'nın 'dinamiş eşdeğerlik' yaklaşımıyla benzerlik gösterdiğini ileri sürer (Kocabıyık, 2021: 46). Ona göre, Popoviç'in bu modeli çerçevesinde çeviride eşdeğerlik değil sadece deyiş kaydırma söz konusu olabilir. Bu modelde *"Çevirmen çevireceği metnin anlaşılma düzeyini yükseltmek için erek kültürün normlarına uyan bir çeviri yapmalıdır. Bu da beraberinde bazı deyiş kay(dır)maları getirebilmektedir."* (Kocabıyık, 2021: 46). Öte yandan Mutlu, Popoviç'in deyiş kay(dır)ma yaklaşımını bir çeviri eleştirisi olarak okumuş ve bu bağlamda öncelikle çevrilecek metni hem özgün dil hem de alıcı dil olarak dil ve yazın geleneğinden sapma olarak değerlendirilmesi gerektiğini ile sürmüştür (Mutlu, 2020: 111). Mutlu'nun *Çeviri Kuramları ve Çeviri Eğitimi* adlı kitabında Anton Popoviç'in 'deyiş kay(dır)ma' modelini açıkladığı kısmında model üzerinde detaylı durmadan ilgili yaklaşımı sadece çeviri eleştirisi bağlamında değerlendirdiği görülmüştür.

Demirkol (2011), Popoviç'in erek kültürü dikkate alan ve çevirmenin yaratıcı işlemler gerçekleştirmesine olanak tanıyan bir model önerdiğini dile getirmiştir. Ayrıca, Popoviç'in "Erek metin ile kaynak metin arasındaki farklılıkları 'kayıp', çevirmenin 'hatası', 'yetersizliği', veya 'sadakatsizliği' gibi olgularla tanımlanmasına karşı çıktığını" ifade etmiştir (Demirkol, 2011: 194). Aslına bakılırsa Popoviç, özgün metne 'kutsal' sıfatını atfetmiş bakış açısından hareketle ortaya çıkmış olan 'saygısızlık' olgusunu reddetmiştir. Aynı zamanda bir başka yönüyle de özgün metnin dili ve erek metnin

dili arasındaki ‘bağdaşmazlık’ olgusu da bir bakıma Popoviç için anlamlı değildir. Söz konusu ‘bağdaşmazlık’ kavramı bağlamında erek metindeki ifadeler ve yapıların özgün metnin karşısında yetersiz kaldığı düşüncesini de bir bakıma ötelemiştir. Daha başka bir deyişle Popoviç için çeviri aşamasında kayıp gibi görülen unsurların aslında bir kazanç olarak değerlendirilmesi mümkündür. Böyle bakıldığında, Popoviç’in bu bakış açısı sayesinde çeviri çalışmaları bir adım daha öteye taşınmış olarak görülebilir çünkü çeviride ‘kayıplar’ çevirmenin hatasını aramanın ötesinde yaratıcı bir işlemin parçası olarak görülmeye başlanmıştır.

Demirkol (2011), çeviride yaşanan ‘kayıplar’ konusunu Popoviç bağlamında ‘yanlış avcılığı’ olarak ifade etmiş, bu hususun nasıl ortaya çıktığını anlamak için ise Popoviç’in yukarıda adı geçen makalesinde de ifade ettiği çeviri olgusunun ‘iki yanlılığı’ olgusuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Burada çeviri olgusundan kastın çeviri metnin, kaynak ve erek metin olmak üzere iki metin arasındaki farklılar olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, çevirmen özgün metnin yapısına kayıtsız kalmaksızın ama aynı zamanda da erek metnin ve kültürün normlarını da önceleyerek çeviri sürecini gerçekleştirmelidir. Popoviç’in özellikle üzerinde durduğu hususlardan biri de budur çünkü Popoviç tam da bu nedenlerden ötürü çeviri metinde yaşanan kaymaların dilsel olmaktan ziyade kültürel, metinsel ve yazınsal boyutta kaymalar olduğundan bahsetmiştir (Berk, 2005: 42).

Kısaca özetlemek gerekirse Popoviç’in çalışmalarında çeviri iki biçimsel kuraldan müteşekkil bir olgudur (Popoviç, 1970: 82). Bunlardan birincisi, özgün metnin kuralıdır; diğeri ise çeviri metnin kuralıdır. Ona göre çeviri bu iki norm arasında gerçekleşmektedir (Aksoy, 2002: 37). Yazın çevirisi, bu iki farklı geleneğin, bir başka

ifadeyle iki farklı estetik olgunun karşılaşmasından doğar. Popoviç, önerdiği çeviri modelinde çeviride kayıp olarak görülen unsurların nasıl giderileceği konusunda bir yaklaşım önermek yerine metnin iki yanlılığı bağlamında özgün metin ile erek metnin dünyasının karşılaşmalarını bir zenginlik olarak ele alır ve kayıp gibi görünen olguları da ‘deyiş kay(dır)ması’ olarak niteler. Ona göre, ‘deyiş kay(dır)ması’ “bir kural olarak, bir çeviride yer alan değişiklikleri yöneten temel ilke” olarak karşımıza çıkmaktadır (akt. Rifat, 2004: 91-92). Bu durumu Sarı, “Popovic, çevirinin en temel amacının estetik ve zihinsel unsurları bir dilden başka dile nakletmek” şeklinde açıklamıştır (akt. Sarı, 2022: 923). Bu aktarma süreci doğrudan doğruya gerçekleştirilemeyeceği gibi bazı güçlükleri ve kayıpları da beraberinde getirebilmektedir. Nitekim bu düşüncüyü Demirkol şu şekilde desteklemektedir: “Kaynak yapıtın normu veya biçimi, çevirinin değişmez ögesi iken, bu değişmez yapının aktarımı bir yandan çevirmenin kişisel görüşüne ve yaratıcılığına, diğer yandan da, yukarıda da belirtildiği üzere, erek dildeki yazının ve yazın geleneğinin normlarına bağlıdır.” (Demirkol, 2006: 18).

Daha önce de belirtildiği üzere Popoviç, *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*’de çeviri bağlamında kay(dır)ma kavramına temas etmiş ve ilgili sözlükte kay(dır)ma başlığı altında ‘deyiş kay(dır)malarını’ beş alt başlık altında ele almıştır (akt. Akdağ, 2010: 46). Öte yandan Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı ve ilgili kavramın alt aşamalarını açıklayan Yazıcı (Yazıcı, 2005: 86) *Çeviribilimin: Temel Kavram ve Kuramları* adlı yapıtında çevirmenin çeviri işlemini gerçekleştirme aşamasında ‘deyiş kay(dır)malarına’ başvurduğunu ve bunu da kesinlikle bir ‘yitim’ olarak görmediğini ifade etmiş ve devamında ise Popoviç ‘deyiş kay(dır)ma’ olgusunu beş alt başlıkta incelediğini belirtmiştir:

- Yapısal (bünyesel) kayma: İki dil dizgesinin farklılığından kaynaklanan kayma,
- Türsel kayma: Konusal kayma nedeniyle metin türüyle ilgili kayma,
- Bireysel kayma: Çevirmenin kendi dil kullanımsal seçeneklerinden kaynaklanan kayma,
- Olumsuz kayma: Yanlış anlamaya yol açan kayma,
- Konusal kayma: İki dil arasında düz anlamlardaki farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan konuyla ilgili kayma, örneğin bu tür durumlarda çevirmenin yan anlamlara başvurması gibi bir durum olabilir.

Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü'nde 'kay(dır)ma' başlığı altında Popoviç 'deyiş kay(dır)manın alt aşamalarını şöyle açıklamıştır (1978: 34):

- "Bireysel Kaydırma: Çevirmenin eğilimlerinden ve öznel dilinden kaynaklanan bireysel sapmalar dizgesi.
- Bünyesel Kaydırma: Çeviride özgün metnin dili, yazınbilimi ve biçemiyle, çeviri metnin dili, yazınbilimi ve biçemi arasındaki farklılık sonucu ortaya çıkan kaçınılmaz kaydırma.
- Konusal Kaydırma: Özgün metnin konusal verileriyle çeviri metnin konusal verileri arasında, değişik düz anlamlar kullanma sonucunda ortaya çıkan ayırımdır. Çeviride düz anlamlar pahasına yan anlamların yeğlenmesidir.

- Olumsuz Kaydırma: Çeviri işleminin yanlış anlaşılması nedeniyle bilginin yanlış çözümlenmesidir. Bu, dili iyi bilmemekten ya da özgün yapının yüzeysel düzeyde yorumlanmasından kaynaklanabilir. Olumsuz kaydırmalar çeviri metinde, özgün metnin ‘yanlış çevrilmesi’ ya da ‘eksik yorumlanması’ (konunun derin yapısının ihmal edilmesi) gibi özellikleriyle belirlenebilir.
- Türsel Kaydırma: Bir yazın türü olarak metnin bünyesel özelliklerinde değişiklik anlamına gelen bir çeşit konusal kaydırmadır. Türsel kaydırma genellikle metnin makro biçembilimi düzeyinde yer alır ve çeviride mikro biçem kaydırmalarıyla birlikte görülür. Türsel kaydırma, kendini farklı çeviri çeşitlemeleriyle gösterir.”

Değiş Kay(dır)ma Modeline Yönelik Eleştiriler ve Yaklaşımın Karşılaştırılması

Kocabıyık, yukarıda adı geçen *Çeviri Çözümlemesinde Değiş Kay(dır)ma Kavramı* adlı makalesinde, Popoviç’in ‘değiş kay(dır)ma’ kavramını ortaya attığını ve bu kavramın daha önce Eugene Nida’nın önerdiği ‘dinamik eşdeğerlik’ kavramıyla benzerlik gösterdiğini ileri sürmüştür (Kocabıyık, 2021: 46). Oysa, Popoviç’in temel yaklaşımı ise özgün metin ile çeviri metin arasında eşdeğerlik değil, sadece ‘değiş kay(dır)ması’ olabileceğidir, bir başka ifadeyle özgün metni temel alarak, onun normlarını koruyarak ve ondan uzaklaşmadan erek metnin kültürel normlarına uygun bir çeviri modeli ortaya koymaktır.

Geçmişten Günümüzü Yazın Çeviri adlı yapıtında Aksoy, Popoviç'in önerdiği modelin Jiri Levy'in çeviri konusundaki görüşlerine çok benzediğini ileri sürer ve bunu şöyle açıklar: "Popoviç'in yazın çevirisi anlayışında iki estetik geleneğin karşılaşması söz konusudur." (Aksoy, 2021: 37). Yukarıda dile getirilen söz konusu yapıtında Aksoy ayrıca Popoviç'in çeviride anlamsal düzeyde yapılan değişiklikleri kayıp gibi görmediğini ve hatta bu kayıpları kaldıracak bir yöntem de önermemiş olduğundan bahseder. Öte taraftan Popoviç'in önerdiği bu çeviri sınıflandırması konusunda, "Görüldüğü gibi, o güne dek bozukluk, çevirmenin beceriksizliği, ya da iki dil arasındaki uyumsuzluk olarak algılanan kaymalar Popoviç ile birlikte çeviri çözümlemesinde kaçınılmaz olarak kabul edilmiştir" şeklinde bir yorum da getirir. Bu yorumuyla Aksoy, Popoviç'in bu yaklaşımının deyim yerindeyse çeviri çalışmaları açısından bir paradigma değişimi olduğuna vurgu yapmıştır. Sadece bu ifadelerle yetinmeyen Aksoy, çeviribilim araştırmacısı Theo Hermans'a da atıfta bulunarak, Popoviç'in bu çeviri modelindeki görüşlerinin yapısalcı düşünceye dayandığını ileri sürmüştür. Bir başka yönüyle de Popoviç'in çeviri modelinin nesnel ölçüm ve bilgiyi öncelemesi ve bu tür unsurları ön planda tutması betimleyici çeviri araştırmalarının geri planını oluşturmuştur. Bunun yanında Aksoy, Hermans'ın Popoviç'in 'deyiş kay(dırma) modelinin kültürel araştırmalar (cultural studies), yapı bozuculuğu (deconstruction) ve ideoloji eksenli akımlar olan cinsiyet temelli ve sömürgecilik bağlamı çalışmaları (gender-oriented studies, postcolonial studies) üzerinde de ciddi etkisinin olduğunu açıklamıştır (Aksoy, 2021: 38). Diğer taraftan Berk, Popoviç'in 'deyiş kay(dır)ma modeli konusunda, Popoviç'in ortaya koyduğu yaklaşımın çeviri çalışmalarının çok erken dönemlerine rastladığını

öne sürmüş ve bu bağlamda bu yaklaşımı çeviribilim için üst düzey bir katkı olarak değerlendirmiştir (Berk, 2005: 40). Daha önce de açıklandığı gibi çeviri çalışmalarına ‘kay(dır)ma’ kavramını ilk dahil eden çeviribilim araştırmacısı J.C. Catford’dur. Catford’un çeviribilime kazandırmış olduğu ‘kay(dır)ma’ kavramının temeli ‘dilbilgisel’ ya da ‘sözcüksel’ nitelikli ‘dilsel sapmalar’dır. Catford (1965), *A Linguistic Theory of Translation (Dilbilimsel Çeviri Kuramı)* adlı yapıtında önerdiği kavram üzerinde detaylı açıklamalarla konuyu ayrıntılandırmıştır. Oysa Popoviç, Catford’un ‘kay(dır)ma’ kavrama ilişkin düşüncelerinin de ötesine geçerek yeni bir kavram önermiştir ve bu kavrama ‘deyiş kay(dır)ması’ adını vermiştir. Popoviç’in Catford’a göre ilgili kavram konusundaki yaklaşımı, deyiş kay(dır)manın “özgün metin ile çeviri metin arasında dilsel olduğu kadar kültürel, yazınsal ve zamansal farklılıklar olduğunu” yönündedir. Bu noktada Popoviç’in Catford’un kısmen daha ileri bir noktaya doğru evrildiğı görölmektedir.

Çeviribilim: Temel Kavram ve Kuramları adlı yapıtında Yazıcı, Popoviç’in çeviri çalışmalarına getirdiğı çeviri anlayışı ve sınıflandırmasından bahsederken Popoviç’in bu yaklaşımıyla aslında metinlerarasılık kavramını gündeme getirdiğini ileri sürmüştür. Dahası, Yazıcı, Popoviç’i çeviri metni bir bütün olarak görmediğini ve ‘iki yapının bir alaşımı’ olarak gördüğünü dile getirmiştir (Yazıcı, 2005: 85). Yazıcı’ya göre (2005: 86), Popoviç’in çeviri modeli erek odaklı değıl bilakis kaynak odaklıdır ve bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır: “Çeviride devingenliğin bu iki yapı arasındaki eytişimsel gerilimden doğduğunu belirtmesi, onun çeviri sürecini kendi içerisinde erek ekinden çok kaynak ekin yazın geleneğine odakladığını gösterir.” Buna karşın, Popoviç’in çeviri

sürecinde ‘deyiş kay(dır)malarına’ başvurmasını bir kayıp veya yitim olarak görmediğini tam tersine kaynak metnin normunu koruma çabası olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir. Yazıcı, çevirmenin çeviri sürecinde bu şekilde kararlar almasını devingen bir süreç olarak yorumlamış ve aynı zamanda devingen yöntemlerden faydalandığını ileri sürmüştür. Kısaca belirtmek gerekirse, Yazıcı Basnett’e atıfta bulunarak, Popoviç’in önerdiği modelde ‘iki dil dizgesi’ arasındaki farklılıklar sebebiyle kaynak metni muhafaza etmek niyetiyle çevirmenin ‘deyiş kay(dır)masına’ başvurmasını kaynak odaklı bir bakış açısından kaynaklandığı şeklinde yorumlamıştır.

Yazar ve Çevirmenin Düeti: Kaymalar Aracılığıyla Biçeme Bakmak (The Duet of the Author and The Translator: Looking at Style through Shifts) adlı makalesinde Pekkanen 2007, çeviri çalışmalarında odağın 80’li yıllarda özgün yapıt ile çeviri yapıt arasındaki eşdeğerliğe yönelik olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, kay(dır)ma kavramıyla birlikte bu odak iki metin arasındaki eşdeğerlikten çok farklılık üzerine doğru yoğunlaşmaya başlamıştır (Pekkanen, 2007: 3). Berk, ‘kay(dır)ma kavramına ilişkin değerlendirmede bulunurken şöyle bir yorumlama getirmiştir:

“Kay(dır)ma kavramı, özellikle kaynak odaklı ve kuralcı kuramların ürünü olan ve iki metin arasında gerçekleşmeyecek bir ‘eşitlik’ veya ‘aynılık’ arayan eşdeğerlik anlayışına ve buna bağlı olarak bu tür bir aynılık sağlayamayan her türlü işlemi ‘yanlış’ olarak değerlendiren yaklaşımlara karşı bir olanak sunması açısından oldukça önemlidir.” (Berk, 2005: 42).

Berk’in yukarıda dile getirdiği ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, çeviri sürecinde karşılaşılan farklılıkları ‘deyiş kay(dır)ması’

kavramı içinde nesnel bir şekilde ele almak olumlu bir gelişmedir. Ayrıca bunların nedenlerinin ve sonuçlarının bir arada değerlendirildiği bir model olarak ‘deyiş kay(dır)ması’, çeviri araştırmaları açısından çok verimli bir gelişme olarak görülmelidir (Berk, 2005: 42). Bununla birlikte, Berk, Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramına ilişkin olarak “Kapsamı bugün için sınırlı görünse de Popoviç’in çeviribilimin gelişmesinin çok erken bir döneminde kaleme aldığı *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* eksikliklerine rağmen değerli bir kaynak olma özelliğini korumaktadır.” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur (Berk, 2005: 43).

Tüm bu açıklamalardan ve değerlendirmelerden anlaşılan Popoviç’in çeviri çalışmalarında bir model olarak sunduğu ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramı konusunda açıklanan görüşlerin ekserisi olumlu yönde olduğudur. Bu modelin çeviri çalışmalarının bağımsız bir bilim olma yolunda ilerlerken ortaya atılmış olmasının önemi özellikle vurgulanmış; ancak çevirmenin kaynak metnin normlarına daha yakın durması konusunda da zaman zaman eleştirilmiştir. Halbuki Popoviç, çevirmenin özgün metnin normuna bağlı kalmasından kastı çevirmeni sınırlandırmak değil bilakis daha tutarlı bir çeviri ortaya koymasını sağlamaktır. Ayrıca Slovak asıllı Anton Popoviç’in kendi ülkesinde çok tanınmış ve çeviribilim açısından öncü kabul edilmesine ve çeviribilim konusunda çokça eser vermiş olmasına rağmen ülkesinin dışında yeterince tanınmamış olmasının arkasında eserlerinin diğer dillere aktarılmamış olmasının yattığı görülmektedir. Sadece birkaç kitabının Slovak dilinden İngilizceye çevrilmiş olması bile bu durumu net bir şekilde göstermektedir. Buna paralel olarak Türkiye’deki çeviri araştırmaları ve incelemeleri özelinde gerek araştırma yapan gerekse ders veren çeviribilimciler

tarafından da Popoviç'in yeterince araştırılmadığı ve üzerinde çalışılmadığı gözlenmiştir. Bu durumun arka planındaki gerekçenin Türkçe ve Slovakça dilleri arasındaki uzaklık ve bu iki dil arasında çeviri hareketliliğinin yetersizliği olduğu ileri sürülebilir. Kaldı ki çeviribilim açısından bu denli önemli bir araştırmacının çalışmalarının İngilizce başta olmak üzere tüm diğer dillerde sunulması bu alanın gelişmesi açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Zira çeviri araştırmaları açısından da çeviri azlığı olgusu ayrı bir tartışma konusudur. Bu noktadan hareketle Anton Popoviç'in ileri sürdüğü 'deyiş kay(dır)ma modeli' çeviri araştırmaları açısından kendi dönemi içerisinde olduğu kadar bugün bile çok önemli olduğu söylenebilir; ancak bu araştırmacının çeviriye yaklaşımı konusunda gerek eserlerinin diğer dünya dillerine henüz çevrilmemiş olması gerekse de Türkiye açısından bu gibi nedenlerle çok araştırılmamış ve üzerinde çok fazla bilimsel yazı yazılmamış olması söz konusu kuramcının yaklaşımlarını olumlu veya olumsuz açıdan değerlendirmeyi güçleştirdiği ileri sürülebilir. Popoviç'in çeviriye yaklaşımını ve 'deyiş kay(dır)ması' modelini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmek adına bu konuda daha fazla bilimsel çalışmaya ihtiyaç olduğu dile getirilebilir.

Deyiş Kay(dır)ma Modelinin Uygulama Örnekleri

'Deyiş kay(dır)ma' daha önce de açıklandığı gibi, önce genel bir kavram olarak Catford (1965) tarafından ortaya atılmıştır. Söz konusu kavram Catford (1965) tarafından 'translation shifts' olarak ele alınmış ve bu durum Türkiye'de daha çok çeviri stratejileri bağlamında değerlendirilmiştir. Sonraki süreçte çeviribilim için erken denilebilecek bir dönemde Anton Popoviç bir kavram olarak 'deyiş kay(dır)ması (shift of expression) kavramını önermiş ve bu

kavramın bir model olarak çeviri inceleme, araştırma ve sınıflandırmalarında kullanılabileceğini belirtmiştir.

Çeviribilime çağdaş yaklaşımlar bağlamında ele alınan bu bölümde Anton Popoviç'in çeviriye genel yaklaşımlarından ziyade çeviri incelemesi için bir kavram olarak önerdiği 'deyiş kay(dır)ması' olgusu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. İngilizce, Fransızca ve Türkçe kaynak taraması yapılmış, yapılan araştırmalar sonucunda bu konuda çok fazla bilimsel çalışma yapılmadığına rastlanmıştır. Yukarıda da dile getirildiği gibi bahse konu kavram konusunda yapılan araştırmalar oldukça sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de çeviri araştırmaları bağlamında ele alınan bu model konusunda sunulan görüş, öneri ve yorumlar sınırlı olmakla birlikte yazılanların da çoğunlukla benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Bu kapsamda, çeviribilim konusunda Türkiye'de önemli bir kaynak olan *Çeviribilim: Temel Kavram ve Kuramları* adlı Mine Yazıcı'nın (2005) kitabında bu husus çok kısa bir şekilde ele alınmıştır. Bunun yanında, çeviribilim alanında bir diğer önemli araştırmacı çeviribilimci N. Berrin Aksoy'un (2002) *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi* adlı yapıtında da ilgili modele ilişkin kapsamlı bir değerlendirme ne yazık ki elde edilememiştir. Buna karşın, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi* adlı yapıtın yazarı, çeviribilim araştırmacısı Özlem Berk (2005) ise yukarıda dile getirilen ilgili alanın öncü isimleri karşısında Anton Popoviç konusunda nispeten daha detaylı bilgi vermiş, ilgili kavrama ilişkin görüş, öneri, düşünce ve eleştirilerini dile getirmiştir.

Çok Boyutlu Bilimsel Çeviri Eleştirisi Modeli adlı yapıtında Hüseyin Selim Kocabıyık (2021), 'deyiş kay(dır)ma' modeli konusunda, ünlü çeviribilim araştırmacısı Mehmet Rifat'ın (2004)

Türkiye’de çeviribilim konusunda başat eserlerden biri olarak kabul edilen *Çeviri Seçkisi II: Çeviribilim Nedir?* adlı yapıtının içinde çevirmen Yurdanur Salman tarafından Anton Popoviç’in *Çeviri Çözümlemesinde Deyiş Kay(dır)ması* (1970) adlı bölümünün çevirisi (2004) odaklı bir değerlendirmede bulunmuştur. Burada ifade edilen söz konusu makale Anton Popoviç’in Türkiye’de bilinen ilk çalışmasıdır. Kocabıyık, bu makaleyi temel alarak Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ması modeli konusunda kısmen detaylı açıklamalara yer vermeye çalışmıştır.

Öte taraftan, Anton Popviç konusunda Türkiye’de bilinen ikinci yapıt *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* (1968)’dür. Türkçeye çevrilmiş olan bu eser, bağımsız bir kitap olmayıp daha önce Popoviç’in yayımladığı bir eserinin son kısmında ‘sözlükçe’ olarak verilmiş bir kısımdır. İlgili sözlük Türkçeye Suat Karantay ve Yurdanur Salman tarafından çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Yukarıda açıklandığı üzere biri makale, bir diğeri de bir kitabın bir bölümü olarak ‘sözlükçe’ olmak üzere bu ikisi dışında Anton Popoviç’in Türkçede bilinen başka bir kitabı yoktur.

Yukarıda belirtilen bu yapıtlarla birlikte, özellikle üzerinde durulması gereken temel kaynak, Mehmet Rifat’ın (2004) *Çeviribilim Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* adlı yapıtında çevirmen Yurdanur Salman tarafından Türkçeye çevrilen ve ilgili kitapta yayımlanan *Çeviri Çözümlemesinde Deyiş Kay(dır)ması* isimli makaledir. Anton Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ması konusundaki düşüncelerinin en net bir şekilde görülebildiği Türkçedeki tek makale budur. Bu makalede Popoviç, ‘norm’, ‘biçem’, ‘sadık çeviri’, ‘özgün metin’, ‘çeviri metin’, ‘çevirmen’, ‘farklılık’, ‘benzerlik’, ‘eşdeğerlik’, ‘deyiş kay(dır)ması’, ‘örgensel bütünlük’, ‘sapma’, ‘gösterge’, ‘anlatımcı değerler’, ‘gerilim’, ‘çakışma’,

‘ayrılık’, ‘dilsel izlenim’, ‘dizge’ ve ‘ilke’ gibi çeviriye ilişkin çok temel kavram ve olgulara temas etmiştir. Özellikle de ‘deyiş kay(dır)ma modeli’ ve bu modelin alt aşamalarının nasıl gerçekleşmesi gerektiğini açıklamıştır (Rifat, 2004: 87-92).

Yukarıda açıklanan çalışmalar ‘deyiş kay(dır)ma’ kavramına ilişkin kuramsal olguları ele aldığı için özellikle temas edilmiştir. Buradan itibaren açıklanacak çalışmalar ise bilhassa Türkçe alan yazında Anton Popoviç’in deyiş kay(dır)ma modeli üzerinden uygulamalı çalışmalar üreten örneklerdir. Bu modele ilişkin burada ele alınacak uygulama örnekleri ise kronolojik olarak üretildikleri tarihe göre sırasıyla değerlendirilecektir.

Can Yücel’in Shakespeare Çevirilerinde ‘Sadakat’ adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Neslihan Demirkol çalışmaya bütüncü Can Yücel’in William Shakespeare’den yaptığı üç oyunun çevirilerini seçtiğini ve bu oyunları çeviribilim araştırmacısı Raymond van den Boeck’in önerdiği çevirinin analitik işlevini sorgulayan yöntemle göre konuyu ele aldığını belirtmiştir (Demirkol, 2006: 1-168). Söz konusu çalışmanın içinde *Yeniden Yazım ve Yeniden Yaratım Dolayımında Çeviriye Bir Bakış Başlığı* altında Anton Popovic: *Deyiş Kaydırma Kavramı* şeklinde bir alt başlıkta Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ modeli üzerinde durulmuştur. Yüksek lisans tezi bağlamında Demirkol, *Çeviride Sadakatin Yeni Tanımları: Shakespeare’in A Midsummer Night’s Dream’i için Can Yücel’in Bahar Noktası Bir İhtimal Midir?* adlı bir makale kaleme almıştır (Demirkol, 2011: 1-51). Bu makalesinde de Anton Popoviç’in ‘deyiş kay(dır)ma’ modeline detaylı bir şekilde temas etmiştir. Neslihan Demirkol’un ne tezinde ne de makalesinde Popoviç’in önerdiği model konusunda bir örnek sunduğuna rastlanmamıştır.

Ayşe Işık Akdağ’ın *Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel ve Söylemsel Yaklaşım* adlı yüksek lisans tezinde, çalışmanın bütüncesi olarak Raymond Queneau’nun *Exercices de Style* adlı yapıtı seçilmiş ve bu yapıt bağlamında Anton Popoviç’in önerdiği ‘deyiş kay(dır)ma’ modeli ve bu modelin alt aşamaları etrafında söz konusu yapıttan seçilen örnekler yoluyla kültürel, biçemsel ve söylemsel olarak bir değerlendirme yapılmıştır (Akdağ, 2010: 1-228). Bu tezinden Popoviç’in önerdiği ‘deyiş kay(dır)ma’ modelinin alt aşamalarından biri olan ‘bünyesel kay(dır)ma (constitutive shift)’ bir örnek şu şekilde açıklanmıştır (Akdağ, 2010: 48-49):

Özgün Metin	“Il venait de protester contre la poussée d’un autre voyageur...”
Çeviri Metin	“Hemen biraz önce de başka bir yolcu tarafından rahatsız edildiği için şikâyet ediyordu”

Akdağ’a (2011) göre bu örnekte zamanla ilgili bünyesel bir kaydırma söz konusudur. Özgün metinde Fransızcadaki sık kullanılan ama Türkçede doğrudan bir karşılığı olmayan “venir de” zamanı ‘yakın geçmişi’ betimleyen bir zamandır. Çevirmen, Türkçede bu zamanı doğrudan belirten bir zaman olmadığı için olsa gerek, buradaki yakınlık olgusunu ‘hemen biraz önce’ gibi bir ifadeyle karşılamıştır. Akdağ’a göre (2011: 48), Popoviç, bünyesel kaydırmaları zorunlu kaydırmalar sınıfında ele almaktadır. Onun aktardığına göre, bu tür kaymalar dilsel dizgedeki farklılıklardan ötürü ortaya çıkar ve engellenmesi mümkün değildir.

Ayşe Işık Akdağ'ın *Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel ve Söylemsel Yaklaşım* adlı yüksek lisans tezinden hareketle hazırlamış olduğu *Oulipo Metinlerinin Türkçeye Çevirisinin Olanakları: Yazın Dizgesinde Boşluğu Doldurma Aracı Olarak Değiş Kaydırmaları* isimli bu makalesinde Oulipo metinlerinin çevirisi üzerinde durulmuştur. İnceleme nesnesi olarak Raymond Queneau'nun *Exercices de Style* adlı yapıtı tercih edilmiştir. Makalede, çevirmenin 'Oulipo metinlerini çevirirken ne tür kararlar almıştır?' sorusundan hareketle eserin erek kültür dünyasındaki konumu ve olası etkileri bağlamında Anton Popoviç'in 'değiş kay(dır)ması' modeli aracılığıyla bir inceleme gerçekleştirilmiştir (Akdağ, 2011: 1-21). Akdağ'ın yukarıdaki makalesinden Popoviç'in değiş kay(dır)maların alt başlığı olarak sınıflandırma şeklinde ele aldığı 'bireysel kaydırmaya (individual shift)' ilişkin bir örnek şu şekilde verilmiştir (Akdağ, 2011: 8):

Özgün Metin	“Mieux... plus exactement... par sa jeunesse ornée d'un long... nez?”
Çeviri Metin	“Yoksa... tam tamına... gençliğinden mi? Ömrünün baharı uzun bir ... burunla mı donatılmış?”

Akdağ'a göre bu örnekte özgün metinde 'ömrünün baharı' şeklinde bir ifade geçmemiştir. Ayrıca çevirmen kaynak metindeki tek bir cümle şeklinde verilen ifadeyi ikiye bölmüştür. İkinci tümcenin öznesi olarak bu söz öbeğini kullanmıştır. Popoviç'in iler sürdüğü 'bireysel kay(dır)ma' zorunlu olmayan veya seçimli

kaydırma şeklinde açıklanmaktadır. Bu tür kaydırmalar biçemsel olabildiği gibi ideolojik nedenlerle de oluşabilir. Burada çevirmenin üslubundan kaynaklanan kayma söz konusudur. Bu şekildeki kaymalarda abartı, ekleme, yineleme ve eksiltmeyi bulmak mümkündür.

Zafer Sarı *Newmark, Popovic, Pym ve Kocabıyık'ın Kuramları Işığında Aldous Huxley'in Cesur Dünya Adlı Romanındaki Dil Oyunlarının Türkçe Çevirilerinin Analizi* adlı makalesinde, başlığından da anlaşılacağı üzere çeviribilim bağlamında karşılaştırmalı bir çalışma kaleme almıştır (Sarı, 2022: 1-24). Sarı, bu makale çalışmasının amacını verilen bütüncü bağlamında çevirmenlerin aldıkları kararların hangi çeviri kuramlarına denk düştüklerini araştırmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ilgili makalede Anton Popoviç'in öne sürdüğü modelden bahsedilmiştir (Sarı, 2022: 5). Çalışmasında çevirmenlerin çok nadir bir şekilde 'deyiş kay(dır)maya' başvurduklarını ifade etmiştir.

Fatma Betül Güzeler ve Zeynep Arkan *Zekeriyya Tamir El Ada Adlı Öyküsünün Çevirisinde Deyiş Kaydırmaları* adlı bir makale kaleme almışlardır. Bu makalede Arap edebiyatından önemli bir yazarın öyküsünün Türkçe çevirisi ile Arapça özgün metni arasında Popoviç'in 'deyiş kay(dır)maları' modeli bağlamında bir incelemede bulunduklarını ifade eden iki araştırmacı, çalışmaya bütüncü oluşturan eserin özgün metni ve çeviri metnini bahse konu çeviri modeli bağlamında incelemelerinin sonucunda Popoviç'in önerdiği beş alt başlıktan sadece 'bireysel kaydırma' ve 'yapısal kaydırma' için örneklerle ulaşılabildiğini, bir bakıma çevirmenin kararını bu yönde kullandığını açıkça dile getirmişlerdir. Yazarlar, makalede ayrıca Popoviç'in öne sürdüğü modeli de ele almışlar ve modelin beş alt başlığını da açıklamışlardır. "Deyiş Kay(dır)ma

Modeli” çerçevesinde yapılan çalışmalar şu şekilde tablolastırılmıştır:

Uygulama Örneği-I

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
Ayşe Işık Akdağ tarafından 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde <i>Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel ve Söylemsel Yaklaşım: (Queneau’nun “Exercices de Style” Eserinin Türkçe) Çevirisi</i> adıyla yüksek lisans tezi olarak yayımlanmıştır.	Bu yüksek lisans tezinin amacı, Oulipo grubu bağlamında yazılmış olan yapıtların çevirilerinde çevirmenin aldığı kararları incelemektir.	Ünlü Fransız yazar Raymond Queneau’nun <i>Exercices de Style</i> adlı eserinin bütüncü olarak seçildiği bu çalışmanın birinci bölümünde Raymond Queneau’nun yazınsal üslubundan ve Türkçeye Biçem Araştırmaları (<i>Exercices de Style</i>) olarak çevrilen yapıtın Queneau’nun izlerinden ve Oulipo yazım tekniğinden bahsedilmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında ise Biçem Araştırmaları adlı yapıt üzerinde “Deyiş Kaydırması” kavramı ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise çeviri bağlamında kültürel öğeler ile biçemsel, anlamsal ve söylemsel çerçevede bir değerlendirme yapılmıştır.	Bu çalışmada, çalışmaya bütüncü olarak seçilen “Exercices de Style” adlı yapıtın Türkçe çevirisinde (Biçem Araştırmaları) çevirmenin hemen hemen tüm kaydırma biçilerini gerçekleştirdiği, kaydırmalarının çoğunun Oulipiyen teknikler ile yazılan alıştırmalarda yapıldığı ve genellikle çevirmenin olumsuz ve bireysel kaydırma yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Uygulama Örneği-II

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
Ayşe Işık Akdağ'ın <i>Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel ve Söylemsel Yaklaşım</i> adlı yüksek lisans tezinden hareketle hazırlanmış olduğu <i>Oulipo Metinlerinin Türkçeye Çevirisinin Olanakları: Yazın Dizgesinde Boşluğu Doldurma Aracı Olarak Deyiş Kaydırmaları</i> bu makale çalışması İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi'nde 2011 yılında yayımlanmıştır.	Bu makale çalışmasının amacı Oulipo tekniği kullanılarak yazılan metinlerin çevirileri üzerine bir bakış açısı sunmaktır. Bu makale çalışması “Oulipo teknikleri ile yazılan metinlerin çevirilerinde çevirmenin kararları nelerdir?” ve “Çevirmen bu tür metinler karşısında nasıl karar alır?” sorularına cevap bulmak için yazılmıştır.	İlgili makalede, yazar öncelikle inceleme nesnesi olan Biçem Alıştırmaları adlı eseri ve yazarın yazım tekniğini irdelemiştir. İkinci kısımda ise Oulipo yazım tekniğinin nasıl ortaya çıktığından ve edebi eserlerde nasıl bu teknikten yararlanıldığından bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda ise Biçem Alıştırmaları yapısı etrafında “Deyiş kaydırma” kavramı açıklanmış ve bu kavramla ilgili örnekler incelenmiştir.	Bu makale çalışmasının sonucunda, Fransızca yazılan kaynak metnin Türkçeye aktarılması aşamasında çevirmenin metinleri Türkçede yeniden yazdığı gözlenmiştir.

Uygulama Örneği-III

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
<i>Newmark, Popovis, Pym ve Kocabıyık'ın Kuramları Işığında Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya Adlı Romanındaki Dil Oyunlarının Türkçe Çevirilerinin Analizi</i> adlı bu makale, Zafer Sarı tarafından 2022 yılında RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmıştır.	Çalışmanın amacı, çalışmaya bütüncü olarak seçilen Cesur Yeni Dünya adlı yapıtın Türkçeye yapılan iki farklı çevirisi üzerinde Newmark, Popovic, Pym ve Kocabıyık'ın kuramları çerçevesinde bir analiz gerçekleştirmektir.	Çalışmanın giriş kısmında çeviri kavramı bağlamında dilici çeviri, dillerarası çeviri ve göstergelerarası çeviri kavramları ele alınmıştır. Devamında ise Newmark'ın önerdiği “eşdeğerlik” kavramı açıklanmış, Popovic'in “deyiş kaydırma” kavramı açıklanmış, Pym'in “eşdeğerlik” kavramına bakışı yorumlanmış ve son olarak Kocabıyık'ın “altın eşdeğerlik” kavramı ile neyi ifade ettiği anlatılmıştır. Cesur Yeni Dünya adlı yapıt üzerinde yapılan dil oyunları örnekleri seçilmiş ve yukarıda açıklanan kuramcılarının yaklaşımları çerçevesinde seçilen örnekler incelenmiştir.	İki farklı çevirmen tarafından iki farklı yayınevinden çıkan iki farklı Türkçe çevirileri üzerinde yapılan incelemelerin sonucunda öncelikle çeviri eyleminin mutlaka bir kurama dayanması sonucuna varılmış olup bununla birlikte kaynak eserde yer alan dil oyunlarının Türkçeye çevirisinde daha çok “Doğal Eşdeğerlik” ve “İletişimsel Çeviri” Yaklaşımının benimsendiği görülmüştür.

Uygulama Örneği-IV

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
<i>Zekeriyyâ Tâmir'in El-A'dâ' Adlı Öyküsünün Türkçe Çevirisinde Değiş Kaydırmaları</i> adlı çalışma Fatma Betül Güzeler ve Zeynep Arkan tarafından gerçekleştirilmiş olup 2022 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanmıştır.	<i>Zekeriyyâ Tâmir'in El-A'dâ' Adlı Öyküsünün Türkçe Çevirisinde Değiş Kaydırmaları</i> adlı bu çalışmanın amacı Arapça kaynak eserin Türkçeye çevrilme sürecinde çevirmenin gerçekleştirmiş olduğu değiş kaymalarını saptamaktır.	Makalenin giriş kısmında çeviri kavramının çeviribilime nasıl dönüştüğü irdelenmiş, “eşdeğerlik” kavramına değinilmiş ve Anton Popovic'in “değiş kaydırma” modeli açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan yöntemde ise araştırmanın deseni, veri toplama araçları, dokümanların analizi, veri analizi, geçerlik ve güvenilirlik hususlarından bahsedilmiştir. Bulgular kısmında Popvic'in önerdiği “değiş kaydırma” yaklaşımı çerçevesinde kaynak metin ile erek metinden seçilen örnekler üzerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.	Çalışmanın sonucunda kaynak metni Türkçeye aktaran çevirmenin çeviri sürecinde daha çok bireysel ve yapısal kaydırma gerçekleştirdiğine ulaşılmıştır.

Sonuç

Çeviriye çağdaş yaklaşımlar özelinde yapılan bu çalışma giriş, sonuç ve kaynak hariç toplam altı bölümden oluşmuştur. Öncelikle çeviriden çeviribilime, bir başka deyişle çevirinin kuramsal olarak

kendi üzerinde düşünmeye başladığı dönemde ortaya atılan çeviride ‘kay(dır)malar’ kavramından başlayarak Popoviç’in çeviri bağlamında ‘deyiş kay(dır)ması’ yaklaşımın arka planını oluşturan sebeplere temas edilmiştir. Bu kapsamda ilgili kavramın temelini oluşturan ikinci derecede öneme sahip olan kavramlar üzerinde de durulmuştur. Bununla birlikte söz konusu kavramın model olmaya veya kuramsal yaklaşıma doğru dönüşümünü sağlayan temel hususlara da değinilmiştir.

‘Deyiş kay(dır)ma’ eksenli yapılan bu çalışma boyunca ve bu bağlamda yapılan araştırma(lar)da Anton Popoviç’in çeviriye ilişkin yaklaşımlarının yeterince araştırılmadığı, alan yazında bu konuda yeterince bilimsel çalışma üretilmediği ve özellikle çeviri kuram ve uygulama arasındaki ilişkinin somut örnekler üzerinden yapılan incelemelerle ortaya konulmadığı görülmüştür. Üstelik sadece Türkiye’de değil dünyanın farklı ülkelerinde de alan yazında genel olarak Anton Popoviç hakkında ve ilgili çeviribilim araştırmacısının çeviri çalışmalarına katkısı veya etkisi hususunda kayda değer çalışmaların ortaya konulmadığı saptanmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmaların ise -nicelik olarak yetersiz olması bir tarafa- kuramsal seviyede kaldığı ve çeviri pratiği veya kuramların uygulamaya dönüştürülmesi bağlamında yeterli olmadığı da ayrıca tespit edilmiştir.

Öte taraftan Popoviç’in önerdiği ilgili modelin bilimsel çalışmalarla daha detaylı araştırılması ve incelenmesinin hem çeviribilimine katkı sağlayacağı hem de bu alanda araştırma yapanlara yeni ufuklar ve bakış açıları kazandıracağı ülküsünden hareketle bu yaklaşımın daha detaylı çalışması kanısına varılmıştır. Dahası bu alanda araştırma yapan çeviribilim uzmanlarının Popoviç’in hem genel olarak çeviribilim konusundaki görüşlerini

hem de çeviribilime katkısını değerlendirmesi ve daha derin çalışmalar yapması her açıdan başka önemli çalışmalara yol açacağı anlaşılmıştır.

Başka bir yönüyle çeviribilimin temel konularından olan çeviri etkinliğinin gelişmesi ve bu yolla kültürlerarası ilişkilerin daha iyi bir seviyeye gelmesi bağlamında Anton Popoviç'in çeviri anlayışının daha derin çalışmalarla tespiti noktasında ilgili araştırmacının Slovak dilinde üretmiş olduğu diğer çalışmaların da bir şekilde alan yazına dâhil edilmesi, gerekirse çevrilmesi veya bir şekilde çevrilmesine olanak sağlanmasının çeviribilime katkı vereceği değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Popoviç'in adı geçen modeli çeviribilim çalışmaları kapsamında değerlendirilmiş ve bu değerlendirmenin bir sonucu olarak ilgili model sayesinde çeviriye yeni bir bakış açısının kazandırıldığı görülmüştür. Çeviribilimin yüzeysel çalışmalardan sıyrılarak daha derin araştırmalara doğru yol alabilmesi, özellikle de Türkiye'de bu alanda araştırma yapan çeviribilim araştırmacılarının daha kapsamlı bilgi ve beceri kazanabilmeleri için bu tür model ve yaklaşımların daha titiz bir şekilde ele alınmalarının gerçekliğine vurgu yapılmıştır.

Kaynakça

Akdağ, A. (2011). Oulipo metinlerinin Türkçeye çevirisinin olanakları: Yazın dizgesinde boşluğu doldurma aracı olarak deyiş kaydırmaları. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 3, s. 1-21.

Akdağ, A.I. (2010). *Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel Ve Söylemsel Yaklaşım (Queneau'nun "Exercices De Style" Eserinin Türkçe Çevirisi)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, İstanbul.

Aksoy, N.B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Baker, M. ve Saldanha, G. (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, London and New York.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul

Biovesky, V. (2014). Slovak Thinking on Translation. *European Researcher*, Vol.(77), № 6-2, s. 1177-1181.

Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. Oxford University Press.

Çavuşoğlu, Ö. (2020). Bir Çeviri Eleştirisi: Ecevit'in "Adam Olmak" Başlıklı Şiir Çevirisi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 47-71.

Demircioğlu, C. (2016). *Çeviribilimde Tarih ve Tarihyazımı*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Demirkol, N. (2006). Can Yücel'in Shakespeare Çevirilerinde "Sadakat". (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Demirkol, N. (2011). Çeviride Sadakatin Yeni Tanımları: Shakespeare'in A Midsummer Night's Dream'i için Can Yücel'in Bahar Noktası Bir İhtimal Midir? *Kebikeç*, 32.

Göktürk, A. (2010). *Çeviri: Dillerin Dili*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul..

Güzeler, F.B. ve Arkan, Z. (2022). Zekeriyya Tamir'in El Ada adlı öyküsünün Türkçe çevirisinde deyiş kaydırmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 24, Sayı: 4, s.1241-1252

Kocabıyık, H.S. (2021). *Çok Boyutlu Bilimsel Çeviri Eleştirisi Modeli*. Gazi Kitabevi, Ankara.

Latifah, N.W, Baharuddin ve Udin. (2022). An Analysis of Translation Shift in Novel Shine by Jessica Jung and Its Translation. *Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*, [6] (2), s11-17.

Lotman, Y ve Eco, U. (1990). Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture, Bloomington, Indiana University Press. The Hague: Mouton, Vol.3, 1171–1182. 6.

Mutlu, S. (2020). *Çeviri Kuramları ve Çeviri Eğitimi*. Hiperayın, İstanbul.

Özdemir, İ. (2014). Edgar Allan Poe'nun "Annabel Lee" adlı şiirinin Melih Cevdet Anday tarafından yapılan çevirisine eleştirel bir çözümleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4), 16-31.

Pekkanen, H. (2007). 'The Duet of the Author and The Translator: Looking at Style through Shifts', *New Voices in Translation Studies* 3,1-18.

Popoviç, A. (1970). "Çeviri Çözümlemesinde Değiş Kaydırma kavramı". (çev. Y. Salman), *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) nedir?* (yay. haz. Mehmet Rifat, 2008). Sel Yayıncılık, İstanbul.

Popoviç, A. (1970). The concept of shift of expression in translation analysis. In James Holmes, Frans de Haan and Anton Popoviç (eds). *The nature of translation*.

Popoviç, A. (1987). *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*, (Haz: Suat Karantay, Yurdanur Salman), Metis Yayınları, İstanbul.

Rifat, M. (2008). *Çeviribilim Seçkisi II: Çeviri(bilim) nedir?* Sel Yayıncılık, İstanbul.

Sarı, Z. (2022). Newmark, Popovic, Pym ve Kocabıyık'ın kuramları ışığında Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirilerinin analizi. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 29 (August).

Shuttleworth, M ve Cowie, M. (2014). *Dictionary of Translation Studies*. Routledge, London and New York.

Spirk, J. (2009). Anton Popoviç's contribution to translation studies. John Benjamins Publishing Company.

Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramlarına Giriş*. (çev. Emra Durukan), Değişim Yayınları, İstanbul.

Tahir Gürçağlar, Ş. (2015). *Kapılar: Çeviri tarihine Yaklaşımlar*. Scala Yayıncılık. İstanbul.

Tahir Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları. İstanbul.

Tarawneh, R.T. ve Al-Momani, İ.M. (2023). Contrastive Analysis of Translation Shifts in Lexical Repetition in Arabic-English Legal Translations. *World Journal of English Language*, Vol. 13, No. 1.

Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.

Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri: Kuram ve Uygulama*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

Yücel, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. Çeviribilim Yayınları. İstanbul.

BÖLÜM II

Çeviride Yöntem ve Strateji Rehberi: Genel Çeviri Stratejileri ve Uygulama Örnekleri

Neslihan PARLAK¹

Giriş

Çeviri, tarih boyunca diller arası aktarımı sağlayan bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Eski Ahit'teki “Babil Kulesi” efsanesine kadar uzanan bu uğraş, farklı dillerin karşılaşması söz konusu olduğunda kendiliğinden devreye girmiştir (Eruz, 2010: 14). Başlangıçta daha çok devlet işleri ve askeri alanlarda ihtiyaç duyulan çeviri, zamanla toplum hayatının her alanına yayılmış; diplomatik ilişkilerden ticarete, teknoloji kullanım kılavuzlarından edebiyat ve şiire kadar iletişim ve etkileşimin gerekli olduğu her noktada önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir (Eruz, 2010:79-80). Çeviri, yalnızca bir ifadenin bir dilden diğerine aktarılması değil; aynı zamanda kaynak dile ait kültürel öğelerin hedef dile aktarılması yoluyla kültürel sınırların yumuşatılması, özellikle edebiyat çevirisiyle duyguların ve

¹ Dr. Öğr. Gör., Konya Teknik Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Konya/Türkiye, Orcid: 0000-0002-2927-2435, nparlak@ktun.edu.tr

düşüncelerin yaratıcı bir dille ifade edilmesidir (Aksoy, 2002: 107-108). Bu yönüyle kültürel unsurlar, çeviribilim alanında kültürlerin yakınlaşmasını araştıran bilim insanları için önemli bir inceleme konusu olmuştur.

Çeviri globalleşen dünyamızda özellikle yazın çevirisi aracılığıyla kültürleri birbirine tanıtan, yaklaştıran, bilinmezi aşına kılan, insanlık tarihi boyunca medeniyetler arası bir iletişim köprüsüdür. Çevirinin medeniyetlerdeki yeri ve önemini *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* isimli kitabında; "...medeniyet sürekli bir yürüyüşür, sürekli akan devasa bir suya benzer, zaman zaman dallara kollara ayrılarak yoluna devam eder. Ayrıldığı kollar medeni akışa ayak uydurmak kendinden bir şeyler katmak ve ondan bir şeyler almak durumundadır yani tesir ve temasta bulunmak şarttır. Aksi halde kendi içine kapalı kalmış diğerlerinden habersiz olan kendi kendine var olan ve devresini tamamlayan medeniyetler yoktur. Başka medeniyetlerle tesir ve temasta bulunmayanlar, kendi kendine çürüyüp yok olmaya mahkumdur. Tercüme, fikrin sürekliliğini temin etmektedir. Özellikle milli uyanışlarda büyük bir role sahiptir." şeklinde ifade etmektedir (Ülken, 2020: 221-230). Ona göre medeniyetlerin birbiriyle etkileşim kurabileceği tesir kapısı denilen şeyin başında çeviri gelir.

Çeviri sürecinde yalnızca iki dil değil, aynı zamanda iki kültür de bir araya gelir (Yalçın, 2015: 38). Hans Vermeer'e göre, çeviri diller arası bir aktarım olmanın ötesinde, kültürler arası bilgi aktarımını sağlayan bir araçtır (Gökgözoğlu, 2019: 42). Bu bağlamda, yapılan çevirinin amacı, kullanılan yöntem ve erek dildeki aktarımın başarısı büyük önem taşır.

Çevirmenler çeviri sürecinde kaynak metnin taşıdığı mesaj ve/ya duyguyu erek metnin alıcı kitlesine, erek dil ve kültür normlarını da gözeterek en iyi şekilde aktarmakla yükümlüdür. Çevirmenlere çeviri sürecinde yardımcı olacak araçlar diye tanımlayabileceğimiz çeviri stratejileri ise çevirmen çevirisine başlamadan daha okuma sürecindeyken ve çeviriyi yaptığı süreçte, çevirinin ulaşması gereken hedef ve normlara göre belirlediği bir takım seçenek ve verdiği birtakım kararları ifade etmektedir (Suçin, 2013: 201). Burada bahsedilen bir takım seçenek ve kararlar (çevirmen kararları doğrultusunda belirlenip kullanılacak olan çeviri stratejileri) çeviri yapılacak dil çifti arasında eşdeğerlik sağlamaya ve daha da önemlisi çeviri süreci boyunca, kaynak dilden erek dile yapılan aktarımda kaçınılmaz olan sapmalar ve çeviri kayıplarıyla baş etmek için gereklidir. Bir diğer ifadeyle çeviri stratejileri çevirmenlerin süreçte kullanabileceği yararlı araçlardır (Yalçın, 2015: 96).

Çeviri stratejilerini iki gruba ayırmak mümkündür: yerel stratejiler ve genel stratejiler. Yerel stratejilerin kapsamı daha dar olmakla birlikte belli dil grupları arasında yapı, söz dizimi ve kelime haznesi ile ilişkili izlenmesi gereken stratejilerdir. Örneğin söz dizilimi farklı olan İngilizce-Türkçe dil çiftinde çeviri yaparken söz diziminin değiştirilmesi mecburidir (Tahir Gürçağlar, 2019: 38). Genel çeviri stratejileri belli dil grupları yönelik değil tüm dil grupları ve hatta tüm metin türlerinin çevirisinde çevirmenin ihtiyaca göre değerlendirip, duruma uygun olanından yararlanabileceği stratejilerdir. Genel stratejiler kaynak metne ait bazı unsurların geri plana alınabileceği aynı zamanda bazı unsurların da bilhassa ön plana çıkarılabileceği durumlarda kullanılırlar. Bu bağlamda erek

dilin gerekleri ve kültürün normları da bu kullanılan stratejiler vasıtasıyla ortaya çıkarlar (Tahir Gürçağlar, 2019, :39).

Tarihsel süreci içerisinde çeviri stratejileri "anlamına göre" ve "sözcüğü sözcüğüne" çeviri şeklinde iki kutuplu olarak değerlendirilmiştir. Aslında anlamına göre çeviri yaklaşımı ve yaşanan anlam karmaşası Cicero'ya kadar dayanır (akt, Odacıoğlu &Barut, 2018: 1366). Çeviri stratejisinin bu şekilde iki kutupta değerlendirilmesinin nedeni anlamına göre yapılan çevirilerin erek kültüre, sözcüğü sözcüğüne yapılan çevirilerin ise kaynak metin ve kültüre yakın yapıldığı düşüncesidir. Geçmişten beri bu iki strateji kesin çizgilerle ayrılmış, bir çevirinin ya anlamına göre ya da sözcüğü sözcüğüne olabileceğine inanılmıştır. Ülkemizde ise çeviri alanında daha aşına olduğumuz iki kavram vardır ki bunlar da yukarıda anılan stratejilere benzer anlamlarda kullanılırlar: sadık çeviri ve serbest çeviri. Sadık çeviri ile kastedilen kaynağa olan yakınlıktır, serbest çeviriyle ise anlama göre uygun olan değişikliklerin ve uyarlamaların yapılabileceği özgür çeviri kastedilmektedir. Serbest ve sadık çeviri kavramlarının gerçek anlamda neyi ifade ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte bu kavramların kavramsal sınırlarının üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır (Tahir Gürçağlar, 2019: 40).

Kültürel unsurlar, nesiller boyunca aktararak çağlar içinde birikimle süregelen olgulardır. Bir toplumun yaşam tarzı, günlük ilişkileri, sanatı, edebiyatı, inançları, sevinme biçimleri ve eğlenceleri gibi onu diğerlerinden ayıran tüm özgün özellikler, o toplumun kültürünü oluşturur (Nalcıoğlu, 2015:4). Kültürel unsurlar her toplumun kendine özgü değerlerini barındırdığı için bir kültüre ait unsurun diğer kültürde yer almaması ve dilsel ifadelerde karşılığının bulunmaması olağandır.

Dil ve kültürler arasındaki kültürel farklar, çevirmenlerin belirli kültürel unsurları çevirmesinde kaçınılmaz zorluklara neden olur. Bu sebeple çevirmenlerin, karşılaştıkları bu zorlukları aşmak amacıyla belli çeviri stratejilerini benimsemeleri gerekmektedir. Bir çeviri stratejisi, çevirmenin çeviri sürecinde belirli bir zorlukla başa çıkmak için bilinçli olarak seçtiği bir yöntemi ifade eder (Özelsancak, 2019:53). Amerikalı çeviri kuramcısı Lawrence Venuti, çeviride iki ana strateji bulunduğunu belirtir: yerlileştirme ve yabancılaştırma. Yerlileştirme, erek dil ve kültüre ait normlara uyum sağlamayı amaçlarken, yabancılaştırma, kaynak metnin ve kültürün kendine özgü dilsel ve kültürel unsurlarını koruyarak yabancılığını vurgulamayı hedefler (Venuti, 2001:240). Bu iki kavram ilk olarak Romantik dönemin temsilcisi Schleiermacher tarafından ortaya atılmış, daha sonra Venuti bu stratejileri azınlık dilleri ve kültürlerini göz önüne alarak yeniden yorumlamıştır. Venuti, bu yeniden yorumlama sürecinde çevirmenin rolüne değinmiş ve çevirmen görünürlüğü-görünmezliği kavramlarını da tartışmıştır (Venuti, 1995:19-20).

Çeviride yerlileştirme ve yabancılaştırma kavramlarından ilk bahseden Romantik akımın temsilcilerinden olan Schleiermacher olmuştur. Schleiermacher bu iki çeviri stratejisinden yabancılaştırma stratejisini benimsemişken; Lawrence Venuti bir Romantik akım temsilcisi olmamasına rağmen, Schleiermacher ile aynı stratejiyi savunmaktadır (Sun, 2012:5408). Venuti'ye göre, çeviri eserler de kaynak metinler kadar değerlidir ve yazın dünyasında kendine özgü bir yere sahiptir. Yerlileştirme stratejisiyle yapılan çeviriler, okuyucuya çeviri değil de o dilde yazılmış özgün bir metin izlenimi vererek çevirmeni görünmez kılmaktadır. Oysa Venuti, bir çevirinin bağımsız bir eser olarak görülmesi ve okuyucunun çevirmenin

varlığını hissedebilmesi gerektiğini savunmaktadır (Yang, 2010:78). Yabancılaştırma stratejisi, çeviri metnin çeviri olduğu hissini uyandıran, kaynak dil ve kültüre ait unsurların eriyip yok olmadığı, aksine görünür olduğu bir yaklaşımdır (Venuti, 1995:20). Çevirmen kimi zaman erek dilde kendini ön planda göstermek isterken, kimi zaman da metnin arkasında durmayı tercih edebilir. Her iki durumda da çevirmenin stratejileri, metne nerede durmak istediğini belirler. Diller arasında aktarım yapılırken, çevirmenin görevi, kaynak metindeki etkinin erek dilde eşdeğerini yaratmak ve bunu sağlamak adına kültürel unsurları en uygun biçimde aktarmaktır. Bu nedenle, çeviri sürecinde çeşitli strateji ve yöntemlerden faydalanması gereklidir (Öztemel & Kurt, 2017:304).

Çevirde ikili kavramlar arasında yer alan bir diğer ikili ise dilbilimsel yaklaşımlar arasında halen geçerliliğini koruyan bir yaklaşım geliştiren J.P. Vinay ve J. Darbelnet'in çeviri stratejileridir. Onlara göre çeviri stratejisini sözcüğü sözcüğüne çeviri ile örtüşen "doğrudan çeviri" ve serbest çeviriyle bağdaşan "dolaylı çeviri" şeklinde ifade ettiği iki gruba ayırmak gerekmektedir. Doğrudan çeviri stratejisinin altında üç, dolaylı çeviri stratejisinin altında ise dört alt stratejiye yer vermişlerdir (Munday, 2001:56, akt. Gürçağlar, 2019: 113). Bu bölümde sadece ismi verilecek olan bu alt stratejiler genel çeviri stratejileri bölümünde açıklamalı ve örnekli olarak ele alınacaktır. Vinay ve Darbelnet'in sunduğu çeviri stratejileri şu şekilde listelenebilir:

- a) Ödünç alma,
- b) Öyküntü/Öykünme,
- c) Sözcüğü sözcüğüne çeviri,
- d) Yer değiştirme,

- e) Dönüştürüm/Modülasyon,
- f) Eşdeğerlik,
- g) Uyarlama.

Vinay ve Darbelnet bu yedi alt stratejiyi çeviride “işlemler (procedures)” adını verdikleri uygulama adımı altında listelemektedirler. Çevirmen bu verilen stratejilere göre, çeviri sürecinde metni hangi birimlere ayıracaklarına karar verecek, kaynak metni ayrıntılı olarak inceleyecek ve bu sıralanan çeviri stratejilerinden yararlanarak erek metni üreteceklerdir (akt., Yalçın, 2015:98).

Bu çalışmada yukarıda değinilen ikili kavramların altında yer alabilecek ve çevirinin kaynak ve erek metin uçları arasında hangi noktada gerçekleşeceğine çevirmen tarafından karar verilebilecek, çeviri sürecinde çevirmenin yönünü bulmasına yardımcı olabilecek çeşitli çeviri yöntem ve stratejiler genel çeviri stratejileri olarak bir başlık altında listelendirilmiştir. Çeviri sürecinde çevirmenlere yardımcı olacak söz konusu genel çeviri stratejileri J.P. Vinay ve J.Darbelnet, Mona Baker ve Perihan Yalçın’ın strateji sınıflamaları değerlendirilerek ele alınmış ve çeşitli örneklerle uygulamada gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın alanla ilgisi olan tüm araştırmacılara ve uygulama alanında çalışan çevirmenlere kuramsal açıdan yararlı olması beklenmektedir.

Çeviride Kullanılan Genel Stratejiler

1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Kaynak metinde yer alan bir sözcük ya da cümlelerin erek dile aktarılırken, erek dilin dil bilgisi, imla ve yazım kurallarına bakılmaksızın yapılan birebir çeviri yöntemidir. Genellikle

çevrilecek olan ifadenin sözlükteki birinci/temel anlamına karşılık gelen anlamı ile yapılır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri bilmediğimiz veya az bildiğimiz bir dilin söz dizimi, dilbilgisi ve sözcük yapısı hakkında yararlı olabilir(Boztaş ve Yener, 2005:94, akt. Yalçın,2015:114). Anlamdan daha çok biçime odaklanılan bu çeviri stratejisi özellikle edebiyat çevirilerinde yetersizdir.

Örnek: İngilizcede **Herbal tea** Türkçe'ye söz dizimi de aynı sıra ile **Bitki çayı**, **Fruit and vegetables** ifadesi de yine söz dizimi aynı kalarak **Meyve ve sebzeler** şeklinde aktarılmıştır.

2. Genelleştirme Yoluyla Çeviri

Kaynak dil dizgesi içerisinde alt anlama sahip olan bir ifadeyi erek dile aktarırken erek dil dizgesinde bulunan üst anlamlı bir sözcük ile karşılama yoluyla uygulanan çeviri stratejisidir. Daha basit bir ifade ile söylemek gerekirse; dar anlamlı bir ifadeyi erek dilde daha geniş anlamlı bir ifadeyle karşılamaktır(Baker, 1992: 26-28).

Örnek: İngilizce'de "How many **sisters or brothers** have you got?" İfadesinde yer alan kız ve erkek kardeş anlamına gelen sisters ve brothers kelimeleri Türkçe 'de sadece **kardeş** üst anlamlı kelimsiyle ifade edilerek "Kaç **kardeşin** var?" şeklinde ifade edilir. İngilizce 'de alt anlamlı kız kardeş/erkek kardeş kelimeleri Türkçe çevirisinde üst anlamlı bir kelime ile karşılanmıştır.

3. Özelleştirme Yoluyla Çeviri

Özelleştirme yoluyla çeviri stratejisi genelleştirme yoluyla çeviri stratejisinin tersi şekilde işlem uygulamasıdır. Biraz açacak olursak kaynak dilde üst anlam ifade eden bir sözcüğün erek dile aktarılırken alt anlamlı bir söz ya da ifade ile karşılanması şeklinde uygulanır(Baker, 1992: 28-31).

Örnek: İngilizce'de yer alan **vegetable soup** ifadesinin Türkçe'ye çevirisi yapılırken **tarhana çorbası**, **aunt** sözcüğünün Türkçede **hala**, **teyze**, **yenge** kavramlarından herhangi birine karşılık olarak çevrilmesi, benzer şekilde **amca**, **dayı**, **enişte** akrabalık kavramlarına karşılık gelen **uncle** üst anlamlı kelimesine karşılık olacak şekilde çevrilmesi özelleştirme yoluyla çeviri stratejisine örnek oluşturur. Vegetable soup birebir çevirisi yapıldığında sebze çorbası diye aktarılması beklenir ve bu sebze herhangi bir sebze olabilir, anlam olarak üst anlamlı bir ifadenin örnekte anlamı daralmış, alt anlamlı bir ifadeyle çevrilmiştir.

4. Yerlileştirme Yoluyla Çeviri

Yabancılaştırma kutbunun öteki ucunda yer alan yerlileştirme stratejisi; kaynak metinde yer alan kaynak dile ve kültüre özgü yabancı unsurların erek dile aktarılırken erek dil ve kültürün gereklerine göre yeniden düzenlenmesidir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse yabancı ve tanımadığımız unsurların yerli ve tanıdık olanlarıyla değiştirilerek yabancı olanı vermekten kaçınma şeklinde uygulanan stratejidir. Yerlileştirme yoluyla yapılan çeviri metinde okur çeviri metni sanki o dilde yazılmış orijinal bir metin gibi okur, yabancılık hissetmez, okuduğu metinde kendinden özellikler gördüğü için akıcıdır, çevirmen bu anlamda orijinal metin yazarı rolündedir görünmez olur. Bu çeviri stratejisi aracılığıyla yazar okura yaklaştırılmış olur.

Örnek: Kaynak metinde geçen **Romeo and Julliette** ifadesi yerine **Kerem ile Aslı** veya **Ferhat ile Şirin** ifadesini kullanmak(Yalçın,2015:104). **Hot dog** ifadesi yerine kendi kültürümüzde bulunan **köfte ekmek** şeklinde, **Church** yerine **Cami**,

Priest ifadesi yerine **imam** şeklinde aktarım yapmak(Odacioğlu, 2011:1365) yerlileştirme yoluyla çeviri stratejisine örnektir.

5. Yerelleştirme Yoluyla Çeviri

Yerelleştirme kavramı çoğunlukla yerlileştirme kavramıyla karıştırılan, birbiri yerine kullanılan bir kavramdır. Yerlileştirme bir önceki bölümde de açıklandığı üzere bilinmeyen bilinenle tanıdık hale getirme işlemi iken yerelleştirme daha çok endüstriyel yani ekonomik değeri olan yabancı bir ürünün (çoğunlukla bir yazılım ya da sanal bir ürün) pazarlanacağı ortamın diline ve kültürüne uyarlanmasıdır. Özlem Berk yerelleştirmeyi yazılım ürünleri ya da web sitelerinin kullanılacağı erek kültürün hukuk, dil ve kültür ortamı gereklerine göre uyarlanması şeklinde tanımlarken(2005: 164), Mehmet Cem Odacıoğlu yerelleştirmeyi hem dilsel hem kültürel hem de teknik uyarlamaların bir arada gerektiği başlı başına bir çeviri alanı olarak görmektedir (Odacıoğlu, 2016). Yerelleştirme başlı başına bir endüstri alanı olmakla birlikte uyarlandığı yerin dil ve kültür özellikleri dikkate alınarak düzenlendiği için aynı zamanda bir çeviri stratejisi olarak da görülebilir.

Örnek: Windows ya da Linux gibi işletim sistemlerinin ülkemiz pazarında kendi dil kültür ve hukuk kurallarımızın da dikkate alınarak düzenlenmiş, yerel hale getirilmiş Türkçe versiyonları yerelleştirme yoluyla çeviriye örnektir.

6. Yabancılaştırma Yoluyla Çeviri

Yerlileştirme çeviri stratejisini açıklarken bahsettiğimiz kutbun diğer ucunda yer alan, kaynak metinde yer alan yabancı unsurların yabancılığının korunarak aktarımın yapıldığı, çeviri metnin okunurken çevir metin olduğunun okura sezdirildiği çeviri stratejisidir. Bu tür çevirilerde çevirmen varlığını hissettirir, okur çeviri eser okuduğunun bilincindedir. Yabancılaştırma stratejisinin

kullanıldığı bir metinde dışarıdan alınmış dilbilgisi ve kültürel özellikler sürekli varlık gösterir(Suçin, 2013:204). Yabancılaştırma çeviri stratejisi kullanmanın çevirmen kararlarında kimi zaman çevrilen metne *sofistike* bir hava katmak için, metnin prestij değerini artırdığı düşüncesiyle de etkili olabilmektedir (Baker,1992:25). Bu çeviri stratejisi aracılığıyla okur yazara yaklaştırılmış olur.

Örnek: *Baguette* ifadesinin **baget ekmek**, *croissant* ifadesinin **kruvasan**, *complex* ifadesinin **kompleks**, *absurd* ifadesinin **absürt**, *amateur* ifadesinin **amatör** ifadesinin kullanılması yabancılaştırma yoluyla çeviri stratejisine örnektir.

7. Kültürel Ödünçleme Yoluyla Çeviri

Kültür öğelerinin aktarımında tercih edilebilecek bir başka ve hatta en uç noktalardan birisi de kültürel ödünçleme yoluyla çeviri yapmaktır. Çünkü yerlileştirme ve yabancılaştırma yoluyla çeviri stratejilerinden başka sıklıkla kullanılan çeviri stratejilerinden biridir, kültürü ödünç almak. Kültürel öge herhangi bir değişikliğe maruz bırakılmadan doğrudan alındığı için Suçin'in ifadesi ile hem *egzotik* kalmış olur (2013: 212-213, akt. Yalçın,2015: 104)hem de yabancı olan öge bu yolla erek metne dahil edilmiş olur.

Örnek: Türk mutfak kültürüne ait **baklava** sözcüğünün **baklava** ya da **baklawa** şeklinde, *ayran* sözcüğünün yine **ayran**, **sultan** sözcüğünün aynen **sultan şeklinde**, **padişah** sözcüğünün de sadece erek dil sesletimine uydurularak **padishah** şeklinde aktarılması kültürel ödünçlemeye örnektir.

8. Öykünme/Öyküntü Yoluyla Çeviri

Öykünme yoluyla çeviri stratejisi kaynak metnin erek dile aktarımı sürecinde çevirmenin çevirisinde tümüyle yabancılaştırma yoluna gitmediği ama zaman zaman kısa aralıklarla metinde yabancı

unsurun varlığının hissedildiği durumlarda kullanılan bir çeviri stratejisidir. Kaynak dile öykünerek yapılan aktarmada ifadeler erek dilin kurallarına ve söz dizimine uygun olur ancak yine de tamamıyla yerli değildir. Bu yolla yapılan aktarımlardaki öykünme ifadelerinin erek dilin dilsel normlarına uygun olabilmesi zaman içerisinde gerçekleşir, bu da ifadenin ne sıklıkta kullanıldığı ve erek kültür tarafından ne kadar kabul gördüğüne bağlıdır. Yani bir diğer deyişle erek kültüre öykünme ifadesinin içselleştirilmesi için zamana ihtiyaç vardır.

Örnek: keep under control ifadesinin kontrol altında tutmak şeklinde, popular culture ifadesinin popüler kültür şeklinde, to play an important role ifadesinin önemli rol oynamak şeklinde aktarılması öykünme yoluyla çeviri stratejisine örnek verilebilir.

9. Telafi (İkame) Yoluyla Çeviri

Çeviride özellikle kaynak metinde yer alan kültürel bir ögenin aktarımında çevrilemeyen bir ögenin yerine başka bir ögenin kullanılmasına ikame denir(Ünsal, 2020:673) Diller arası aktarım yapılırken dilsel kısıtlamalara bağlı olarak çevrilemeyen bir ifade ya da sözcüğün Newmark'ın ifadesiyle anlam, ses etkisi, kullanım ve mecaz kaybının giderilmesi maksadıyla, sözcenin başka bir yerinde ya da ona yakın başka bir sözcede giderilmesi işlemine ikame(telafi) denir(akt. Yalçın, 2015:105). Sözcenin ya da ifadenin telafisi yoluyla örtülü anlamlar netleştirilebilir, düz-anlamsal ifadeler yan-anlamsal ifadelerle, yan anlamsal ifadeler düz anlamsal ifadelerle değiştirilerek telafi yapılabilir.

Örnek: İngilizcede **well** ifadesinin Türkçede tam karşılığı bulunmamakla birlikte metindeki yerine göre **valla/pekala/iyi** gibi anlamlarla karşılanabilir. Benzer şekilde **I was astonished** ifadesinin

şaşırp kaldım ya da **apışıp kaldım** şeklinde ifade edilerek örtük olan duygu yoğunluğunun metinde yansıttığı yoğunluğu aktarmak için ona yakın bir ifadeyle vurgulanması, resim veya herhangi bir sanatla hobi olarak uğraşan biri kişinin durumunu ifade etmek için **come to grip with** ifadesinin **kendine meşgale bulmak** şeklinde aktarılıp meşgul olunan şeyin metnin devamında anlam bütünlüğünü sağlayacak şekilde ifade edilmesi yani telafi edilmesi ikame yoluyla çeviri stratejisine örnek verilebilir.

10. Uyarlama Yoluyla Çeviri

Kaynak metinde yer alan kaynak kültüre ait bir unsurun erek dilde tam karşılığının bulunmadığı durumlarda başvurulabilecek bir benzerini ya da yerini tutabilecek bir ifadeyi kullanma şeklinde uygulanabilecek çeviri stratejisidir. Film, sinema, tiyatro metinleri ve şiir, öykü roman gibi edebi metinlerin çevirilerinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir ancak kaynak metne dair özgünlüğün ya da başkalığın kaybolabileceği kayıplara neden olabilen bir strateji olması sebebiyle sakıncalı olabilecek bir stratejidir. Bu strateji ile yapılan çevirilerde olay örgüsü, kişiler ve konu aynen kullanılırken, kültürel unsurlar erek dilin kültürel normlarına göre yeniden düzenlenmesiyle erek metin oluşturulur. Uyarlama yoluyla yapılan çevirilerde erek kültürün normları ve beklentileri dikkate alınır (Yıldız & Şanverdi , 2019: 246).

Örnek: İngilizce'den dilimize aktarım yapılırken **goodbye/adios/farewell** ifadelerinden herhangi birinin dilimize **Allahısmarladık** şeklinde, **let the cat out of the bag** deyimisel ifadeyi **ağzından baklayı çıkarmak** şeklinde, **draw a blank** ifadesinin **havasını almak, avucunu yalamak** şeklinde kelimelerin sözlük anlamlarından çıkarılamayacak herhangi bir benzerlik

bağının bulunmadığı ifadelere uyarlanması, uyarlama yoluyla çeviri stratejisine örnek verilebilir.

11. Açıklama Yoluyla Çeviri

Açıklama yoluyla çeviri stratejisinde kaynak metin ile erek metin arasında farklı düzeylerde oluşan anlamsal boşluğu doldurmak amacıyla, kaynak dilde yer alan ögenin anlamını veya işlevini bozmadan erek dile aktarmak biçiminde bir yol izlenir. Açıklama kaynak metinde bulunmayan ancak metnin bağlamından ifade edilmek istenenin, çıkarımda bulunularak oluşan anlamsal boşluğu dolduracak eklemeler yapılmasıdır. Açıklama yoluyla çeviri yapılırken verilecek ek bilgiler tırnak içerisinde, parantez içerisinde veya italik yazılarak metnin içerisinde, sayfanın sonunda dipnot şeklinde, bölümün sonunda not şeklinde ya da kitabın sonunda not şeklinde ilavelerle verilebilir. Sayfa sonuna eklenecek dipnot eğer uzunsa bu eklentiye sayfa sonunda vermek sorun olabilir (Newmark,1988:91).

Örnek: İngiliz kültürel yiyeceklerinden olan **fish&chips** ifadesinin tam karşılığı bizim kültürümüzde olmamakla birlikte, **balık-patates** olarak çevrilip, bu yiyeceğin kültürel değerini ve önemini vurgulamak üzere açıklama yoluyla ek bilgilendirme yapılması, **English breakfast** ifadesini **İngiliz kahvaltısı** şeklinde aktarıp açıklama yoluyla kahvaltının hangi tür yiyeceklerden oluştuğuyla ilgili bilgi verilmesi şeklinde yapılan çeviriler açıklama yoluyla çeviri stratejisine örnek gösterilebilir.

12. Ekleme Yoluyla Çeviri (Genişletme)

Ekleme yoluyla çeviri stratejisinde kaynak metinde olmayan bazı ifade ve sözcüklerin çeviri esnasında erek metnin dilsel ve kültürel özellikleri gereği çeviri metne eklenmesi yani çeviri metnin

genişletilmesi yoluyla uygulanan eviri stratejisidir. Ekleme eviri stratejisi işlevsel bakımdan metni değiştirmeyen ancak metni zenginleştiren bağdaşıklığını destekleyen birtakım eklemelerin yapılarak metnin genişletilmesi işlemidir (Yalçın, 2015: 110). Newmark’ın açımlama yoluyla eviri stratejisini tanımlarken önerdiği yollardan biri olan parantez içerisinde ek bilgiler verme yöntemi birebir ekleme yoluyla eviri stratejisi ile de örtüşmektedir. Bu bağlamda, parantez içerisinde verilen ek bilgiler aracılığıyla ekleme yoluyla eviri stratejisi açımlama yoluyla eviri stratejisinin alt stratejisi gibi düşünülebilir. Ekleme ya da açımlama eviri stratejileri örneklerinden de anlaşılacağı üzere genellikle mutfak kültüründe yer alan kültürlere özgü öğeler, tarihte önemli olan kişi, yer ve olay aktarımlarında tercih edilen eviri stratejileridir.

rnek: “Mustafa Kemal was born in Thessaloniki in 1881 and died in Istanbul in 1938.” cmlisini dilimize aktarıırken “Mustafa Kemal (1934 yılında Atatürk soyadını almış ve Mustafa Kemal Atatürk adıyla anılmıştır) 1881’de Selanik’te doğdu ve 1938’de İstanbül’da (Dolmabahçe Sarayı’nda) lmştr.” şeklinde çevrilerek parantez içerisinde verilen bilgiler ekleme yoluyla eviri stratejisi aracılığıyla metnin genişletilmesine örnektir.

13. ıkarma Yoluyla eviri (Daraltma)

Daraltma ya da çıkarma yoluyla eviri stratejisi, ekleme yoluyla eviri stratejisinin tam tersi şekilde; kaynak metinde bulunan bir ifade ya da sözcüğün eviri sürecinde hedef dile aktarılmaması, çeviriden çıkarılması yani bir başka deyişle metnin eksiltilmesidir. Bu eviri stratejisi eviri sürecinde çevirmenin belirli sebeplere bağlı olarak bilinçli tercihleri arasında yer alan bir stratejidir. Çeviride kayıplara neden olduğu için bu stratejinin mümkün olduğunca tercih

edilmemesi önerilir. Eksiltme yoluyla çeviri stratejisi Berrin Aksoy'un "tomurcuklanma" sözcüğü ile ifade ettiği kaynak metin ve erek metin arasında kurulması beklenen canlı ve dinamik ilişkiye(2001:3) zarar verebilir. Çeviride kayıplar sorunsalıyla ilgilenen Asalet Erten de yalnızca kelime veya cümleleri analiz edip çevirmenin yetersiz olduğunu, çevirmenin görevinin çeviride kayıpları en aza indirmek olduğunu vurgulamaktadır(1993:323).

Örnek: "Kurban olduğum Allah bizi şeytanın şerrinden korusun" ifadesini İngilizceye çevirirken "May the God protect us from the evil of the devil" şeklinde aktarılması ile altı çizili olan ifadenin çeviriden eksiltildiğini görüyoruz. Çıkarma yoluyla çeviri stratejisi özellikle dini unsurlarda ve duaların çevirisinde kullanılmaktadır.

14. Yer değiştirme Yoluyla Çeviri

Yer değiştirme çeviri stratejisi genel anlamda sözcüklerin sınıflarının çeviri sırasında değişime uğraması esasına dayanır (Odacıoğlu & Barut, 2018: 1365). Cümle diziminde kaynak dilde isim ya da zarf olan bir ifadenin çeviride hedef dile fiil şeklinde aktarılması bu çeviri stratejisini ifade eder. Bir tümcenin çeviri sürecinde dilbilgisel olarak yeniden düzgülenmesine yer değiştirme denir(Yalçın, 2015: 112).

Örnek: "She likes shopping." cümlesinin Türkçe'ye aktarımını "O alışveriş yapmayı sever" şeklinde aktarılması yer değiştirme stratejisine örnektir. İngilizcede "shopping" ifadesi Türkçe dilbilgisinde bir isim olup İngilizce'de nesne(object) konumunda kullanılmıştır. Türkçe çevirisinde ise "alışveriş yapmayı" şeklinde çevrilerek dil düzgüsünde isim-fiil olarak aktarılmıştır. Benzer şekilde "After he came back to school, he spoke

to the manager.” cümlesindeki altı çizili ifade “O, okula geldikten sonra müdürle konuştu/ okula gelişinden sonra müdürle konuştu” şeklinde aktarılarak yer değiştirme stratejisi uygulanmıştır.

15. Çıkarım Yapma Yoluyla Çeviri

Çıkarım yoluyla çeviri stratejisi isminden de anlaşılacağı üzere kelime ya da ifadelerin sözlük anlamlarından çıkarım yapmak suretiyle erek dilde karşılık bulma stratejisidir. Mine Yazıcı’ya göre çıkarım; hedef dilde bütünden parçaya ya da parçadan bütüne doğru olabilir veya bir sebep-sonuç ve süreci gösteren bir çıkarım ifadesi olabilir(2007:33).

Örnek: İngilizce’ de “The class was very silent.” ifadesini dilimize aktarırken the class ifadesinin aslında sınıfta bulunan öğrencileri işaret ettiğini çıkarsayarak “**Sınıftaki öğrenciler** çok sessizdi” şeklinde aktarılması, “**word of honour**” ifadesinin sözlük karşılığında onur/gurur sözü olarak aktarılması beklenirken dilsel ve kültürel özelliklerimiz gözetilerek çıkarımda bulunulduğunda “**şeref sözü/namus sözü**” şeklinde aktarılması çıkarım yoluyla çeviri stratejisine örnektir.

16. Standartlaştırma Yoluyla Çeviri

Standartlaştırma yoluyla çeviri stratejisi diller arası aktarım yapılırken yerel veya yöresel farklılıklar dikkate alınmaksızın ifadelerin belli bir standarda uydurularak kullanıldığı çeviri stratejisidir. Perihan Yalçın’a göre uyarlama stratejisinin tersi olarak düşünülebilir(2015:112).

Örnek: Dilimizdeki karşılığı **kese, torba, heybe, poşet, el çantası, kol çantası, sırt çantası vb.** kullanım şekline, zamanına veya yöresel özelliklerine göre anlamlandırılabilir olan İngilizce **bag** sözcüğünün standart bir karşılık ile çanta şeklinde aktarılması,

benzer şekilde et suyu, çeşitli sebzelerin karıştırılarak elde edilen çorbaları gibi yerel ve kültürel özelliklere göre içeriği değişebilecek olan **soup** sözcüğünün standart bir karşılık ile **çorba** şeklinde aktarılması, mimari, yapı malzemesi, kültür ve zamansal özelliklere göre ebat ve şekli değişiklik göstermesine rağmen house sözcüğünün ev şeklinde standart bir karşılık ile aktarılması standartlaştırma yoluyla çeviri stratejisine örnek olarak gösterilebilir.

17. Perspektif Kaydırma/Değiştirme Yoluyla Çeviri

Perspektif kaydırma yoluyla çeviri stratejisinde kaydırmalar veya diğer bir deyişle değiştirmeler genel olarak deyim, atasözü, argo ifadeler, film ve kitap adlarının çevirileri, siyaset ya da reklam amaçlı slogan ve afiş mottoları gibi ifadelerin çevirisinde erek dilin dilsel ve kültürel özellikleri dikkate alınarak yeniden kurgulanması şeklinde gerçekleştirilir. Bu aynı zamanda eşdeğerliğin sağlanması ve yerileştirme kapsamında da değerlendirilebilir.

Örnek: **Pastry** sözcüğünün pasta, börek şeklinde, **Marry Christmas** ifadesinin iyi yıllar şeklinde(Korkmaz, 2016: 43) **hot-dog** ifadesinin ekmek arası, köfte ekmek şeklinde, **pizza** sözcüğünün pide, lahmacun şeklinde(Yalçın, 2015:113 & Taydaş,2011:69) çevrilmesi perspektif kaydırma stratejisine örnek olarak verilebilir.

18. İletişimsel Çeviri Stratejisi Yoluyla Çeviri

İletişimsel çeviri stratejisi özellikle kültürlere özgü ifadelerin, deyim ve atasözlerinin diller arası aktarımda dil çiftlerinde karşılığı bulunmadığı zaman, kaynak dilden birebir aktarımın da erek dilin ihtiyacını karşılamadığı durumlarda, erek dile uyarlanarak erek dil okuyucusunun kolayca benimseyebileceği şekilde iletişimin sağlanması şeklinde uygulanan çeviri stratejisidir. Kültürel unsurların çeviride aktarımın önünde bir bariyer teşkil ettiği, çevirisi

yapılan dil çiftine ait kültürler arasında boşluk olduğu durumlarda çevirmenlerin çevirilerinde sıklıkla başvurduğu bir çeviri stratejisi olarak iletişimsel çeviri stratejisinde amaç çeviride iletilmek istenen mesajın erek dil ve kültürde aynı iletişimsel işleve sahip bir başka ifade ile karşılık bulması şeklinde gerçekleştirilir. İletişimsel çeviri stratejisi ayrıca kültüre ait unsur ya da ifadelerin çevirilerinde birebir aktarımın doğru sonuç vermediği durumlarda da kullanılabilir (Yalçın,2015: 113). Özellikle kültür unsurlarının aktarımında yaşanan aktarım sorunlarının giderilmesi amacıyla kullanılmasından dolayı bir tür uyarılma şeklinde de kabul edilebilir.

Örnek: Have nice meal! ifadesinin hoş yemek ye şeklinde değil, **Afiyet olsun!** şeklinde aktarılması, Yeni bebeği olan birine söylenen **Congrats!** ifadesinin dilimize **gözün aydın/hayırlı olsun** şeklinde, **I'm sorry for your loss** ifadesinin kaybınız için üzgünüm yerine **başınız sağ olsun** şeklinde aktarılması iletişimsel çeviri stratejisine örnektir.

Sonuç

Çeviri, doğası gereği dil aracılığıyla yapılır ve duyguların, düşüncelerin aktarımında kullanılan kelimeler, bu düşünceleri anlaşılır kılar. Bu nedenle, dil ve çeviriyi birbirinden bağımsız düşünmek imkansızdır. İster yazılı ister sözlü veya zihinsel bir tartışmada olsun, çeviri her zaman bir ifade biçimidir (Ece, 2010:9). Kültürler arasındaki her türlü etkileşim de çeviri aracılığıyla gerçekleşir ve bu sayede kültürler sürekli bir iletişim ve değişim süreci yaşar (Arı, 2016:29). Çeviri sayesinde bir toplumun kültürel yapı taşlarını oluşturan siyasi, dini, toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel unsurlar, erek dile ve kültüre yakınlştırılarak aktarılır ve

böylece iki farklı kültür arasında anlamlı bir etkileşim sağlanmış olur.

Bir eylem olarak çeviri kültürlerin birbirleriyle olan iletişimini sağlamada etkin bir araçtır. Dünyamızın iletişim ve etkileşim anlamında giderek küçülen bir yer haline gelmesinde çevirinin önemi büyüktür ve yadsınamaz. Her geçen gün de yaşadığımız dünyanın ihtiyaç ve gereklerine paralel olarak çeviriye duyulan ihtiyaç artmaktadır. Çeviri sürecinde kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerliği sağlamada ve kaynak metnin içerdiği anlamın erek dilde en iyi şekilde ifade edilmesinde en büyük sorumluluk çevirmene düşmektedir. Çeviri sürecinde çevirmenin vereceği kararlar doğrultusunda belirleyeceği çeviri stratejisi ya da stratejileri çevirinin amacına ulaşmasında önemli rol oynar. Bu bağlamda çeviribilim araştırmacılarının en ideal çeviri yöntemini belirlemek adına ileri sürdükleri farklı yöntem ve stratejiler ortaya çıkmıştır. Görünürde farklı olan bu yöntem ve stratejilerin uygulama noktasında pek çok ortak yönü vardır ve dolayısıyla aslında birbirleri ile oldukça yakından ilişkilidirler. Çeviri stratejilerinin ortaya çıkmasında ve çeşitlenmesinde hareket noktası çeviri sürecinde çevirmenlerin aktarımda yaşadıkları çeviri sorunlarıdır. Çevirmenlerin karşılaştıkları çeviri sorunları karşısında sorunu gidermek ve çevirmene çeviri sürecinde yardımcı olmak adına ortaya çıkarılan çeviri stratejilerinin tümünde ortak amaç kaynak metinde yer alan iletinin erek dile en doğru biçimde aktarılmasını sağlamaktır. Bir metnin aktarım sürecinde karşılaşılan problem durumuna göre çevirmen tarafından en uygun strateji kullanılmalıdır. Belirlenecek bu strateji çevirmenin isteğe bağlı ya da zorunluluktan dolayı seçeceği bir strateji olabilir ve her defasında aynı strateji kullanılmayabilir. Kullanılacak stratejiler yerine göre

çevirmenden çevirmene farklılık gösterebileceği gibi metnin türüyle de alakalıdır. Örneğin teknik metinlerin çevirisinde sözcüğü sözcüğüne çeviri daha uygun olabilirken anlatımsal metinlerin çevirisinde kültür de dahil olmak üzere farklı dinamikler devreye girer ve çevirmenin uygulayacağı stratejiler de farklılaşabilir. Strateji seçiminde çevirmen kararları önemli olmakla birlikte, çevirmene de sorumluluk yükler. Çünkü çevirmen her iki dil ve kültüre de hâkim bir uzman konumundadır ve karar verme yetkisi ve sorumluluğunu elinde bulundurur. Çeviri sürecinde hakim olduğu dil çiftleri arasında aktarım yaparken bir ifade ya da iletiyi en iyi hangi yolla aktaracağını kararını da çevirmen verir. Günümüz iletişim çağında her ne kadar çeviri araçları, bilgisayar destekli yazılım ve programlar bulunsa da çeviri sürecinde özellikle de anlatımsal metinlerin çevirisinde çevirmenin ve çevirmen kararlarının yerini tutabilecek bir çalışma henüz mevcut değildir. Bu bağlamda çeviri eylemi de bir bilim dalı olarak çeviribilim de insan odaklıdır. Bu açıdan bakıldığında insan odaklı bir alana yapılabilecek en küçük bir katkı bile insanlığa ve geleceğe yapılacak bir yatırım gibi düşünülmelidir. Bu çalışmada, günümüz çeviribilim araştırmaları arasında önemli yer edinmiş çeviribilim araştırmacılarından J.P. Vinay ve J.Darbelnet, Mona Baker ve Perihan Yalçın'ın çeviri stratejileri bakımından ileri sürdükleri stratejiler incelenmiş ve genel çeviri stratejileri başlığı altında bir derleme yapılarak çevirmene çeviri sürecinde yardımcı olabilecek tüm genel çeviri stratejileri tek bir çalışmada toparlanmaya çalışılmıştır. Çeviri sürecinde bir kılavuz niteliğinde hazırlanan bu çalışma aracılığıyla çevirmenler, çeviribilim araştırmacıları ve çeviri eğitimi alan öğrenciler çevirilerinde ileti ve metin türlerine en uygun olan çeviri stratejisine tek kaynaktan ulaşabilir ve uygulayabilirler.

KAYNAKÇA

Aksoy, N. B. (2001). Çeviride Çevirmen Seçimleri Işığında Çeviri Eleştirisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-16.

Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Baker, M. (1992). *In Other Words: A coursebook on translation*. Taylor & Francis e-Library. USA: Routledge. Retrieved from:
https://www.academia.edu/5675886/In_Other_Words_A_Coursebook_on_Translation_Mona_Baker

Berk, Özlem, (2005), *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual.

Ece, A. (2010). *Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmenin İzinde*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Erten, A. (1993). Çeviri Ediminde Kayıplar Sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 315-330.

Eruz, S. (2010). *Çokkültürlülük ve Çeviri: Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler*. İstanbul: Multilingual.

Gökgözoğlu, E.M. (2019). Çeviribilimde Edebi Çeviri, Hermeneutik ve Kültür Kavramlarının Yapılanması. *Akademik Kaynak*, 5(10-11),33-47.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akad/issue/51615/669655>.

Munday,J. (2001). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London&New York:Routledge.

Nalcioğlu, A. U. (2015). Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 1-9.

Odacıoğlu, M. C. (2016). *Çeviribilimde Yerelleştirme Paradigmasına Doğru*. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Odacıoğlu, M. C. & Barut, E. (2018). Çeviri Usul, Strateji Ve Yöntemleri Üzerine Bir Derleme. *Tarih Okulu Dergisi* (TOD). 11(XXXIV), s.1363-1392. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1184>

Özelsancak, M.O. (2019). *Analysis On The Two Turkish Translations Of John Grisham's The Pelican Brief With Regard To Domestication And Foreignization*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Öztemel, F. & Kurt, M. (2017). Transmission Of Cultural Specific Items Into English Translation Of “Dear Shameless Death” By Latife Tekin. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*. 5(1), 302-320. <https://doi.org/10.18298/ijlet.167>

Suçin, M. H.(2013). *Öteki Dilde Var Olmak; Arapça Çeviride Eşdeğerlik*. (2.Baskı). İstanbul: Say Yayınları

Sun, S. (2012). *Strategies of Translation*. In Carol A. Chapelle (Ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (5408-54120). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal1117>

Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). *Çevirinin ABC'si*. (4.Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Ülken, H.Z. (2020). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. (5.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Ünsal, G. (2020). Mizahî Ögelerin Çevirisi Üzerine Bir İnceleme: Bir Noel Gecesi Örneği. *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. 30(2), 663-682.: <https://doi.org/10.26650/LITERA2020-0058>

Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. London: Routledge.

Venuti, L. (2001). *Strategies of translation*. In M. Baker (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (240-244). London: Routledge.

Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Yang, W. (2010), Brief Study on Domestication and Foreignization in Translation. *Journal of Language Teaching and Research*, 1(1), 77-80.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yıldız, M.& Şanverdi, H. İ. (2019). Azrâ'u Câkartâ Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (DEA)*, Bahar; 2019(19), 237-262.

BÖLÜM III

Betimleyici Polisistemik Çözümleme Modeli- Raymond Van Den Broeck

Zeynep ARKAN¹
Neslihan PARLAK²

Giriş

Her özerk bilim dalının olduğu gibi çeviribilimin de bir bilim dalı olarak var olabilmesi ancak kendi kavram ve kuralları olmasına ve dolayısıyla kuramsal alanın varlığına bağlıdır (Yalçın,2015:52). Özerk bir bilim alanı olarak yaklaşık yarım asırlık bir tarihe sahip olan çeviribilim araştırma ve çalışmaları incelendiğinde, çeviribilim genel olarak üç temel alana sahiptir; Kuramsal Alan, Betimleyici Alan ve Uygulama Alanı (Mutlu,2020). Bu üç temel alan Çeviribilimin İngilizce isim babası olarak nitelendirilen James Homes (Demez, 2014) haritasında ve Betimleyici Çeviri

¹ Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, zeynep.arkan@hbyv.edu.tr ORCID: 0000-0003-0534-186X

² Dr. Öğretim Görevlisi, Konya Teknik Üniversitesi, Ortak Dersler Bölüm Başkanlığı. email: nparlak@ktun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2927-2435

araştırmalarının öncü isimlerinden Gideon Toury'nin haritasında da net bir şekilde açıklanmaktadır (Yazıcı, 2005). Her iki haritada da ele alındığı üzere, üç alan da birbiriyle ilişkilidir örneğın; betimleyici alanın araştırma nesnesi olan çeviri ürün ve süreçtir ve bunlar aynı zamanda uygulama alanının pratiğeye konması ile oluşur ve yine kuramsal alan tam olarak bunlarla ilgili kural ve ölçütlerle ilgilenir. Bu nedenle üç alanın da aralarında etkileşimli dinamik bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Tarihteki bilinen ilk çeviribilim kuramcıları olarak kabul edilen Cicero ve Horace (Yalçın, 2015; Tahir-Gürçağlar, 2019) antik dönemlerde yaşamışlardır. MÖ 1. yy. itibari ile 1970'li yıllarda çeviribilim bağımsız bir disiplin olarak kabul görünceye kadar çeviri ile uğraşan herkes kendince doğru birtakım kurallar ve açıklamalarda bulunmuş ve kuramsal bilginin oluşmasına katkı sağlamışlardır ve bunlar bugüne kıyasla bilim anlayışından uzak, ancak bugünün bilimsel çalışmalarına temel oluşturduğu kabul edilen çalışmalardır (Demez, 2014; Tahir-Gürçağlar, 2019). Bu yaklaşımlarda temel amaç; kaynak metnin daha iyi nasıl ifade edilebileceğidir (Toury, 1995: 25). Modern çeviribilimin şekillenmeye başlamasıyla birlikte Betimleyici Çeviri Araştırmaları ile ürün ve sürece yönelik görüş ve araştırmalar önem kazanmış (Holmes, 2000: 176) ve her geçen gün nesnel ve bilimsel ölçütlerle her biri bir sonrakine ilham oluşturacak ve bir öncekinin eksik kaldığı boşlukları dolduracak şekilde birbiri ardına gelen strateji ve yaklaşımlarla kuramsal alan zenginleşmektedir (Munday & Vasserman, 2022).

Genel olarak 70'li yıllar çeviri araştırmaları bakımından bir paradigma değişimi yılları olarak kabul görmekte ve Modern çeviribilim çalışmalarının başlangıcı kabul edilmektedir. Çeviri çalışmaları ve araştırmalarında, o zamana dek kutsal görülen kaynak

dil-kaynak metin-kaynak metin yazarı ve kaynak kültür kavramlarına ilaveten artık erek dil-erek metin-çevirmen-erek kültür kavramları merkeze alınmaya, bir başka ifade ile artık özne ile ilgilenilmeye başlanmıştır (Demez, 2014).

Çeviribilim çalışmalarında araştırma odağının değişmesi ile birlikte çeviri ürün ve çeviri süreci de önem kazanmış, öznel bir süreci barındıran çeviri eylemi ve eyleyen olarak çevirmen ve seçimleri de beraberinde araştırma alanına dahil edilmiştir (Mutlu, 2020). Modern Çeviribilim araştırmalarında erek odaklı olsalar da temelde farklı iki ayrı yaklaşım doğmuştur; bunlardan biri Almanya’da ortaya çıkmış çeviri ile süreç olarak ilgilenen İşlevsel yaklaşım diğeri ise İsrail kökenli, çeviriyi ürün olarak değerlendiren Betimleyici Yaklaşım’dır (Tahir-Gürçağlar, 2019). Her iki yaklaşımda çeviri olgusunu farklı boyutlarıyla ele alan ve kendilerinden sonra ortaya çıkacak olan yaklaşımlara zemin hazırlayan, Çeviribilim araştırmalarında kabul gören en temel yaklaşımlardandır. Bu bölümün konusu olan Polisistemik çözümleme modeli her iki yaklaşımdan da etkilenmiş (Even-Zohar, 2021) ve temelde karşılaştırma, metin birimleri, metin içi ilişkiler, dizgesel yaklaşım, yeniden kurulma gibi kavramlar etrafında şekillenmiştir (Lambert & van Gorp, 1985:45).

Bu bölümde, bu kavramlarla ilişkili eleştiri kuramlarından biri olan Raymond van den Broeck’in Polisistemik Çözümleme Modeli açıklanmaya çalışılacaktır. Polisistemik Çözümleme Modeli üç aşamalı bir çözümleme esasına dayanır. Söz konusu çözümleme, erek metin ile kaynak metnin karşılaştırılması amacıyla kaynak metnin işlev ve metin birimleri bakımından yeniden kurulması varsayımı ile başlar. İkinci aşaması erek metin birimleri ile kaynak metin birimleri birbiri ile örtüşmesi bakımından karşılaştırılır.

Çözümlemenin son aşasında ise önceki aşamada gözlemlenen değişiklikler doğrultusunda gözleme dayalı nesnel bir değerlendirme sunulur. Bu eleştiri modeli çevirmenin işini dil, kültür, kaynak metnin içerdiği mesaj ve kaynak kültüre ait yazınsal özellikler bakımından sistemsal ve dizgesel boyutta kolaylaştıracak bir öngörü sunması bakımından önem taşır. Ayrıca bu öngörü sayesinde çevirmen çevirisinde izleyeceği yolu belirleyebilir ve çevirisinde yaptığı tercihleri de bu doğrultuda gerekçelendirebilir.

Bu kitap bölümünün sonucunda Polisistemik Çözümleme Modelinin en uygun şekilde anlaşılabilmesi, araştırmacılar için doğru bir yol haritası olması için bu kuram açıklanmaya çalışılmıştır.

Polisistemik Çözümleme Modeline Genel Bir Bakış

Hollandalı Çeviribilim araştırmacısı Raymond van den Broeck, 'Second Thought on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function' (1985) isimli çalışmasında bu modeli önermiş ve modelin neden gerekli olduğuna da ayrıntılarıyla birlikte yer vermiştir. Bu çalışmasında çeviri eleştirisinin kişisel yargılardan öteye geçemediğini, öznel beğeni ve zevklere göre yapıldığını belirtmektedir. O zamana dek yapılan çeviri eleştirilerinde çoğunlukla kaynak metne sadakat aranırken, erek odaklı yaklaşımların ortaya çıkması ile birlikte çeviri araştırmalarında ve dolayısıyla çeviri eleştirisi de erek dil odaklı olarak yapılmaya başlanmıştır. Çeviriyi belirleyen normların erek dile göre belirlenmesi gerektiği görüşünden hareketle, çeviri eleştirisinde de artık hareket noktası kaynak metinden ziyade erek metin haline gelmiştir (Yalçın, 2015). Bu çalışmasında Broeck aslında eşdeğerlik kavramından hareketle bir çözümleme modeli önermiştir. 1978 yılında yazdığı “Çeviri Kuramında Eşdeğerlik Kavramı” isimli

çalışmasında J.C.Catford'un dilbilimsel görüşlerinden hareketle eşdeğerliğin yeniden bir tanımını yapmıştır. Ona göre eşdeğerlik kaynak ve erek metnlerin ya da herhangi özelliklerinin, dizgelerindeki konumlarının karşılıklı olarak birbirleri ile ilişkilendirilebilir olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda eşdeğerliğin sağlanabilmesi için yalnızca anlamsal değil aynı zamanda metinsel olarak ve her iki metnin birbiri ile işlevsel açıdan iletişimsel olarak ilgili olmasına bağlıdır (Aksoy, 2002). Hareket noktasında kaynak metni dizgesel olarak ve tüm yazınsal özelliklerini hesaba katarak bir çözümlemeye tabi tutmuş ve çözümleme sonucundaki gözlemlerini karşılaştırmalı olarak erek metin üzerinde bulgulandırmıştır. Modern Çeviribilim araştırmalarının gelişmesiyle birlikte, özellikle 1980'ler sonrası çeviri eleştirisi araştırmalarında da gelişmeler yaşanmış ve eleştirilerin kişisel beğeni ve yargılardan ziyade nesnel olabilecek ölçütlere göre yapılması, eleştirinin hem çeviri ürüne hem de çeviri sürecine yönelik olması ve çok alanlı dizgesel bir eleştiri amaçlanmıştır (Aksoy, 2002).

Broeck'in modeli öncesi yapılan çeviri eleştirileri bu ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmıştır ki Broeck modeli önerdiği çalışmasında Batı'da çeviri eleştirisinin durumunu genel hatlarıyla değerlendirmektedir. 1982-83 yıllarında Amsterdam Üniversitesi öğrencilerinin yaptığı bir araştırmaya göre eleştiri genel olarak çeviribilimden uzak yazın eleştirmenlerinin, dil bilenlerin ya da bizzat çevirmenlerin yaptığı amatörce bir iş olmaktan öteye geçememiştir. Eleştirmenler metnin bir çeviri metin olduğuna hiç değinmeden ya o dilde yazılmış özgün bir metin gibi değerlendirmiş ya da yalnızca kaynak metin ve kaynak metnin yazarına odaklı bir eleştiri sunarak çevirmen ve çeviri metinden nerdeyse hiç

bahsetmeden eleştiri sunmuşlardır. Broeck, Batı'yı eviri eleştirisinde çevirmenlerinin sosyal statüsü için neredeyse hiçbir şey yapılmadığı konusunda eleştirmektedir (van den Broeck, 1985). Bu bağlamda, nesnel ölçütlerle dayanan bir model ileri sürmesinin sebeplerinden birinin de o vakte kadar çevirmenin statüsünün hiç hesaba katılmadan yapılan eleştiriler olduğu düşünülmektedir.

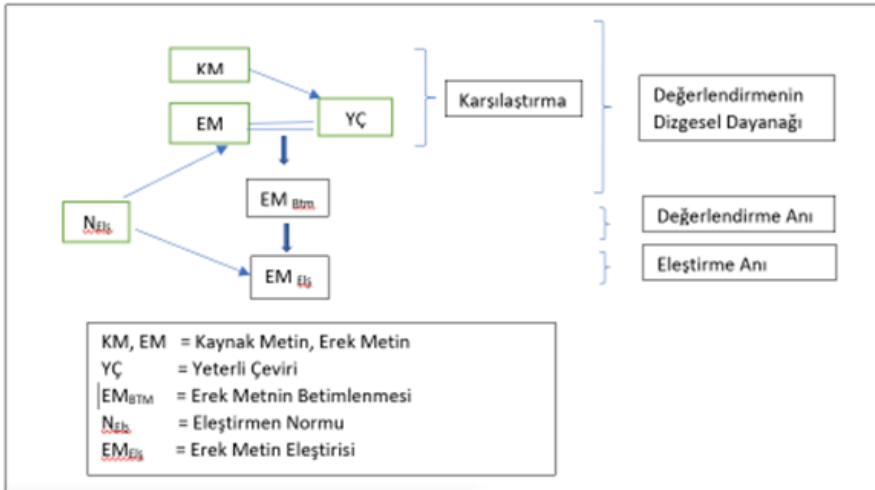
Bu modelin oluşmasında etkili olduğu düşünülen kuramlar ve bu kuramlardan hangi noktalarda yararlanıldığına değinmek, bir sonraki başlıkta anlatılacak olan çözümlemenin aşamalarını daha anlaşılır kılmaya yardımcı olacaktır. Bu modelden çok önce eviribilim araştırmalarında kabul görmüş yaklaşımlardan biri olan betimleyici yaklaşımlar Broeck'in modelinin temellenmesinde etkili olmuştur. Betimleyici yaklaşımları temel alarak ortaya çıkmış eviri eleştirisini kuramları arasında değerlendirilmektedir (Yalçın, 2015). İki metin arasında çok boyutlu bir eşdeğerlik arayışı ile yola çıkan Broeck, eşdeğerliği sağlamada Toury'nin normlarından ve yeterli-kabul edilebilir eviri görüşlerinden faydalanmıştır. Betimleyici eviri araştırmalarının ardından eviri eleştirisini yaklaşımlarında çeviride etkili olabilecek tüm tarihsel, kültürel, toplumsal özellikler dikkate alınmış ve eviri erek kültürde yer alan genel normlar çerçevesinde bütünsel olarak, tarihsel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir ancak yine de bir tür hata zmlemesi yaklaşımıyla eleştiriler neden-sonuç bağlarıyla irdelenmiştir (Yalçın, 2015). Farklı metin türlerinin gereklerinden yola çıkararak, metnin türünün eviri stratejileri üzerinde ve metnii ve metin dışı bağlamı etkileyeceği görüşüyle metin sınıflaması yapan, işlevsel eviribilimin nc isimlerinden Katharina Reiss'ın 1971 yılında yayımladığı "Möglichkeiten und Grenzen der bersetzungskritik" isimli çalışmasında belirttiği "Objektif eleştirinin diller arası ve

kültürler arası iletişim sürecine dahil olan çeşitli faktörleri hesaba katmak zorunda olduğu” görüşünden de modelini oluştururken yararlanmıştır (van den Broeck, 1985).

Ayrıca kaynak ve erek metinlerin iletişimsel işlevlerinin birbirleri ile ilişkili olması gerektiği görüşünden hareketle çeviri metni işlevsel açıdan değerlendirmiş ve işlevsel çeviri kuramlarından da yararlanmıştır denilebilir. Broeck, Anton Popoviç’in çeviri eleştirisinin üç işlevi (1973) görüşünden etkilenmiş; bunlardan postulative (varsayımsal) ve operative (işlevsel) olanların önemini kabul etmekle birlikte, en çok analitik (çözümsel) işlevi ile ilgilendiğini belirtmektedir. Bu işlevlerden ilk ikisine çözümleme ve eleştiride örtük olarak değinileceğini ancak sonuncusunun eleştiri eylemiyle iç içe olduğunu ifade etmektedir. Aynı çalışmada Broeck, çözümlemenin aşamalarından biri olan karşılaştırmayı yalnızca metinler üzerinde yapmanın yeterli olmayacağını, ayrıca metinlerin ait olduğu dizgelerin de karşılaştırmaya dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Broeck, 1985). Buradan hareketle dizgelerin de eleştiriye dahil edilmesi, dizgesel ve yazınsal özellikleri de kapsayacağı için modelin oldukça kapsamlı olduğu söylenebilir. Dizgesel yaklaşımı dolayısıyla Itamar Even Zohar’ın Çoğuldizge kuramının da bu modelin gelişmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, bir sonraki başlıkta ele alınacağı üzere sistemik çözümlemenin son aşamasında, ön aşamalarda gözlemlenen deyiş kaymalarının nesnel ölçütlerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada söz konusu olan deyiş kaymaları ise Anton Popoviç tarafından alana önerilen deyiş kaydırmalarıdır ve Broeck bu modeli oluştururken eleştirmen değerlendirmesinin temellenmesi beklenen, metin

karşılaştırmasında tespit edilecek olan zorunlu ve/ya isteğe bağlı deyiş kaydırmalarından da yararlanmıştır.

Broeck’a göre çeviri eleştirisi doğası gereği barındırdığı öznel değer yargılarına rağmen, eğer sistematik bir düzlemde dizgesel bir betimlemeye dayalı olarak yapılırsa nesnel bir eleştiri ortaya çıkacaktır (van den Broeck, 1985). Aşağıdaki tabloda Polisisistemik çözümleme bileşenleriyle birlikte verilmiştir:

Şekil 1: Raymond van den Broeck'un Polisistemik Çözümleme Şeması (van den Broeck, 1985, s.56'dan uyarlanmıştır)

Şemada açıkça görüleceği üzere çeviride etkili tüm unsurlar arasında çoklu bir ilişki bulunmaktadır. Çeviride Erek metnin yeterli bir çeviriye sahip olması ölçütü aranır, buna dayanarak eşdeğerlik ilişkisinin kaynak metne dayanarak arandığı sonucuna ulaşılabilir.

Polisistemik Çözümleme Modelinin Aşamaları

Ortaya çıkış nedenleri ve temelleri gerekçeleriyle birlikte aktarılan Polisistemik Çözümleme kuramı temel olarak üç aşamalı

bir çözümleme modeline dayanmaktadır. Çözümleme ilk olarak kaynak metnin tüm işlevsel metin birimlerinin metin içi ilişkilerin yeniden kurulması varsayımı ile başlar. Bu yeniden kurulma kapsamında “işlevsel metin birimleri” yani kaynak metinde yer alan belli bir işleve sahip tüm öğeleri (sessel, sözcüksel, sözdizimsel bileşenler, şiirsel ve/ya hikâye anlatımı gibi anlatım biçimleri, söz sanatları, metin düzeni, metin gelenekleri, metnin dizgesel konumu, noktalama işaretleri, italik yazım, vb.) kapsar (Mutlu, 2020 ; Sarmaşık, 2016). Bu yöntemde çözümlemenin ilk aşamasında eleştirmen ilk olarak kendi ölçütleri ve normları ile çevirmenin ilkelerinden ayrı tutmalıdır. Ayrıca eleştirmen bu aşamada şu ölçütleri de göz önüne almalıdır:

- Sanatsal dil tercihleri
- Erek okura yönelik benimsenmiş çeviri yöntemini
- Çevirmenin amacına uygun seçimleri.

Çözümlemenin ikinci aşaması ise kaynak metin ve erek metinleri karşılaştırmalı olarak incelenmesi esasına dayanır. Bu karşılaştırmmanın amacı iki metin arasında “factual equivalence” derecesi yani; iki metin arasında işlevsel olan gözlemlenebilir ilişki/lerin derecesini saptamaktır. Erek metnin çıkış noktası zaten kaynak metne dayalı olduğu için, karşılaştırmının da çıkış noktası kaynak metin odaklıdır. Aranılan eşdeğerlik ilişkisinde çevirinin “yeterli çeviri” olması da hareket noktasının kaynak metin olmasındandır (Broeck, 1985). Bir başka deyişle, yeterli çeviri kaynak metne ait metinsel unsurların en maksimum düzeyde yeniden yapılandırılarak çeviri metnin oluşturulması esasına dayandığı için, polisistemik çözümlemede “yeterli çeviri” ölçütü aranır. Bu aşamada, ilk aşamada kaynak metinde belirlenen işlevsel metin

birimlerine karşı uygun düşen erek metin birimleri kaynak metinden seçilen birimlerle karşılaştırmak üzere belirlenir. Belirlenen metin birimleri ilk aşamada yeniden kurulma kapsamında işaret edilen işlevsel nitelikleri bakımından karşılaştırmaya tabi tutulur. Kaynak ve erek metin arasında karşılaştırma yapılırken bakılması gereken en önemli unsurlardan biri de Anton Popoviç'in deyiş kaydırmalarıdır. Bu noktada zorunlu kaydırmalar ve isteğe bağlı kaydırmalar arasındaki farkın gözlemlenmesi önemlidir (Mutlu, 2020). Zorunlu kaydırmalar kural kaynaklı (dilsel ve kültürel özelliklerden kaynaklanan değişiklikler) iken; isteğe bağlı kaydırmalar çevirmenin kendi normlarına göre belirlenen tercihe dayalı kaydırmalardır. İsteğe bağlı kaydırmalar çeviride çevirmenin erek dizgenin normlarına uygun “kabul edilebilir” bir erek metin oluşturma çabasının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Aksoy, 2002). Çevirmenin kullandığı kabul edilebilir/yeterli çeviri ve bu doğrultuda kullandığı isteğe bağlı/zorunlu deyiş kaydırmaları erek dizgenin normlarından, yazım geleneğinin kurallarından veya metnin öncesi dönemlerde yazılmış bir metin olması gibi norm ve kurallara bağlı olabilir.

Çözümleme modelinin üçüncü aşaması ise ilk iki aşamada elde edilen bulgular doğrultusunda, kaynak ve erek metinler arasındaki gerçek eşdeğerlik (factual equivalence) ve yeterli çeviri arasındaki ilişki ve farkların genel bir değerlendirmesinin yapıldığı son aşamadır. Bu değerlendirmede amaç çevirmenin tercihlerini ve ilkelerini göz önünde bulundurarak etkisinde olabileceği kısıtlamaları görmek ve bunların çeviri ürün ve sürecini ne şekilde etkilemiş olabileceğini saptamak olmalıdır. Böylelikle eleştirmen kaynak metin birimleri ile erek metin birimleri arasındaki yakın ve/ya uzak ilişkiyi okura aktarabilir (Aksoy, 2002). Aşamalarından

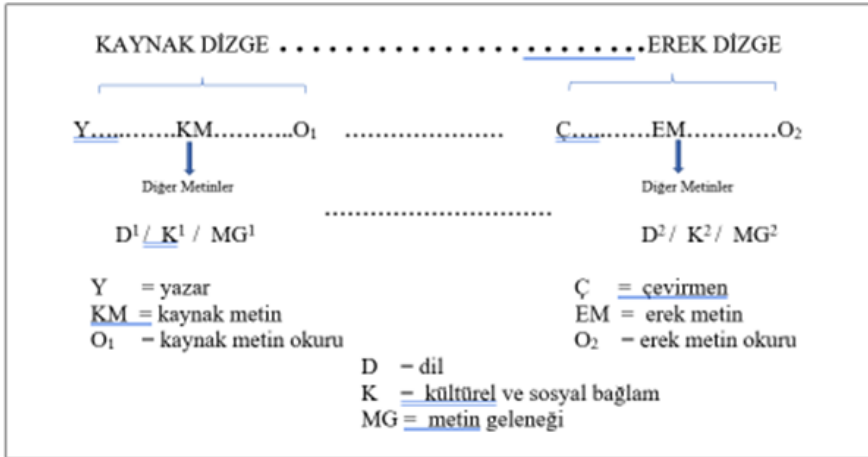
da anlaşılabacağı üzere bu çeviri eleştirisi modeli hem çevirmene hem de eleştirmene, çeviri sürecini etkileyen tüm değişkenler hakkında bir görüş sunarak sistemsal bir bakış açısı ve değerlendirme olanağı sunmaktadır.

Kuramın Özellikleri ve Sınırlılıkları

Çeviri eleştirisinin bu model ortaya çıkmadan önce çeviri yanlışlarının sayılıp döküldüğü ve bunların da eleştirmenin kendi doğrularına göre yapıldığı, çevirmen kararlarını etkileyen kısıtlamaların araştırılmadan, çevirmenin ulaşmak istediği çeviri amacı saptanmadan ve okur kitlesinin beklentileri hesaba katılmadan yapılan eleştiriler nesnellikten uzak iken (Van den Broeck, 1985: 55) Broeck tarafından önerilen bu çözümleme modeli öncesi eleştirilerin düştüğü temel yanlışları da ortaya koymaktadır (Van den Broeck, 1985: 57). Öncesi dönem eleştirilerde kaynak ve erek metninin metin içi ve metin dışı çoklu ilişkileri bütünsel olarak ele alınmamış ve yeterli çeviri kavramı yalnızca erek metni değerlendirmek için kullanılmış ve çevirmenin öncül normları dikkate alınmadığı için isteğe bağlı deyiş kaydırmaları özellikle de çevirmen normları ile eleştirmen normları örtüşmediği durumlarda birer yanlış olarak değerlendirilmiştir (İnce, 1993).

Broeck'un çözümleme modeli çeviri eleştirisini “yanlış arayışı” eğiliminden uzaklaştırmış, dilsel, kültürel ve tarihi özelliklerin analiziyle bilimsel ve nesnel bir temele taşımıştır (Sarmaşık, 2016). Ayrıca sadece kaynak ve erek metninin metinsel nitelikleriyle ilgilenmemiş aynı zamanda dizgesel özellikleri ve yazım geleneklerini de göz önünde bulundurmuştur. Bu bağlamda, çoğuldizge kuramını da kapsayan bir ilişkiler ağı ortaya çıkarmıştır

(Karantay, 1997). Aşağıdaki tabloda Broeck'un çözümleme modelinin kapsamı aktarılmaktadır:

*Şekil 2: Polisitemik Çözümleme Modeli- Dizgesel İlişkiler Şeması
(van den Broeck, 1985, s.59'dan uyarlanmıştır)*

Yukarıdaki şemadan da açıkça anlaşılabacağı üzere çeviri eleştirisine dahil olan tüm değişkenlerin aralarındaki ilişkiler gösterilmiş, metinleri dizgeli bir şekilde dilsel, kültürel ve yazınsal özelliklerini de kapsayacak şekilde kaynak ve erek metin okuruna da yer verdiği bir düzlemde ele alarak kapsamlı bir model geliştirmiştir. Ona göre çeviri eleştirisi betimlemeye dayalı olarak bir metnin anlamlı bir ürün olarak ortaya çıkması ve kabul görmesi arasındaki süreçte yer alan tüm ilişkilerin dikkate alınmasını gerektirir (Aksoy, 2002). Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere kuramlar birbiri ardına, ya kendilerinden sonraki kuramlara ilham olacak şekilde ya da kendilerinden önceki kuramların eksiğini giderecek şekilde geliştiği varsayımından hareketle Broeck'un çözümleme modeli öncesinde var olan çeviri eleştirisi kuramlarına bakıldığında, çeviri olgusunu bütünsel olarak ele almada ve çeviri ürün ve süreci ile ilgili

tüm değişkenleri bütüncül bir anlayışla göz önünde bulundurmada yetersiz kaldıkları düşünülmektedir.

Broeck'un çözümleme modeli öncesi çeviri eleştiri modellerine bakıldığında birbirinden farklı pek çok yaklaşımın çeviri eleştirisinde hâkim olduğu ve her birinin çeviriyi farklı bir ölçütü ile değerlendirdiği, çeviride neyin nasıl değerlendirileceği benimsenen yaklaşıma göre farklılık gösterir (Oğuz, 2012). Kaynak metin odaklı çeviri eleştirisi yaklaşımları (House, 2014), erek metin odaklı çeviri eleştirisi yaklaşımları (Reiss & Rhodes, 2014), Skopos kuramı bağlamında çeviri eleştirisi yaklaşımları (Vermeer & Chesterman, 2021), Betimleyici Kuramlar bağlamında çeviri eleştirisi yaklaşımları (Toury, 1995, s. 65) Broeck'un Betimleyici kuramlar bağlamında çeviri eleştirisi yaklaşımından (Van den Broeck, 1985, s. 54) farklı temellere dayalı olarak ortaya çıkmış eleştiri kuramlarıdır. Bu kuramların odak noktalarından kısaca söz etmek, Broeck'un çözümleme modeli ile benzerlik ve farkları ortaya çıkarmak bakımından yerinde olacaktır:

Kaynak Metin Odaklı Çeviri Eleştirisi

Çeviri eleştirisinde özellikle metin içi unsurların kaynak metin bağlamında gözetildiği eleştiri yaklaşımıdır. Kaynak metin odaklı kuramcılardan Metin Tipolojisi Kuramı ile tanınan Katharina Reiss, metinleri işlevlerine ve türlerine göre değerlendirmektedir. Kaynak metin odaklı çeviri eleştirisi yaklaşımları dilbilimsel özelliklerin ve dil dışı unsurların önemine işaret ederken, bir metnin aktarılabilmesi ve çevirisinin de eleştirilebilmesi için öncelikle söz konusu unsurların öncelikle kaynak metinde saptanması daha sonra bunların çeviri metinde ne denli gözetildiğinin belirlenmesinin önemini vurgulamaktadır (Oğuz,2012). Dilbilim odaklı görüşler temelde

diller arası eşdeğerliği sağlamak için dilbilimsel özelliklere dil dışı unsurları ölçüt olarak görmektedir. Yine kaynak metin odaklı yaklaşımlara örnek olarak Werner Koller, çeviri eleştirisinin metinler arasında kurulması beklenen beş farklı eşdeğerlik türüne göre yapılması gerektiği görüşündedir. Öncelikle kaynak metinde düz anlamsal, yan anlamsal, metinsel, pragmatik ve biçimsel eşdeğerlik türlerinden hangisinin bulunduğu saptanıp, ardından çeviri metinde bunun sağlanıp sağlanmadığına göre çeviri eleştirisi sunulmalıdır (Mutlu, 2020). Kaynak metin odaklı çeviri eleştirisinde dil içi ve dil dışı etmenlere göre çevirmenin dil kullanım tercihleri, her iki dile de hakimiyeti ve konuya ne denli hâkim olduğu gibi konularda eleştirinin yolunu açar (Yücel, 2007). Kaynak odaklı kuramlarda isminden de anlaşılacağı üzere, çıkış noktası kaynak metin olmakla beraber, kuramcılarının temel aldığı ölçütlerin ve dolayısıyla görüşlerinin farklılaştığı görülmektedir.

Erek Metin Odaklı Çeviri Eleştirisi

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibari ile çeviriye erek odaklı yaklaşan Vermeer, Toury ve Zohar gibi kuramcılar, kaynak odaklı yaklaşımlardan uzaklaşarak, çeviri normlarının erek dil ve kültür tarafından belirlenmesi gerektiği görüşünden hareketle çeviri eleştirisinin de erek odaklı ölçütler kullanılması gerektiğini savunmuşlardır (Yalçın,2015). Erek odaklı yaklaşımlar ile artık kaynak ve erek metinler arasındaki farklardan ziyade farkları da kapsayacak biçimde bu farkların nedenleri araştırılmaya başlanmıştır. Gideon Toury (1985) tarafından yeterli ve kabul edilebilir çeviri kavramları eşdeğerlik ölçütleri haline gelmiştir. Çeviri eleştirilerinde ise odak değişmiş; çeviri ürünün yanı sıra çeviri süreci, çeviri sorunlarının yanı sıra sorunların çözümleri, kaynak dilin yanı sıra erek dil, eşsüremlilik bakış açısının yanı sıra artsüremlilik

bakış açısı, kuralların yanı sıra betimleyici bir yaklaşıma yönelinmiştir. Bu yaklaşım özetle, işlevsel, dinamik, dizgesel, tarihsel, ürün, süreç, çözüm odaklı betimleyici bir yaklaşımdır (akt. Oğuz, 2012). Bu bağlamda, erek odaklı yaklaşımlarla birlikte çeviri araştırmalarında kapsam genişlemiş, araştırma alanında incelenen değişkenlerin niteliği ve niceliğinin arttığı görülmektedir.

Skopos Kuramı Bağlamında Çeviri Eleştirisi

Skopos kuramı 1970’li yıllarda, çeviribilim araştırmacısı Hans Vermeer tarafından çeviri olgusunun bir amaç doğrultusunda yorumlanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Kuramın temelinde her eylemin bir amacının olduğu, bir eylem olarak çevirinin de bir amacı olması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Bu bağlamda, bir çevirinin birden fazla amacı olabilir, dolayısıyla da bir metinden birden fazla çeviri metin ortaya çıkabilir (Yalçın,2015). Çeviri sürecinde çevirmen bir uzman konumundadır ve çevirinin başlangıçta belirlenen amaca uygun olarak oluşturulmasından sorumlu olan kişidir. Skopos kuramı çeviriyi bir ürün olmanın ötesinde bir süreç olarak ele almış işlevci bir yaklaşımdır (Tahir-Gürçağlar, 2019). Bu kuramda çevirmen çevirinin amacına uygun olarak belirlenmiş birtakım kararları yerine getirerek, erek dizgede çevrilere işlevsellik kazandırmakla yükümlüdür. Bu bağlamda, bu kuram hem erek odaklı kuramlar arasında yer almakta hem de bu çevirinin öncelikli olarak işlevine odaklandığı ve çeviriyi bir süreç olarak ele alan bir yaklaşıma sahip olduğu için de işlevsel kuramlar arasında görülmektedir (Yalçın, 2015). Skopos kuramına bağlı olarak ortaya çıkan çeviri eleştirisinde ise çeviri ile ilgili süreç öncesi alınan kararlar önemlidir. Bu bağlamda çevirinin yapılış amacının çeviride alınan öncül kararlarla ilişkili olarak değerlendirilmesi gerekir ki bu kararların çeviriye nasıl yansıdığı da çeviri eleştirisi

açısından önem taşımaktadır. Skopos kuramı bağlamında çeviri eleştirisi yaklaşımında öncelikli olarak çevirinin nedeni/amacı sorgulanması, ardından çevirinin erek kültürde belirlenen işlevi yerine getirip getirmediğine bakılarak değerlendirme yapılması gerekir. Çeviri eleştirisinde eleştirmenin elinde değerlendirme yapabilmesi bazı somut ipuçları bulunması gerekir. Sadece erek metinde meydana gelen değişiklikleri baz alarak bir yargıya ulaşmak güçtür. Yine de çeviri metinde kullanılan yinelemeler, kaynak metne göre ortaya çıkan farklılıklar örneğin bazı bölümlerin eklenip - çıkarılması, başlığın değiştirilmesi vb., yayınevinin politikası eleştirmene çevirinin amacı ve çevirmenin niyeti ile ilgili dolaylı da olsa bir fikir sunabilir. Ancak eleştirmenin çevirinin okurda amacına uygun olan etkiyi yaratıp yaratmadığını değerlendirebilmesi ve sağlıklı bir eleştiri sunabilmesi için çevirinin amacını bilmesi gerekir (Yücel, 2007). Bu durum Skopos kuramı bağlamında çeviri eleştirisi yaklaşımının sınırlılığını oluşturmaktadır.

Betimleyici Kuramlar Bağlamında Çeviri Eleştirisi

Betimleyici kuramlar bağlamında yapılan çeviri eleştirisinin odağında çeviride gözlemlenebilir ilişkilerin sorgulanması vardır. Çeviri üzerinde etkili olan tarih, kültür ve toplum gibi etmenler ön planda tutulurlar ve bu özelliğiyle de Skopos kuramından farklılaşır. Burada da Skopos kuramında olduğu gibi hata çözümlemesine bağlı bir yaklaşım kabul edilmez zira erek odaklı kuramların temelinde kaynak ve erek metinler arasındaki farklardan ziyade bu farkların nedenleri irdelenir. Betimleyici kuramlar çeviriye erek kültür normları bakımından ele alarak, neden sonuç ilişkisi ile hem tarihi hem de kültürel bir olgu olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, çeviri eleştirisinde de irdelenmesi gereken şey çevirinin yapıldığı dönem ve ortamda oluşmuş normlardır (Yücel, 2007).

Betimleyici yaklaşımları temel alarak ortaya çıkmış bir çeviri eleştirisi modeli olarak Raymond van den Broeck'un Polisistemik Çözümleme Modeli, çeviri eleştirisi için çeviri eğitimi de dahil olmak üzere kullanılabilir en iyi yöntem olarak değerlendirilmektedir (Aksoy, 2002). Kuramın öz nitelikleri incelendiğinde, erek odaklı kuramlardan hareketle çeviri eleştirisi kuramları olarak yukarıda özellikleri açıklanan yaklaşımların hepsinden ilham aldığı, çeviribilimin geçmiş ve güncel uygulamalarını bütünleştiren, nesnel ölçütlere dayalı ve kapsamlı bir model olduğu düşünülmektedir. Ancak Suat Karantay, “Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve bir Model Önerisi” başlıklı çalışmasında Broeck'un modelini nesnel, bilimsel ve çok kapsamlı bulmakla beraber, uygulamada “ideal” kalacak yani gerçekleştirilmesi güç olan, elverişsiz bir model olarak nitelemektedir. Bunun nedeni ise bu kadar kapsamlı bir modelin uygulama pratiğinde elverişsiz olabileceği şeklinde açıklanmaktadır. Örneğin yaşamayan bir çevirmenin poetikasının bilinemeyeceğini, okur kitlesinin ancak çevirmene sorularak öğrenilebileceğini ileri sürmektedir (Karantay, 1997). Bu bağlamda bu model ile çeviri eleştirisi uygulamaları bağlamında uygulanması zor olabilecek kadar kapsamlı olması kuramın sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Kuramın Uygulama Örnekleri

Betimleyici Çeviri Araştırmalarının (BÇA) öncülerinden Gideon Toury'nin alana sunduğu haritada Kuramsal alan ile Uygulama alanının sınırları çizilmiş ve uygulama alt alanı olarak çeviri eleştirisine yer verilmiştir. BÇA'ya göre uygulama alanı, kuramsal alanın veri tabanını oluşturur. Bu bağlamda, çeviri eleştirisinin temelde ürün ve süreçle ilgili olarak niteliğin artırılmasını hedeflediği söylenebilir. Sistemli ve nesnel ölçütler

kullanarak çeviri eleştirisi sunmayı amaçlayan, eleştiriyi sistemselsel bir yaklaşımla ele alan Raymond van den Broeck, alana sunduğu üç aşamalı polisistemik modeli ile çeviri eleştirisine ve dolayısıyla uygulama alanına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Polisistemik çözümleme modeli ile özellikle edebi eserlerin çevirilerinin çözümlemesi üzerine pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. N.Berrin Aksoy tarafından 2001 yılında yazılan “Çeviride Çevirmen Seçimleri ışığında Çeviri Eleştirisi” , Harika Karavin tarafından 2016 yılında alana sunulmuş “A Systemic Analysis of Two Turkish Translations of Hemingway’s The Old Man and the Sea” isimli çalışma, Aslı Araboğlu’nun 2020 yılında yayımlanan “Bir Üst-Eleştiri İncelemesi: “Ve Durgun Akardı Don” Adlı Yanlış Çeviri Üzerine Bir İnceleme” isimli çalışması, Büşra Yaman tarafından 2018 yılında yayımlanan “Antoine Berman’ın Çeviri Eleştirisi Modelinin “A Turkish Woman’s European Impressions” Başlıklı Kitabın Türkçe Çevirisine Uygulanması” başlıklı çalışma ve Naile Sarmaşık tarafından 2016 yılında alana kazandırılmış olan, danışmanlığını Prof. Dr. N. Berrin Aksoy’un yaptığı “Re-Creating The Style of Fantasy and the Fantastic: A Polysystem Approach of the Turkish Translation of Mervyn Peake’s The Gormenghast Trilogy” başlıklı doktora tezi bu çalışmalardan bazılarıdır.

Bu çalışma için daha somut olması açısından aşağıda Polisistemik Çözümleme Modeline ilişkin yukarıda anılan çalışmalardan biri olan Aksoy (2001), Karavin (2016) çalışması ve Araboğlu (2020) çalışması taslak olarak uyarlanıp uygulama örneği olarak sunulmuştur:

Uygulama Örneği-I

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
Nermin Berrin Aksoy tarafından 2001 yılında, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 18. Cilt, 2. sayı’da “Çeviride Çevirmen Seçimleri ışığında Çeviri Eleştirisi” başlığıyla yayımlanmıştır.	H. Melville’in <i>Bartleby, The Scrivener</i> isimli eserin üç farklı çevirisinin Polisistemik kuram ışığında karşılaştırmalı olarak incelemek ve çeviride etkili olan unsurların ve kaynak metinden aktarım sırasında yaşanan sapmaları araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.	Çalışmanın giriş bölümünde genel olarak çeviri eleştirisi, eleştirinin gerekleri ve nitelikleri hakkında bilgiler verilmiş ve daha sonra bir eleştiri kuramı olarak Raymond Van den Broeck’un karşılaştırmalı çözümlemesi ve ilkeleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Sonraki bölümde çalışmaya konu olan eser ve yazarı hakkında, eserin ait olduğu dönem ve ortama dair dilsel özellikler de dikkate alınarak bilgiler sunulmuş, böylelikle eser, yazarı ve eserin yazıldığı ortam tanıtılmıştır. Daha sonraki bölümde <i>İnceleme</i> başlığı altında <i>Bartleby, The Scrivener</i> isimli eserin Dost, <i>İletişim ve Cumhuriyet</i>	Çalışmada sonuç olarak, daha önce defalarca Türkçe çevirisi yapılmış olan bu eserin, bu çalışmanın yayımlandığı tarihte yapılmış en güncel üç çevirisi üzerinden yapılan incelemeye göre; çevirmenlerin seçimleri ışığında çeviri süreçleri ve dil kullanımsal farklılıklarının okurların farklı beklentilerine cevap olabilecek nitelikte olduğu ve üç çevirmenin de farklı çeviri yöntemleri benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

		yayınları aracılığıyla dilimize kazandırılmış olan, Yusuf Eradam, Münir Göle ve Lale Eren tarafından yapılmış üç farklı çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiş, eserin farklı bölümlerinden seçilmiş örnekler üzerinde dil kullanımsal benzerlik ve farklılıklar açıklanmış ve doğru- yanlış yargısı gütmeksizin çevirmen seçimlerindeki farklılıklar örneklerle somutlaştırılmıştır.	
--	--	--	--

Uygulama Örneği-II

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
Harika Karavin tarafından 2016 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9. sayı, 2. ciltte “ <i>A Systemic Analysis of Two Turkish Translations of Hemingway’s The Old Man And The Sea</i> ” başlığıyla İngilizce yayımlanmıştır.	Hemingway’ın Yaşlı Adam ve Deniz isimli eserine Broeck’un dizgesel çözümlemesi bağlamında nesnel bir çeviri eleştirisinde bulunmak ve bunu yaparken de makro düzlemde çevirmen seçimlerine Lawrence Venuti’nin kuramından yararlanmak, mikro düzlemde ise Vinay ve Darbelnet’in kuramından yararlanmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.	Giriş bölümünde yazar, kısaca Türkiye’de çeviri tarihi geçmişine ve çeviri bürosuna değinmiş ve yakın tarihte çeviri eleştirilerinin herhangi nesnel bir ölçüt olmaksızın iyi-kötü gibi klişelerle değerlendirildiğinden bahsetmiştir. Çeviribilim araştırmalarına dizgesel ve sistemsel yaklaşımları olan Even Zohan ve Gideon Toury gibi isimlere kısaca değinmiş ve çeviriyi dolayısıyla çeviri eleştirisini sistemsel bir yaklaşımla ele alan Raymond van den Broeck’un sistematik çözümleme modeli ve ana hatlarından bahsetmiştir. Bu doğrultuda çalışmaya konu olan eserin Ülkü Tamer ve Orhan Azizoğlu tarafından yapılmış iki farklı çevirisini tercih etmiş ve tercih nedenlerini de bu bölümde açıklamıştır. Sonraki bölümde kaynak metin ve	Sonuç olarak, makro düzeyde metinlerden alınan örneklerde yerleştirme ve yabancılaştırma stratejilerinden yola çıkılarak çevirmen seçimleri değerlendirilmiş, çevirilerde bir takım kaymalar tespit edilmiş ve bu bağlamda çevirmenler her ne kadar kaynak metnin yabancı unsurlarını korumaya çalışmış olsalar da Ülkü Tamer’in kaynağa nispeten daha sadık bir çeviri gerçekleştirdiği, Orhan

		erek metnlerin karşılaştırmalı bir analizi yapılmış ve metinlerden alıntılarla çalışma somutlaştırılmıştır. Sonraki alt bölümlerde “Lexical elements” başlığı altında kaynak ve erek metnlerin içerdiği ideolojik ifadeler, balıklıklıkla ilgili terimler ve kültür unsurlarının çevirisi alt başlıklarıyla sözcük seçimi düzeyinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca “Stylistic Elements” başlığı altında Hemmingway’in detay kullanım biçimi, kullandığı yalın dil, kullandığı tekrarlar alt başlıklarla irdelenmiştir. Çalışma sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.	Azizoğlu’nun çevirisinin ise yanlış yorumlama, dikkatsizlik ve balıklıklıkla ilgili yeterli bilgiye sahip olmama gibi sebeplerle daha fazla olumsuz deyiş kaydırmaları içerdiği soncuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak yazar kuramsal veriler doğrultusunda nesnel ölçütler kullanarak, sistemli bir yaklaşımla, çeşitli ölçütlerle çeviri metnlerin karşılaştırmasını yapmış ve bu doğrultuda bir sonuca ulaşmıştır.
--	--	---	--

Uygulama Örneği- III

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın İçeriği	Çalışmanın Sonucu
Aslı Araboğlu tarafından International Journal of Language Academy'nin Haziran 2020 sayısında “Bir Üst-Eleştiri İncelemesi: ““Ve Durgun Akardı Don” Adlı Yanlış Çeviri Üzerine Bir İnceleme” adıyla yayımlanmıştır.	Bu çalışmada, 1965 yılında Tektaş Ağaoğlu'nun İngilizce ara dil kullanarak çevirisini yaptığı ve <i>Durgun Akardı Don</i> isimli eser hakkında yapılan eleştirilere bir tür cevap niteliğinde 1966 yılında Mete Ergin ve Gani Yener tarafından yayımlanan eleştiriye, Raymond van den Broeck'un bu bölümde irdelenen Polisistemik çözümleme modeli temel	Bu çalışma, kitabın yazıldığı dönemde hâkim olan çeviri yaklaşımlarını çeviri tarihi bakımından irdelemektedir. Çalışmanın alt başlıklarında genel olarak çeviriden çeviribilime tarihsel gelişmeler verilmiş, özelde ise Türkiye'de çeviri tarihi 1923-1966 yılları arasını kapsayacak şekilde ve dönemin çeviri anlayışının altı çizilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Sonraki bölümde ise Tektaş Ağaoğlu'nun ara dil kullanarak çevirdiği çeviri eserle ilgili Ergin ve Yener tarafından yazılan, ilgili çalışmaya dair bir üst eleştiri sunmak amacıyla, çalışmanın içerdiği başlıklar birer birer örneklendirilerek irdelenmiştir. Ayrıca çeviri eserin ilk baskısıyla günümüz baskısı arasındaki farklar da gözden geçirilmiş ve çeviri eleştirisinin etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Broeck'un modelinin üç basamağına göre bir çözümleme sunulmuş ve	Eserleri ait oldukları dönemlere ait çeviri normlarına göre değerlendirmek gerektiği görüşü bu çalışma ile desteklenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre; eleştirmen Ergin ve Yener'in kaynak metin ve kaynak metin yazarı odaklı bir yaklaşım izledikleri sonucuna ulaşılmış ve Tercüme Dergisi faaliyetlerinin azaldığı 1960-66 yılları

	alınarak bir üst eleştiri sunmak amaçlanmıştır.	önceki bölümlerde incelenen örnekler doğrultusunda, eleştirmenlerin kuramsal olarak neleri dikkate aldığı ve/ya neleri gözden kaçırdıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Polisistemik çözümlemenin ilk aşamasına göre; eleştirmenler isteğe bağlı ya da zorunlu deyiş kaydırmalarını birer çeviri hatası olarak değerlendirmişlerdir. Kaynak ve erek metinlerin dizgesel durumlarının ele alındığı ikinci aşamaya göre; eleştirmenler çevirinin bir ara dil kullanılarak yapıldığını ve dolayısıyla İngilizce dizgenin göz ardı edildiğini, eserin aslının ait olduğu Rusça dizge ve çevirisinin yapıldığı Türkçe dizgenin göz önünde bulundurmışlardır. Polisistemik çözümlemenin son aşaması ise; çevirmen normlarının öncelikli olarak göz önünde bulundurulması beklenen eleştirmen yorum ve değerlendirme aşamasıdır. Buna göre eleştirmenler kendi normlarını belirtirken asla çevirmen	arasında, özellikle günümüz Betimleyici Çeviribilim araştırmaları için büyük önem taşıyan çevirmen kimliği, çeviri ve çevirmen normlarının göz ardı edildiği ve eleştirilerde eleştirmen normlarının çevirmen normlarının önüne geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.
--	--	---	---

		normlarının önüne geçmemesi gerektiği oysa ilgili eleştiride eleştirmenlerin çevirmen normlarına dair yorum yapmadıkları ve “doğru” çeviri olarak değerlendirdikleri ve kendi normlarını içeren öznel değerlendirmeler sundukları ifade edilmiştir.	
--	--	---	--

Sonuç

Modern çeviribilim araştırmaları ve özellikle Erek odaklı yaklaşımlar ortaya çıkana dek kaynak metinden hareketle oluşturulmuş çeviri metinleri salt bir karşılaştırma ile kaynak ve erek metinler arasındaki farklara, özellikle çevirmen seçimlerinden kaynaklı olan sapmalara, “yanlış” gözüyle bakılan çeviri eleştirilerinden, bugün nesnel ölçütlerle bilimselliğin ön planda tutulduğu, çeviri metinleri erek kültür yazın gelenekleri ile birlikte ele alan, çeviriyi hem dilsel hem metinsel boyutta, metin içi ve metin dışı tüm bağlamları ile değerlendirmeye tabii tutan çeviri eleştiri modelleri benimsenmektedir.

Çeviri eleştirisi ne taraflı bir uygulamadır ne de olmak durumundadır. Nesnel ölçütlere göre yapılandırılmış, belirli verilere dayandırılarak yapılan eleştiriler, eleştirmenin kişisel yargılarından ziyade belli ölçütlere göre değerlendirilmiş yargılara dayanacağı için nesnel ve objektif olacaktır. Broeck’un dediği gibi eleştirmenler değerlendirmelerinde kendi öncül normları ile çevirmenin öncül normlarının ayırında olmalıdır. Eleştirmen erek metin birimlerinin nerelerde kaynak metin birimlerini dengelediği konusunda okura

bilgi verecek güvenilir ve yetkin bir kaynak konumundadır (Broeck,1985).

Çeviri eleştiri modelleri arasında Broeck'un Çözümleme modeli kullanılabilir, geniş kapsamlı, çeviribilimi geçmiş-gelecek tüm uygulamaları bir araya getiren, bütünleştirici, nesnel, erek odaklı ve dizgesel olması bakımından en iyi yöntemlerden biri olarak kabul görmektedir (Aksoy, 2002).

Yazınsal Metinlerin Farklı Dil ve Kültürlere Aktarılması Üzerine Bir İnceleme “Çocuk Yazını Çevirisi” başlığıyla 2012 yılında yayımlanan doktora tezinde Derya Oğuz (2012), nesnel bir çeviri eleştirisinde bulunması gereken aşamaları şu şekilde sıralamaktadır:

- Kaynak ve erek metinler arasındaki eşdeğerliğin belirlenmesine yarayan çeviri amaçlı metin çözümlemesinin yapılması,
- Kaynak ve erek metinler arasındaki sapmaları belirlemek için hata çözümlemesinin yapılması,
- Çevirinin gerçekleştirmesi beklenen dilsel ve iletişimsel işlevi belirlemek için metin türü ve işlevini saptamak,
- Çevirinin amacını belirlemek (Oğuz, 2012, ss.83-84).

Sonuç olarak Raymond van den Broeck'un betimleyici polisistemik çözümleme modeli, Oğuz'un çalışmasında sıraladığı nesnel çeviri eleştirisi ölçütlerinin tümünü kapsamakla birlikte, kapsamının bu denli geniş olması uygulama pratiğini zorlaştırabileceği, modelde elde edilmesi düşünülen tüm verilerin

bazı durumlarda mümkün olmayabileceği de modelle ilgili belirtilen görüşler arasındadır.

Kaynakça

Aksoy, N. B. (2001). Çeviride çevirmen seçimleri ışığında çeviri eleştirisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-16.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41190/örneklem497512>

Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. İmge Kitabevi.

Araboğlu, A. (2020). Bir Üst-Eleştiri İncelemesi: ““Ve Durgun Akardı Don” Adlı Yanlış Çeviri Üzerine Bir İnceleme” *International Journal of Language Academy*, 8(3), 358-372.
<http://dx.doi.org/10.29228/ijla.43626>

Demez, N. (2014). *Türkiye’de Çeviribilimin Gelişimi Açısından Paradigma Kavramı ve Değişiminin Yansımaları*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Even-Zohar, I. (2021). The position of translated literature within the literary polysystem. In *The translation studies reader* (pp. 191-196). Routledge.

İnce, Ü. (1997). Çeviriyi Eleştirmeden Önce. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 5-11.
<http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4537/289842>

Holmes, J. S. (2000). The Name and Nature of Translation Studies. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (pp. 172-185). Routledge.

House, J. (2014). *Translation quality assessment: Past and present*. Routledge.

Karantay, S. (1993). Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4,19-24.
<http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4537/289844>.

Karavin, H. (2016). A Systemic Analysis of Two Turkish Translations of Hemingway's The Old Man And The Sea. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 130-142.
<http://dx.doi.org/10.18221/bujss.72552>

Lambert, J., & van Gorp, H. (1985). On Describing Translations. In T. Hermans (Ed.), *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* (pp. 42-53). Routledge.

Munday, J., & Vasserman, E. (2022). The name and nature of translation studies: A reappraisal. *Translation and Translanguaging in Multilingual Contexts*, 8(2), 101-113.
<https://doi.org/10.1075/ttmc.00089.mun>

Mutlu, S. (2020). *Çeviri Kuramları ve Çeviri Eğitimi*. Hiperyayın.

Oğuz, D. (2012). *Yazınsal Metinlerin Farklı Dil ve Kültürlere Aktarılması Üzerine Bir İnceleme: Çocuk Yazını Çevirisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Reiss, K., & Rhodes, E. F. (2014). *Translation criticism-potentials and limitations: Categories and criteria for translation quality assessment*. Routledge.

Sarmaşık, N. (2016). *Re-Creating The Style of Fantasy and The Fantastic: A Polysystem Approach to the Turkish Translation of Mervyn Peake's The Gormenghast Trilogy*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atılım Üniversitesi.

- Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing Company.
- van den Broeck R. (1985). Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function. (Ed.), T. Hermans, In *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* (pp. 54-62). Routledge Revivals.
- Vermeer, H. J., & Chesterman, A. (2021). *Skopos and commission in translational action*. In *The translation studies reader* (pp. 219-230). Routledge.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Grafiker Yayınları.
- Yaman, B. (2018). Antoine Berman'ın Çeviri Eleştirisi Modelinin “A Turkish Woman's European Impressions” Başlıklı Kitabın Türkçe Çevirisine Uygulanması. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(1), 431-446. <http://doi.org/10.13114/MJH.2018.406>
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. Multilingual Yayınları.
- Yücel, F. (2007). Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(12), 39-58.

BÖLÜM IV

Web Sitesi Yerelleştirmesi: Süreç ve Uygulama

Erdinç ASLAN¹

Giriş

Hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen web siteleri bilginin üretilmesi, saklanması, paylaşılması, iletişim, etkileşim gibi birçok işlevi yerine getiren önemli başvuru kaynaklarından biridir. Çok çeşitli özellikleri sayesinde web siteleri, kullanıma sunulduktan sonra yaşam tarzımızda ve alışkanlıklarımızda ciddi değişiklikler meydana getirdi ve bilgi ve iletişim çağı olarak ifade edilen yeni bir çağa kapı araladı. Bu durum hiç kuşku yok ki çeviri alışkanlıklarımızda da ciddi değişiklikler meydana getirdi. İnternet'in çeviri alanına sunduğu yenilikler çeviriyi ilgi gören ve popüler bir alan haline getirirken çeviri ve çeviri ötesi yeni uygulamaların hayatımıza girmesine olanak sağladı.

Tim Berners-Lee tarafından geliştirilen ilk web sitesi 1991 yılında <http://info.cern.ch/> adresinde yayına başladığında birkaç temel bilgi içeren bir metin dosyasından oluşmaktaydı. Daha sonra

¹ Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, erdinc.aslan@marmara.edu.tr

geliştirilen web siteleri daha zengin ve daha dinamik içeriklerden oluşsa da kullanıcıların yalnızca kendilerine sunulan içeriklerin pasif alıcıları konumunda olduğu tek taraflı olarak yayın yapan bir yapıya sahipti. 2004 yılında O'Reilly Media tarafından geliştirilen Web 2.0 teknolojisi, kullanıcılara web sitelerine içerik yükleme olanağı sağladı. Böylelikle kullanıcılar kendilerine ait yazı, resim, video gibi içeriklerini web sitelerine yükleyerek aktif hale geldiler. Bu durum iletişim kavramını etkileşim kavramına dönüştürerek web sitelerini daha dinamik ve daha işlevsel hale getirdi.

Web 2.0 teknolojinin bir yansıması olarak alışkanlıklarımızı ve yaşam tarzımızı değiştiren birçok yenilik hayatımıza dahil oldu. Bunların en önemlilerinden biri e-ticarettir. Web siteleri üzerinden alışveriş, reklam, pazarlama, müzayede gibi faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği düşüncesinin bir yansıması olarak ortaya çıkan e-ticaret, web 2.0 teknolojisiyle birlikte kısa sürede yaygınlaşarak popüler bir alan haline geldi. Bir süre sonra web siteleri üzerinden sunulan ürün ve hizmetlerin küresel pazarlara da aktarılabilmesi düşüncesi ortaya çıktı. Web sitelerinin bu amaçla kullanılabilmesi için içeriklerinin o ülke ve bölgenin özelliklerine göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bu işlem çeviriyi de kapsayan daha geniş bir çalışma ile olabilirdi. Zira web sitelerinin başka ülkelerde ve başka dillerde de kullanılması için yalnızca çevirisinin yapılması yeterli olmaz; oldukça zengin içeriklere sahip bu araçların, hedef kitlenin istek, beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için daha geniş boyutta bir düzenlemeden geçmesi ve hedef kitleye göre uyarlanması gerekmektedir. Daha kapsamlı olarak gerçekleştirilen bu çalışma web sitesi yerelleştirmesi olarak adlandırılan disiplinlerarası yeni bir alanı ortaya çıkardı.

Evrensel olarak hizmet veren web siteleri, yalnızca e-ticaret değil, birçok farklı alanda daha fazla insana hitap etmesi için yerelleştirilmektedir. Bu çalışma büyük bir titizlik ve profesyonellik

gerektiren bir uzmanlık konusudur ve bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Nitekim evirimenlerin yanı sıra yazılım mühendisi, görsel tasarım uzmanı, piyasa araştırmacısı gibi uzmanlar bu süreçte görev almakta ve bir işbirliği modeli çerçevesinde birlikte görev yapmaktadırlar.

Günümüzde web siteleri Semantik Web (Anlamsal Ağ) denilen yeni bir anlayışla hizmet vermektedir. “Semantik Web, ağ içeriklerinin sadece doğal dillerde değil, aynı zamanda ilgili yazılımlar tarafından anlaşılabilir, yorumlanabilir ve kullanılabilir bir biçimde ifade edilebileceği, böylece bu yazılımların veriyi kolayca bulmasını, paylaşmasını ve bilgiyi birleştirmesini sağlamayı amaçlayan gelişen bir İnternet eklentisidir” (Emiroğlu, 2009). Bu teknoloji web sitelerini daha etkili bir boyuta taşımıştır. Çünkü verileri sınıflandırma ve içerikleri kişilerle ilişkilendirme özelliği, kullanıcı davranışlarını anlamlandırarak onların daha kolay daha doğru sorgulama yapabilmelerine ve sonuca ulaşabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu da kullanıcı deneyimlerini daha eğlenceli ve daha etkili hale getirerek web sitesinin içeriklerine olan ilgilerini arttırabilmektedir.

Bunların yanı sıra günümüzde kullanılan teknolojiler web sitelerinin otomatik olarak çevrilmesine olanak sağlamaktadır. İnternet tarayıcılarına entegre edilen makine çevirisi sistemleri web sitelerini tek dokunuşla birçok dile çevirebilmektedir. Fakat makine çevirisinin eviri kalitesi profesyonel amaçlı bir web sitesinin çevirisi için henüz yeterli ve güvenli değildir ayrıca çok büyük riskler barındırdığından tercih edilebilecek bir yöntem de değildir. Örneğin ticari amaçlı bir web sitesi çevirisinde ortaya çıkacak eviri hataları ciddi mali kayıplara neden olabilir veya resm kurumların web sitelerinin evirisindeki hatalar iş ve işlemleri ciddi biçimde aksatabilir ve telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Bundan dolayı profesyonel olarak hizmet veren web siteleri,

profesyonel hizmet talep etmekteiler yani yerelleştirme hizmetine başvurumaktadırlar.

Yerelleştirme ve Yerelleştirme Endüstrisi

Yerelleştirme bir malın veya hizmetin bir ülkede veya belli bir bölgede pazara sunulması veya orada yaşayanlara hitap etmesi amacıyla o ülke ve bölgenin diline çevrilip kültür, politika, hukuk gibi normlarına uygun hale getirilmesidir. Web sitesi yerelleştirmesi ise web sitesi içeriğinin bir ülkede veya belli bir bölgede pazara sunulması veya orada yaşayanlara hitap etmesi amacıyla o ülke ve bölgenin diline çevrilmesi ve tasarım mantığı dikkate alınarak kültür, politika, hukuk gibi normlarına uygun bir şekilde düzenlenmesidir.

Yerelleştirmenin başarıya ulaşabilmesi için bazen içeriğin başarılı bir şekilde yerelleştirilmesi yeterli olmayabilir, bizzat ürünün kendisinin, logosunun veya marka isminin de yerelleştirilmesi gerekebilir. Örneğin, “İkinci Dünya Savaşında Nazilere destek verdiğiinden Opel markasının Birleşik Krallıkta Vauxhall olarak satılması, McDonald’s Amerika’da domuz etli ürünler satarken Türkiye’de McTurco adında köfte ekmek menü çıkarması” (Diri; 2015) gibi. Nitekim Alkan’a göre (2013: 20), “tam yerelleştirilmiş bir web sitesi” elde etmek için salt ürün/hizmetin sunum ya da pazarlama şeklinin hedef kitleye uyarlanması yeterli olmadığı, bunun ötesinde ürünün/hizmetin kendisinin de yerelleştirilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.”

Yerelleştirme farklı alanlarda yapılmaktadır ve bu alanlar kendilerine özgü özellikler içermektedir dolayısıyla yerelleştirme sürecinde de farklılıklar olabilmektedir. Bu alanlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Yazılım yerelleştirmesi
- Web sitesi yerelleştirmesi

- Mobil Uygulama yerelleştirmesi
- Oyun yerelleştirmesi
- Cihaz yerelleştirmesi

Bilgisayar ve İnternet'in yaygınlaşması ile birlikte küresel pazarlarda yer edinmek şirketler mallarını ve hizmetlerini çok dilli bir şekilde farklı pazarlara sunmaktadırlar. Bu da yerelleştirme ile gerçekleşmektedir. Bu durum yerelleştirmeyi ilgi gören ve önemli bir alan haline getirmiş ve yerelleştirme endüstrisi olarak ifade edilen yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır.

Yerelleştirme endüstrisi web sitesi, oyun, yazılım, makine, cihaz yerelleştirme gibi farklı türleri bulunan ve her geçen gün büyüyen bir alandır. Bunun en önemli nedenleri arasında teknolojik yeniliklerin çeşitlenmesi, teknoloji kullanma alışkanlıklarının artması, İnternet üzerinden yapılan ticaretin geleişmesi gibi durumlar sayılabilir. Bunun yanı sıra İnternetin günümüzde hemen hemen dünyanın her tarafında kullanılması, çok farklı dillere ve kùltürlere hitap etmesi, yerelleştirme endüstrisinin gelecekte de büyüme ve ilgi görmeye devam edeceğini göstermektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada, İnternet içeriklerinin yarısından fazlasının İngilizce olarak üretildiği (Statista, 2024), fakat buna karşın İnternet kullanıcıların yalnızca dörtte biri kadarının İngilizce konuştuğu (Internet World Stats, 2020) tespit edilmiştir. Bu durum yerelleştirmeye duyulan ihtiyacın ve yerelleştirme endüstrisinin daha da büyüyeceğinin açık bir göstergesidir.

Odacıoğlu ve Köktürk (2015: 290) yerelleştirme endüstrisinin mantığını şöyle açıklamaktadırlar: “dijital ürünlere ait içeriklerin zamanında çevrilmesini sağlayarak, orijinal ürün ile yerelleştirilen ürün sürümlerinin aynı anda piyasaya sürölmesini mümkün kılmaktır. Böylelikle, şirket ürünün piyasaya sürölmesiyle

ilgili olarak bir gecikme yaşamayacak ve maddi kayba uğramayacaktır.”

Yerelleştirme ile ilgili iki önemli kavram vardır. Bunlardan birincisi küreselleştirme, ikincisi ise yerlileştirmedir. Bu kavramlar yerelleştirme sürecinde içeriğin hedef kültüre uyarlanmasında başvurulan stratejilerdir. Yazar’a (2021: 245) göre “yerlileştirme hedef dil okuyucuları için kaynak metnin kültürel uyumsuzluğunu hedef metinde en aza indirmek için akıcı bir üslupla kaynak metinde yer alan kültürel öğelerin, hedef kültüre uyarlanmasıdır. Yabancılaştırma, kaynak metnin kültürel uyumsuzluğunu ve orijinalin yabancılığını muhafaza ederek bir hedef metnin üretilmesi amacıyla kullanılan çeviri stratejisidir.”

İnternet ve Web Sitesi

İnternet bilgisayar sistemlerinin çeşitli protokollerle uydu, telsiz ve kablolar aracılığıyla evrensel olarak birbirine bağlanabildikleri ve çeşitli sistemlerle veri paylaşımında bulunabildikleri bir iletişim ağıdır. İnternet fikri ilk kez 1960 yılında Amerika’da Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde görevli J.C.R. Licklider tarafından ortaya atılır. Birbirine bağlı sistemler üzerinden evrensel olarak veri alışverişinde bulunulabileceği fikri İnternetin temelini oluşturur. 1966 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı’na bağlı İleri Savunma Araştırma Projesi Ajansı (DARPA -Defense Advanced Research Project Agency) bünyesindeki İleri Araştırma Projeleri Ajansı (ARPA- Advanced Research Projects Agency), Los Angeles’daki Kaliforniya Üniversitesi, Stanford Araştırma Enstitüsü, Utah Üniversitesi ve Santa Barbara’daki Kaliforniya Üniversitesi merkezleri tarafından sunulan ve yürütücülüğünü Lawrence Roberts’ın yaptığı proje kapsamında bu merkezler arasında bilgisayar bağlantısı kurularak bilgi alışverişi sağlanır. Böylece ilk İnternet bağlantısı gerçekleşmiş olur. Bu proje daha sonra adını alarak yaygınlaşır. 1980’li yılların başlarında,

ARPANET farklı protokolleri birleştirilerek İNTERNET geliştirilir. Daha sonra ise İnternet sistemi özelleştirilerek özel işletmecilere devredilir. (Aslan, 2011).

Web siteleri ise İnternetin en önemli uygulamalarından biridir. Web sözcüğü İngilizcede ağ anlamına gelmektedir. Web'in temel özelliği İnternet üzerinde bulunan yazı, resim, ses, animasyon, grafik gibi unsurları uzaktaki bilgisayarlara iletmesidir. Bilgisayardaki her bir web ekranı bir web sayfası olarak adlandırılır. Web sayfaları ise web sitelerini oluşturur. Web siteleri özel kodlama dilleri ile tasarlanır. Web sayfalarının içerikleri web sunucularında bulunur. IP (Internet Protocol) numarası olan her bilgisayar bir sunucu olarak işlev görür fakat web sitesinin İnternette yayınlanabilmesi için İnternete bağlı bir web sunucusu yazılımına ihtiyaç vardır. Bu yazılımlar üzerinden web siteleri İnternette yayımlanır. Her web sitesinin kendisine ait bir İnternet adresi vardır. URL (Uniform Resource Loader- Standart Kaynak Bulucu) adı verilen bu adresleme yöntemi http (hypertext transfer protocol- Hipermetin Aktarım Protokolü) olarak ifade edilen ve İnternet üzerinde belgelerin iletimini sağlayan protokollerden oluşur.

İşaretleme Dilleri ve HTML

Web sitesi tasarlamak için kullanılan kodlardan oluşan dile işaretleme dili denir. Bu diller web sitesinde bulunan unsurların işlenmesine, yapılandırılmasına ve biçimlendirilmesine dair kuralları içermektedir. Bu kurallar etiket veya tag olarak ifade edilen yapılardan oluşmaktadır. İşaretleme dili, bağımsız olarak çalışan programlama dillerinden farklıdır ve bu tür programların tasarlanmasında kullanılmaz. İşaretleme dillerinden bazıları html, css, php, asp, xml, java, sql gibi dillerdir. Bu diller bir arada kullanılarak daha zengin ve daha dinamik siteler tasarlanır.

İşaretleme dillerinin başında HTML (Hypertext Markup Language) gelmektedir. Hareketli Metin İşaretleme Dili olarak Türkçeye çevrilen bu işaretleme dili resim, yazı, grafik gibi statik unsurlara hareket katarak web sitelerini dinamik hale getirir. 1993 yılında geliştirilen HTML günümüzde HTML5 sürümü ile hizmet vermektedir.

HTML belgeleri de diğer işaretleme dillerinde olduğu gibi etiket olarak ifade edilen bileşenlerden oluşur. Etiketlerin yapısı küçüktür işareti işe büyüktür işareti arasında yazılan kodlardan oluşur. HTML belgeleri temel olarak Başlık (HEAD) metni ve Gövde (BODY) metni olmak üzere iki kısımdan oluşur. Başlık metni web sayfasının başlığı, tanımı, anahtar kelimeler veya karakter seti gibi meta verilerden oluşur. Gövde metni ise web sayfasının diğer tüm etiketlerini ve içeriğini barındırır.

```
<!DOCTYPE html>
<html lang="tr">
<head>
  <meta charset="UTF-8">
  <title>Déco-Maison: Masif Ahşap Mobilya | Çevrimiçi Alışveriş</title>
  <link rel="stylesheet" href="css/style.css" type="text/css">
</head>
<body>
  <div id="header">
    <div>
      <div id="logo">
        <a href="index.html"></a>
      </div>
      <ul id="navigation">
        <li class="selected">
          <a href="index.html">Ana Sayfa</a>
        </li>
      </ul>
    </div>
  </div>

```

Resim 1. HTML örneği

HTML belgelerinin oluşturulması ve düzenlemesi için geliştirilmiş yazılımlar bulunmaktadır. Bunlara HTML editörü denir. Bugün piyasada ücretli veya ücretsiz birçok HTML editörü bulunmaktadır. Bu yazılımlar Windows, Linux ve MacOS gibi işletim sistemlerinde kullanılabilir. Açık kaynak ve ücretsiz

olarak sunulan bu yazılımlar JavaScript, css gibi diğer programlama dilleri ile birlikte çalışabilmektedirler ve ayrıca hemen hemen her programlama dilini destekleyecek eklentilere sahiptirler. Bu eklentiler yazılımları özelleştirmek ve geliştirmek için kullanılırken yazılımların üretkenliğini artırmak ve iş akışını kolaylaştırmak da mümkündür.

Web Sitesi Yerelleştirmesinin Özellikleri

Yazılımlarda olduğu gibi web sitelerinde de bir arayüz bulunmaktadır. Arayüz yazılı unsurlarla birlikte görsel unsurlardan oluşmaktadır. Kullanıcının web sitesi ile etkileşimde bulunabilmesi ve web sitesinin içeriğinin kullanıcılar tarafından rahat bir şekilde anlaşılabilmesi için web sitesindeki yazılı metinlerin çevirisinin başarılı olması yeterli olmaz, görsel içeriğin de başarılı bir şekilde uyarlanması gerekmektedir. Zira web siteleri görsel içerikler açısından zengin araçlardır. Resim, animasyon, grafik, ikon, simge, sembol gibi farklı türde görsel içeriklerden ve üst veri metni, metin (PDF, MS-World) ve video dosyaları gibi görünmeyen içeriklerden oluşmaktadır. Bu içerikler kültürden kültüre, toplumdan topluma farklı anlamlar içerebildiklerinden erek dilin kültür özelliklerine uyarlanmaları gerekmektedir. Bu da ancak hedef kitlenin dilsel, kültürel, sosyal, siyasal vb. özellikleri dikkate alınarak içeriğin onların istek, beklenti, alışkanlık ve ihtiyaçlarına cevap verecek ve kolay anlayabilecekleri şekilde özelleştirilmesi ile mümkün olabilir.

Web sitesi yerelleştirmesinde bazı özelleştirmeler şöyle sıralanabilir;

- İçerikte yer alan yazılı metnin erek dile çevirisi
- Anahtar sözcükler, sitenin tanımı, tasarımcı ismi gibi görünmeyen yazılı metinlerin erek dile çevirisi
- Resim, animasyon, ikon gibi görsellerin erek kültüre uyarlanması

- Videoların erek kültüre uyarlanması
- Tarih ve saat formatı, para birimleri, ölçü birimleri, telefon numarası ve adres gibi unsurların erek kültüre uyarlanması
- Renklerin erek kültüre uyarlanması
- Tablo, grafik, sütun ve çerçevelerin erek dilin özelliklerine uyarlanması
- Yazı fontları, simgeler ve şekillerin erek kültüre uyarlanması

Web sitelerinin kullanım alanları ve amaçları farklılık göstermektedir. Dolayısıyla içerikleri de farklılık göstermektedir. Bu durum web sitesi yerelleştirmesinin de bunlara göre değişiklik gösterdiği anlamına gelmektedir. Sandrini'ye (2007) göre web sitesi yerelleştirmesi, içerik olarak dijital aşağıda belirtilen farklılıkları gösterebilir:

- Ortak içerik: web sitesinin yapısını oluşturan metinler, şekiller ve linkler.
- Multimedya içerikleri: ses ve video aktarımı, flash animasyonları
- Uygulama bağlantılı içerikler: sadece uygun bir yazılım uygulaması ile ulaşılan dosya ve dokümanlar (örneğin: MS-Word ve Adobe PDF dosyaları) bu durumda web dosyaları göstermeden sergileyen bir dağıtım servisi olarak hareket eder.
- İşlem içerikleri: e-ticarete işlemsel bilgiler (örneğin: alışveriş sepetleri, oturumlar (kullanıcı/ziyaretçi bilgileri))
- Topluluk içerikleri: web sitesi kullanıcısı tarafından oluşturulan tartışma forumları ve sohbet odaları (akt. Bakır, 2012: 23).

Web sitesi yerelleştirmesinde bir diğer önemli konu ise, görsel düzenlemenin tasarım metodolojisine uygun bir şekilde yapılmasıdır. Arayüzde bulunan unsurlar dilsel ve kültürel açıdan başarılı bir şekilde uyarlanmış olabilir ancak web sitesi görsel tasarım mantığına uygun olmayan yani estetik kaliteden yoksun, birbirleri ile ilişkisiz ve gözün hareketleri ile uyumlu olmayan vb. içeriklerden oluşuyorsa başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Çünkü web sitesindeki unsurlar bir bütünlük oluşturmazlarsa görsel dağınıklık söz konusu olacaktır. Bu durum kullanıcıda bir rahatsızlık hissi ortaya çıkararak web sitesinin içeriğine karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilir.

Web Sitesi Yerelleştirme Süreci

Web sitesi yerelleştirmesi kendine özgü özellikleri olan ve çeviriyi de kapsayan daha geniş ve daha detaylı bir çalışma gerektiren bir süreçtir. Bundan dolayı web sitesi yerelleştirmesi sürecinde farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerin iş birliği içerisinde bir arada çalışmalarını gerekmektedir. Ayrıca bu süreç birbirini takip eden çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar:

- Hazırlık ve Planlama
- İçeriğin ve Kaynakların Seçimi
- İçeriğin Çevirisi ve Uyarlanması
- Kalite Kontrolü

Hazırlık ve Planlama Aşaması

Hazırlık aşaması web sitesi yerelleştirmesinin ilk aşamasıdır. Bu süreçte öncelikle proje ekibi oluşturulur. Proje yöneticisi, çevirmen, yazılım mühendisi, tasarımcı, piyasa araştırmacısı gibi farklı uzmanlık alanlarına sahip kişiler proje ekibini oluştururlar. Bir sonraki aşamada planlama yapılır. Planlamada öncelikle hedefler belirlenir. Çünkü daha sonraki aşamalar hedeflere göre

şekillenecektir. Web siteleri farklı farklı amaçlar için kullanıldığından ve farklı hedef kitlelere hitap ettiğinden bütün süreç hedeflere göre şekillenecektir. Hedefler belirlerken öncelikle bir piyasa araştırması yapmak gerekir. Çünkü bir pazarı yeteri kadar tanımdan o pazara girmek firmanın ve markanın itibarına ciddi zararlar verebilir. Bu aşamada öncelikle hangi ülkelerin ve hangi dillerin hedef olarak alınacağına karar verilir. Bu ülkelerin piyasa koşulları, büyüme potansiyeli, ürünlerinize duyulan ilgi ve ihtiyaç, hedef kitle, hedef kitlenin ilgi, beklenti ve alışkanlıkları, kültürel farklılıklar gibi durumlar tüketici odaklı bir şekilde kapsamlı olarak araştırılır ve elde edilen bilgiler dikkatli bir şekilde değerlendirilir.

Planlama aşamasında önemli noktalarından bir diğeri ise iyi bir yerleştirme stratejisine karar vermektir. Benimsenecek strateji, zaman ve paradan tasarruf ettirecek, kullanıcıların üst düzeyde yararlanabileceği bir ortam oluşturacak nitelikte olmalıdır. Nitekim Strach'e (2022) göre, "yerleştirme stratejisi, ürünleri, hizmetleri ve içeriği hedef pazarların kültürel, dilsel ve bölgesel tercihlerine göre uyarlamak için tasarlanmış kapsamlı bir plandır. Çeviriden daha fazlasını içerir; yerel izleyiciler için özgün ve etki uyandıran bir deneyim yaratmayı amaçlamaktadır."

Projenin süresini ve bütçesini belirlemek hazırlık ve planlama sürecinin aşamalarından bir diğeridir ve önemli bir yer tutar. Çünkü bir projenin ortaya çıkması için öngörülen makul bir süre ve bir bütçe olması gerekir. Bu aşamada web sitesi yerleştirmesi için öngörülen süre ve bütçe gerçekçi hesaplamalarla ortaya çıkarılarak netleştirilir.

Web sitesi yerleştirmesinde risk analizi yapılarak olası riskler ve alınabilecek tedbirler belirlenerek buna yönelik alternatif stratejiler ortaya konulmaktadır. Böylelikle marka değerinin zarar görmesi, maddi kayıpların engellenmesi, zaman kaybı gibi istenmeyen durumların önüne geçilebilir.

İçeriğin ve Yazılımların Seçimi

Hedefler belirlendikten sonra içeriğin seçimi aşamasına geçilir. Bir web sitesi oldukça zengin içeriklerden oluşur. Resim, video, ses, animasyon, ikon, yazı türleri gibi içerikler bunlardan bazılarıdır. Bu içeriklerin hedef kitlenin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayacak nitelikte olması gerekir. İçerikte yer alan unsurlar ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklı anlamlar taşıyabildiğinden kültür çözümlemesi yapılmalıdır. “Dini inanışlar, gelenek ve görenekler, düşünce yapıları, ahlaki değerler, giyim-kuşam, yiyecekler, içecekler, sanayi, ticaret, tarım gibi elemanlar kültürün her bir parçasını oluşturmaktadır” (Aslan, 2011: 65) Bu unsurlara hâkim olmak ortaya çıkacak güçlüklerin ve yanlış anlaşılımların önüne geçmesini sağlayarak ve web sitesinin başarılı olmasına katkı sunacaktır.

Yerleştirme sürecinde aşamalardan biri yazılımların tespit edilmesidir. Web siteleri çevrimiçi ve çevrimdışı olarak iki şekilde yerleştirilebilmektedir. Bunlardan birincisi, “proxy translation, yani web sitesinin güvenli sunucularda barındırılıp istenen dillerde yayımlanmasını sağlayan günümüz son teknolojisi. İkincisi ise CMS (Content Management System) tabanlı web sitelerinin çevrimiçi BDÇ araçlarına bağlanıp site içeriğinin çeviri ortamına çekebilme imkânı sunan özel yazılımlardır.” (Diri, 2015). Bunların yanı sıra HTML editörleri, resim düzenleyicileri, belge düzenleyicileri gibi yazılımlar da bu süreçte aktif olarak kullanılmaktadır.

Yerleştirme sürecindeki önemli aşamalardan biri de terminoloji yönetimidir. Çünkü her alanın kendine özgü terminolojisi vardır ve bunların doğru bir şekilde kullanılması başarıyı etkileyen önemli bir faktördür. Web sitesinin kapsamına göre uygun terimlerin seçilmesi tutarlılığın sağlanması ve ortaya çıkabilecek karmaşanın önüne geçilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra çeviri kalitesinin artırılması ve

anlaşılabilirliğin sağlanması amacıyla terminoloji çalışması yapılmaktadır. Terminoloji yönetimi için hazırlanmış çeşitli yazılımlar bulunmaktadır. Bu yazılımlardan yararlanılarak süreç daha hızlı ve daha dinamik bir şekilde yönetilebilmektedir. SDL Multiterm, TermStar, TermBase gibi yazılımlar bulunmaktadır. Ayrıca, “terim yönetim sistemleri ile diğer sistemler arasında verilerin dışarıya verilmesi veya verilerin dışarıdan alınması) gerekebilir. Veri değişiminde kullanılan formatlar arasında CSV, MultiTerm XML, TBX sayılabilir” (Zeytinkaya, 2019: 47).

İçeriğin Çevirisi ve Uyarlanması

Bu aşamada web sitesinin yazılı içeriği erek dile çevrilir ve diğer unsurlar erek kültüre uyarlanır. Web sitesi çevirisi web sitesi yerelleştirmesinin bir parçasıdır. Web sitesi içerisinde bulunan ve kullanıcı tarafından görülmeyen fakat arama motorları ve web tarayıcıları tarafından fark edilen yazılar bulunmaktadır. Bunlar web sitesinin tanımı, anahtar kelimeler veya başka bilgilendirici yazılar olabilir. Bu yazılar kullanıcı ile İnternet arasında güçlü bir etkileşim kurulmasında önemli rol oynarlar ve doğru bilgiye hızlı erişime olanak sağlarlar. Bundan dolayı bu yazıların çevirileri web sitesinin verimliliği için büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber bu süreçte web sitesinin içeriğini oluşturan diğer tüm yazılı metin büyük bir titizlikle erek dile aktarılır.

```
<!DOCTYPE html>
<html lang="tr">
<head>
  <meta charset="UTF-8">
  <meta name="keywords" content="ahşap mobilya, masif, çağdaş tarz">
  <meta name="description" content="Salonunuz, oturma odanız, yatak odanız ve
  <meta name="viewport" content="width=device-width, initial-scale=1.0">
  <meta name="image" content="https://www.decomaison.com/images/logotr.png"/>
  <meta name="author" content="Erdinç Aslan"/>
  <title>Déco-Maison: Masif Ahşap Mobilya | Çevrimiçi Alışveriş</title>
  <link rel="stylesheet" href="css/style.css" type="text/css">
</head>
```

Resim 2. Meta veri örneği

Bu süreçte yapılan ikinci çalışma ise web sitesi içeriğinin erek kültüre uyarlanmasıdır. Oldukça kapsamlı ve incelik gerektiren bu çalışma, yukarıda belirtildiği gibi detaylı bir araştırma ve değerlendirme sonucu gerçekleştirilmektedir. Zira web siteleri oldukça zengin görsel içeriklerden oluşmaktadır ve bu süreçte tüm içerikler hedef ülke ve kitleye göre uyarlanır. Böylelikle web sitesinin kolay bir şekilde anlaşılır olması sağlanarak verilmek istenilen mesajlar, aktarılacak istenilen bilgiler ve tüm açıklamalar etkili bir şekilde sunulmuş olur. Görsel içeriklerin uyarlanması, tasarım metodolojisi çerçevesinde yapılır. Yani arayüzde hangi unsurun ne şekilde ve nerede yer alacağı belirlenir. Bu çalışma görsel tasarım uzmanı ile iş birliği yapılarak gerçekleştirilir.

Kalite Kontrolü

Yerelleştirme sürecinin son aşamasında web sitesi içeriğinin gözden geçirilerek kalite kontrolü yapılır. Bu aşamada bir test yayını yapılarak web sitesi gerçek ortamda gözden geçirilmiş olur. Yazı, imla ve çeviri hataları, eksik veya yanlış bağlantılar, yazı formatlarındaki hatalar, resim, animasyon ve videoların çözünürlük ve kaliteleri gibi durumlar kontrol edilir ve gerekli görüldüğü durumlarda yeniden çeviri ve uyarlama yapılır. Böylelikle web sitesi kullanıma hazır hale getirilir.

Sonuç

Web sitesi yerelleştirmesi günümüzde ilgi gören ve her geçen gün büyüyen bir alandır. Semantik ağ, yapay zekâ, makine öğrenmesi gibi çeşitli teknolojiler web sitelerini daha dinamik ve daha ilgi çekici hale getirmiştir. Bu sistemler birçok alanda insanların davranışlarını ve alışkanlıklarını değiştirmiş ve kişilere ve toplumlara göre içerikler sunarak etkileşimli ortamlar yaratmaya başlamıştır. Evrensel olarak kullanılan bu araçlardan günümüzde daha fazla yararlanılmakta ve bu sistemler daha fazla insana hitap etmektedir. Bu durum hiç kuşku yok ki yerelleştirme sayesinde gerçekte web sitelerinin daha dinamik ve zengin içeriklerle hizmet vereceği ve dolayısıyla web sitesi yerelleştirmesinin daha da önem kazanacağı açık biçimde görölmektedir.

Bunun yanı sıra yerelleştirmenin disiplinlerarası bir çalışma olduğu gerçeğinden hareketle çevirmen, yazılım mühendisi, görsel tasarımcı, piyasa araştırmacısı gibi farklı uzmanlık konularına hâkim kişilerin koordineli bir şeklide çalışmaları için iş birliği modelleri geliştirilmelidir. Bu durum yerelleştirme sürecini daha dinamik ve daha etkili bir hale getirerek daha başarılı yerelleştirme çalışmaları ortaya çıkaracaktır. Bununla birlikte iş birliği akademi ve sektör arasında da yapılmalıdır. Böylelikle sahanın gerçeklerine uygun eğitim faaliyetleri gerçekteştirilerek bu alanda çalışacak öğrencilerin daha iyi bir şekilde yetişmelerine katkı sunulmuş olacaktır.

Nitekim yerelleştirme günümüzde akademik bir çalışma konusu olarak çeviri ve mütercim-tercümanlık bölümlerinin müfredatına dahil olmuştur. Bu alanın dinamiklerinin akademik bir çerçeve içerisinde ele alınması yerelleştirme çalışmalarına önemli katkılar sunacaktır. Bunun yanı sıra akademisyenlerin bu konudaki eksikleri hizmet içi eğitim veya başka eğitim programları ile ortadan

kaldırılarak daha etkin ve daha verimli bir yerelleştirme eğitimi verilmesi sağlanmalıdır.

Kaynakça

Alkan, S.C. (2013). Web sitesi yerelleştirmelerinde bir eyleyen olarak çevirmenin konumu: Türkiye örneği. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı, Çeviri Bilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.

Aslan, E. (2011). Yabancı dil öğretiminde kullanılan bilgisayar programlarının tasarım ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara

Bakır, G.R. (2012). Yazılımda yerelleştirme ve çeviri. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Sakarya

Çukurova Üniversitesi (2015). HMTL'e giriş. Erişim: https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2015/BL%20207/350978897_html-bolum1.pdf 16.02.2024

Diri, B. (2015). Yerelleştirmenin gücü adına. Erişim: <https://tr.linkedin.com/pulse/yerelle%C5%9Ftirmenin-g%C3%BCc%C3%BC-ad%C4%B1na-bekir-diri> 22.02.2024

Emiroğlu, B.G. (2009). Semantic web (anlamsal ağ) yapıları ve yansımaları. 11. Akademik Bilişim Konferansı, 11-13 Şubat 2009, Harran Üniversitesi-Şanlıurfa.

Internet World Stats (2020). Internet world users by language. Erişim: <https://internetworldstats.com/stats7.htm> 20.02.2024

Karaçay, T. (2024). Web nedir? Erişim: <https://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/ders/internet/html/htmlbasics/web.htm> 14.02.2024

Odacıoğlu, M. C. & Köktürk, Ş. (2015). Çeviri kuramlarını yeniden yorumlamak: yerelleştirme endüstrisinin skopos ve çeviriye ilişkin eylem kuramı üzerindeki etkisi. Akademik Bakış Dergisi. (50), 288-298.

Sandri, P. (2007). LSP translation scenarios. Vienna: selected contributions to The EU Marie Curie Conference.

Statista (2024). Languages most frequently used for web content as of January 2024, by share of websites. Erişim: <https://www.statista.com/statistics/262946/most-common-languages-on-the-internet/> 03.03.2024

Strach, M. (2022). A step-by-step guide to creating a successful localization strategy. Erişim: <https://www.getblend.com/blog/a-step-by-step-guide-to-creating-a-successful-localization-strategy/> 20.02.2024

Yazar, U. (2021). Web sitesi yerelleştirme süreci ve çeviri stratejileri. Edt. Çetiner, Ç. & Kuleli, M. in. Çevirmen eğitiminde güncel yaklaşımlar ve uygulamalar. Nobel Bilimsel Yayınevi

Zeytinkaya, D. (2019). Çeviri eğitiminde terimbilim ve terim yönetim araçlarının kullanımı. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Fransızca Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.

BÖLÜM V

Bulgarca Eğitim-Öğretim Sürecinde Görünüş Kategorisinin Önemi¹

Sadık HACI²

Dilbilgisinde “görünüş” (aspect), bir fiilin ifade ettiği eylemin gerçekleşme sürecini tanımlayan bir kavramdır. Görünüş, bir eylemin tamamlanmış mı, devam etmekte mi, tekrar eden bir nitelikte mi yoksa anlık bir durum mu olduğunu belirlemektedir. Zaman kavramından farklı olarak, görünüş, eylemin gerçekleşme şekline odaklanmaktadır. Örneğin, “kitap okuyordum” ifadesi, devam eden bir eylemi ifade ederken; “kitap okudum” tamamlanmış bir eylemi işaret etmektedir. Görünüş, Slav dilleri başta olmak üzere birçok dilde dilbilgisi açısından belirgin bir rol oynar ve yabancı dil öğreniminde, eylemlerin doğru bir şekilde ifade edilmesini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, Bulgarca gibi dillerde görünüş kavramını anlamak doğru bir şekilde iletişim kurmaya yardımcı olacaktır. Görünüş Slav dillerinde çok önemli bir yere sahiptir. Her fiilin içerdiği görünüş bilgisi doğru

¹ Bu çalışma künyesi verilen şu doktora tezinden üretilmiştir: Hacı, S. (2021). Bulgarca ve Türkçede Görünüş Kategorisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

² Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, Orcid: 0000-0003-2872-8151, dacki007@gmail.com

anlaşılmadığında doğru cümleler kurmak oldukça zordur. İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi yaygın olarak öğrenilen dillerden farklı olarak Bulgarca öğrenen kişi sayısı daha azdır. Dolayısıyla yabancı dil olarak Bulgarca'yı öğreten ders kitapları hem daha az sayıdadır hem de öğretme teknikleri açısından bazı konularda yetersiz kalabilmektedir.

Yabancılar için Bulgarca ders kitaplarındaki görünüşün önemine dair bugüne kadar sadece iki Bulgarca makale yazılmıştır. Bulgarca üniversite düzeyinde Ankara Üniversitesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda ve Trakya Üniversitesi Bulgarca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı'nda öğretilmektedir. Fakat Türkler için Bulgarca'yı yabancı dil olarak öğreten kapsamlı bir ders kitabı bugüne kadar hazırlanmamıştır. Ayrıca görünüş konusu Türkçe ve Bulgarcada farklı olduğundan genellikle anlaşılması daha zordur.³

Yabancı Dil Olarak Bulgarcanın Eğitim-Öğretim Tarihine Bir Bakış

Yabancı dil olarak Bulgarca eğitim-öğretim sürecinde görünüşün önemine değinmeden önce Bulgaristan'daki ve Bulgaristan dışındaki Bulgarca eğitim-öğretim ile ilgili yapılan çalışmalara değinmek lazım. Bu şekilde günümüzdeki çalışmaların geldiği noktayı ve gelişmeleri anlamamız daha kolay olacaktır. Sofya'da 1963⁴ yılında Yabancı Öğrenciler Enstitüsü - İÇS (Институт за чуждестранни студенти, ИЧС⁵) kurulmuş ve o yıldan itibaren Bulgarca'yı yabancı dil olarak öğretiminin resmi temeli atılmıştır. Bulgaristan'a genellikle bazı Arap ülkeleri, Kuzey Kore, Sosyalist Vietnam Cumhuriyeti gibi ülkelerden çeşitli üniversitelerde okumaya gelen ve Bulgarca'yı bilmeyen yabancı üniversite öğrencileri için Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) bir

³ Türkçe ve Bulgarcadaki görünüş farkları için bkz.: Hacı, S. (2021). Bulgarca ve Türkçede Görünüş. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

⁴ Daha fazla bilgi için bkz.: https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/novini/arhiv/120_godini_su/fakultetni_programi/departament_za_ezikovo_obuchenie (Erişim tarihi: 25.1.2021).

⁵ İÇS bazı eski kaynaklarda "Институт за чуждестранни студенти "Тамал Абдел Насър" (Gamal Abdel Nasir Yabancı Öğrenciler Enstitüsü) olarak da adlandırılmaktadır.

yıllık kurslar düzenler ve başarılı olanlar çeşitli üniversitelerde eğitime başlarlar. Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) 1963 yılından 1976 yılına kadar sadece Bulgarca öğretim hizmetini vermiştir ve birçok ders kitabının yazılmasına önayak olmuştur. 1976 yılından sonra enstitüde başka yabancı diller öğretilmeye başlanmış ve Bulgar vatandaşlara yönelik de kurslar açılmıştır. Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) 1999 yılına kadar varlığını bu ad altında sürdürmüş ve Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi ile birleşerek ismi Dil Eğitimi Bölümü – DEO⁶ (Департамент за езиково обучение) olarak değişmiştir.

Dil Eğitimi Bölümü (DEO) günümüzde Bulgarcanın öğretilmesi ve yaygınlaştırılması için çeşitli çalışmalar yapmaya devam etmekte ve bu alanda hâlâ en önemli kurumlar arasında sayılmaktadır. Bu kurumlar iki yüzden fazla uzmanın çalıştığı belirtilmektedir. Aynı zamanda Bulgarca düzey belirleme sınavları yapılmakta ve çağdaş yöntemlerle Bulgarcanın öğretilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların sonucunda günümüzde Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi çatısı altında birçok ülkeden gelen yabancı öğrencilere yönelik Bulgarca ders kitapları hazırlanmıştır. Şimdiye kadar Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) ve Dil Eğitimi Bölümü (DEO) tarafından toplamda kaç ders kitabı hazırlandığı net olarak bilinmese de bu kurumlarda görev yapan uzmanlar farklı yayınevlerinde çalışmalarını bastırmıştır.

1999 yılında ise Yabancı Öğrenciler Enstitüsü, Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi'ne bağlanmış ve “Yabancı Diller Eğitimi Bölümü” adı altında çalışmalara devam edilmiştir. 1963 yılından itibaren birçok farklı ders kitabı basılmış ve yıllar geçtikçe kitaplar günümüz şartlarına göre güncellenmiştir. Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) Bulgaristan'da eğitim gören yabancılar için temel düzey Bulgarca eğitimi vermiş ve bir yıllık eğitim tüm yabancılar için zorunlu tutulmuştur. Günümüzde her üniversite kendi öğrencileri için hazırlık niteliğindeki Bulgarca eğitim programlarını uygulamaktadırlar.

⁶ İÇS ve DEO kısaltmalar olup Türkiye'deki TÖMER gibi yabancı dil öğreten merkezlerin adları gibi kullanılmakta ve herkes tarafından bilinmektedir.

Yabancı Öğrenciler Enstitüsü'nün (İÇS) çalışmaları dışında Bulgarca eğitim-öğretimi ile ilgili önemli çalışmalardan biri, Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi'nin 1963 yılında düzenlemeye başladığı *Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri*'dir.⁷ Bu seminer Bulgarca ve Slav dillerinde çalışma yapan ve dil öğrenen yabancılar için düzenli olarak her yaz düzenlenmektedir. Bu seminerin yardımıyla birçok yabancı, dil bilgilerini geliştirmiş ve seminere uluslararası düzeyde katılım sağlanmıştır. Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı ve Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi'nin katkılarıyla bugüne kadar toplamda 60 seminer düzenlenmiştir. 2020 yılında Covid-19 nedeniyle çalışmalarına ilk defa ara vermiş ve 2021 yılında kaldığı yerden devam etmiştir.⁸ Bu yaz seminerinin ilk kuruluş hedefi yurt dışındaki öğrenci ve eğitimcilerin Bulgarca yetkinliklerini artırmak olsa da günümüzde her yaştan ve her meslekten yabancılar seminere katılmaktadır. (Karagyozyov, 2013: 178)

Bu seminerde konu ile ilgili uzmanlaşmış öğretmenler ders vermekte ve seminer iki ayrı modüle ayrılmaktadır. Birincisi Bulgarca genel öğretimi, ikincisi ise edebiyat, dil ve çeviri konularını kapsayan alanlara bölünmüştür. *Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri* Erasmus, Leonardo, Tempus, Mevlana vb. çok önemli uluslararası değişim programlarına kıyasla çok daha eski bir geçmişe sahiptir ve bu seminer Bulgarca öğrenen veya öğreten yabancılar büyük katkı sağlamaktadır. Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı ve Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi'nin yardımlarıyla her yıl birçok ülkeden öğrencilere burs şeklinde ücretsiz katılım, kalacak yer ve yiyecek sağlanmaktadır. Üç hafta süren bu seminere Ankara Üniversitesi, Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan da her yıl bir öğrenci burslu katılmaktadır. Bunun yanı sıra her yıl Türkiye'den dört kişi Milli Eğitim Bakanlığı'nın burslusu olarak yaz seminerlerinde Bulgarca ders görmektedir.

⁷ Eskiden bu seminer Bulgarca ve Slav Dilleri çalışanlar için düzenlenmekteydi ve "Bulgarca ve Slav Dilleri çalışanlar için Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri" olarak adlandırılmaktaydı.

⁸ Bu bilgi yaz seminerin resmi sayfasından edinilmiştir. (<https://www.slav.uni-sofia.bg/summer-seminar> Erişim tarihi: 15.02.2024).

Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi'nin düzenlediği bu yaz semineri dışında Veliko Tırnovo Üniversitesi⁹ 2024 yılında 47. *Uluslararası Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri*'ni düzenledi. Bu iki yaz semineri, Bulgarca eğitim-öğretim hakkında uzun yıllardır önemli katkılar sağlamaktadır. Aynı zamanda Neofit Rilski Güneybatı Üniversitesi¹⁰ de *Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri* adı altında 1990 yılından beri yaz semineri düzenlemektedir.

Gerçekleştirilen bu seminerler dışında Bulgaristan'da yükseköğrenim derecesinde eğitim veren 52 kurum bulunmakta ve bu kurumlarda yabancı öğrencilere yönelik çeşitli Bulgarca kurslar ve düzey belirleme sınavları uygulanmaktadır. Bulgaristan'daki üniversitelerde eğitim almaya giden yabancı öğrenciler, bölümlerindeki eğitim dilinin Bulgarca olması halinde belirli bir düzeyde Bulgarca bilmeleri gerekir . Dolayısıyla Bulgarca bilmeyen yabancı öğrencilere dil eğitimi verilmektedir. Bulgaristan'da her üniversite kendi imkânlarıyla dil kursları veya hazırlık sınıfları açmakta ve kendi kitaplarını hazırlamaya çalışmaktadır. Fakat bu alanda öncü olan Dil Eğitimi Bölümü'nün (DEO) kitapları en yaygın kullanılanlar arasında yer almaktadır.

Bulgaristan'da yukarıda bahsedilen kurum ve faaliyetler dışında bir de diğer ülkelerde Slav Dilleri ve Edebiyatları veya Slavistik Çalışmaları adı altında birçok üniversitede ve çok farklı coğrafyalarda Bulgarcayı yabancı dil olarak öğrenen çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Hem bu öğrencilerin hem de Bulgaristan'da okuyan Türk ve başka ülkelerden gelen öğrencilerin Bulgarcayı anlayabilmeleri ve doğru kullanabilmeleri açısından görünüş kategorisinin ders kitaplarında ve yardımcı kitaplarda çok açıklayıcı bir şekilde işlenmiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde tüm yük öğreticiye kalmaktadır. Yönlendirici çalışmaların olmaması ve Bulgarca eğitimcilerine yardımcı kaynak eksiklikleri durumu bir hayli zorlaştırmaktadır.

⁹ Velikotirnovski universitet „Sv.Sv. Kiril i Metodiy“ (Великотърновски университет “Св. Св. Кирил и Методий”).

¹⁰ Yugozapaden universitet „Neofit Rilski“ (Югозападен университет „Неофит Рилски“).

Yabancılar için Bulgarca Ders Kitapları

Yabancılar için Bulgarca kaleme alınan ilk ders kitapları 1950'li yıllarda yayımlanmıştır. Yaptığımız araştırmalarda tespit ettiğimiz en eski çalışmalar arasında İvan Kınçev'in 1954 yılında basılan "Koreli Çocuklar İçin Bulgar Dili" eseri dikkat çekmektedir.¹¹ Bu ders kitabı Kore Savaşı'ndan kaçan ve Bulgaristan'a sığınan kişilerin çocukları için hazırlanmıştır. Daha sonra N. Gornişka'nın başka yazarlarla birlikte hazırladığı "Yabancı Üniversite Öğrencileri için Bulgar Dili Okuma Parçaları Ders Kitabı" adlı çalışması 1957'de yayımlanmıştır.¹² Gornişka başkanlığındaki uzman ekip, 1960 yılında bu sefer Sofya Devlet Üniversitesi¹³ Filoloji Fakültesi'ndeki yabancı öğrenciler için bu kitabın ikinci baskısını yayımlamıştır.¹⁴

1961-1962 yılında ise *Türk Halkı için Bulgar Dili Ders Kitabı* adlı iki ciltlik ders kitabı basılmıştır.¹⁵ Dikkat çeken bu kitap, Kolyo G. Belçev'in önderliğinde Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik hazırlanmıştır. Bu ilk ders kitapları, alan araştırmasında bir temel inşa etmekte ve daha sonraki çalışmalar için örnek teşkil etmektedir. Sofya Devlet Üniversitesi'nde kullanılmak üzere Stefana Gigina başkanlığındaki bir ekip tarafından hazırlanan ilk ders kitabı, 1963 yılında "Sofya Devlet Üniversitesi'nde Bulgarca Öğrenen Yabancı Öğrencilere Yönelik Bulgarca Ders Kitabı" (Учебник по български език: За студенти-чужденци, изучаващи български език в Софийски държавен университет) adıyla basılmıştır.¹⁶ Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (İÇS) 1963 yılında kurulmuş olmasına rağmen enstitüde kullanılmak üzere iki ciltten oluşan ilk Bulgarca ders kitaplarını ancak 1966 ve 1968 yıllarında

¹¹ Kınçev, İvan, **Bilgarski ezik: Uçebnik za koreyski detsa**, Narodna prosveta, Sofya, 1954.

¹² Gornişka, N., Et al., **Uçebnik hristomatiya po bilgarski ezik za studenti çujdentsi**, Drjavno izdatelstvo "Nauka i izkustvo", Sofya, 1957.

¹³ Günümüzde Sofya Sv. Kliment Ohridski olarak adlandırılan üniversitenin adı birkaç defa değişmiştir. Tezimizde dönemde hangi adıyla geçiyorsa, aynı adıyla verilmektedir.

¹⁴ Gornişka, N., Et al., **Uçebnik hristomatiya po bilgarski ezik za studenti çujdentsi**, Drjavno izdatelstvo "Nauka i izkustvo", Sofya, 1960.

¹⁵ Belçev, Kolyo G., Et al., **Bilgarski ezik: Uçebnik za turskoto naselenie**, Cilt 1-2, Narodna prosveta, Sofya, 1961-1962.

¹⁶ Stefana Gigina, Et al., **Uçebnik po bilgarski ezik: Za studenti-çujdentsi, izuçavaşı bilgarski ezik v Sofiyski dırjaven universitet**, Nauka i izkustvo, Sofya, 1963.

yayınlabilmiştir.¹⁷ Devam eden yıllarda bu eğitim merkezinde yabancılara yönelik birçok ders kitabı hazırlanmış ve ihtiyaçlara binaen çeşitlendirilmiştir.

Bazı üniversite bölümlerinin uzmanlık sahalarına özgü terimler ihtiva eden Bulgarca ders kitapları da hazırlanmıştır. Örneğin; Milka Gusiyska ve İvana Tabakova, Yabancı Öğrenciler Enstitüsü'nün (İÇS) Bulgarca hazırlık kursundan sonra tıp, dişçilik ve eczacılık lisans programlarının 1. ve 2. sınıflarında okutulmak üzere bir ders kitabı hazırlamışlardır.¹⁸ Sofya Üniversitesi Mimarlık ve İnşaat Yüksek Enstitüsü¹⁹, Coğrafya ve Turizm Bölümü²⁰ ve Sofya Teknik Üniversitesi Makine-Elektroteknik Enstitüsü²¹ öğrencileri hazırlık sınıflarından sonrası için özel ders kitapları hazırlanmıştır. Bu örnekler çoğaltılabilir fakat bu çalışma, yabancılara yönelik hazırlanmış genel Bulgarca ders kitapları ile sınırlandırılmıştır.

Yabancılar için Bulgarca Ders Kitaplarında Sürekli ve Süreksiz Fiiller

Bu araştırmada edinebildiğimiz hem eski hem de yeni Bulgarca ders kitaplarında görünüş kategorisinin nasıl ele alındığı, hangi yöntemlerin izlendiği ve bu alana ne gibi katkılar sunulduğu değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda görünüş kategorisini öğrenirken karşılaşılan problemlere ve olası çözümlerin neler olabileceğine yer verilmektedir. Günümüze kadar Bulgaristanda yayınlanan tüm ders kitaplarına ulaşmak zor olduğundan araştırmada bazı önemli eski ders kitapları ve günümüzde

¹⁷ İlieva, Despina; Kiryakova, Elga; Mihaylova, Stoyka, **Учебник по български език: За подготvitelen курс (при Института за чуждестранни студенти)**, Cilt 1-2, İÇS, Sofya, 1966-1968.

¹⁸ Gusiyska, Milka; Tabakova, İvana, **Учебник по български език за чуждестранни студенти – meditsi, stomatoloji i farmatsevti ot I i II kurs**, Nauka i izkustvo, Sofya, 1987.

¹⁹ 1990'dan önce Bulgaristan'da fakülteler ve üniversiteler enstitü olarak adlandırılmaktaydı. Emirzyan, Alis, **Учебник по български език за чуждестранни студенти ot I kurs**, Vişş institut po arhitektura i stroitelstvo, Sofya, 1986. ve Boyanova, Snejanka, **Учебник по български език за чуждестранни студенти ot втори курс**, Vişş institut po arhitektura i stroitelstvo, Sofya, 1986.

²⁰ Slutskaya, Anna, **Български език за чуждестранни студенти ot spetsialnosta "Geografiya na turizma"**, Universitetsko izdatelstvo "Kliment Ohridski", Sofya, 1989.

²¹ Atanasova, Margarita; Almaleh, Moni; Diamandieva, Kitsa, **Posobie po български език за чуждестранни студенти ot VMEİ "Lenin"**, İzdatelstvo VMEİ "Lenin", Sofya, 1989.

üniversitelerde kullanılan kitaplar üzerinde durulmuştur. Araştırma kapsamında toplam 28 ders kitabı incelenmiş fakat bu çalışmada sadece 3 ders kitabı örnek niteliğinde incelenecektir. Sonuç bölümünde ise tüm kitapların genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.²²

Учебник христоматия по български език за студенти чужденци [Второ издание] (Yabancı Üniversite Öğrencileri için Bulgar Dili Okuma Parçaları Ders Kitabı [ikinci baskı])²³

“Yabancı Üniversite Öğrencileri için Bulgar Dili Okuma Parçaları Ders Kitabı” Bulgaristan’daki yabancı uyruklu üniversite öğrencileri için hazırlanan ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır. Bu anlamda eksikleri fazla da olsa öncü olması nedeniyle önem taşımaktadır. Aynı kitabın ilk baskısına ulaşamadığımız için iki ders kitabı arasında karşılaştırma yapamamaktayız. Bu ders kitabının Sofya Devlet Üniversitesi’nin Filoloji fakültesinde okuyan Çinli, Romanyalı, Koreli, Arnavut, Mısırlı, Polonyalı, Vietnamlı, Macar, Suriyeli ve Alman öğrenciler için hazırlandığı belirtilmiştir. (Gorniška, 1960: 3)

1960’lı yıllarda üniversitede artan yabancı öğrenci sayıları nedeniyle ihtiyacı karşılamak adına böyle bir çalışma hazırlanmıştır. Bu ders kitabı önsöz, iki bölüm ve içindekilerden oluşmaktadır. Birinci bölüm 76 ünedir ve bu ünitelerdeki metinler kolaydan daha zor seviyeye ilerlemektedir. Her metinden sonra dilbilgisi yapılarını metne göre deftere yazarak öğretmeye çalışan kısa yazma alıştırmaları konulmuştur. Metinlere göre öğretilmesi gereken dilbilgisi konuları sadece başlıklarla belirtilmiştir. Dilbilgisi konularını öğrencilere aktarmak ise öğretmene/eğiticiye bırakılmıştır. İkinci bölümde ise Bulgar yazar ve şairlerden kısa metinler verilmiştir. Bulgarcada var olan dokuz zamandan sadece

²² Diğer kitap incelemeleri için bkz.: Hacı, S. (2021). Bulgarca ve Türkçede Görünüş. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 71-105.

²³ Gorniška, N., Et al., **Учебник христоматия по български език за студенти чужденци**, Државно издателство “Наука и изкуство”, Sofya, 1960.

geçmişte önceki gelecek zaman ele alınmamıştır. 44. ünite sayfa 60'ta süreksiz fiillerden yeni fiillerin oluşturulması ve ön eklerin anlamları ele alınmış, 49. ünite sayfa 65'te ise sürekli ve süreksiz fiillerden yeni fiillerin nasıl oluşturulduğu öğretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca dikkat çekici bir nokta ise 50. ünite sayfa 66'da bitmemiş geçmiş zamanda süreksiz fiillerin kullanımı ele alınmıştır. Bu ders kitabındaki alıştırmaların az olması ve dilbilgisi konuları tamamen öğretmene bırakılmış olsa da Bulgarcadaki görünüş konusunun üstünde durması önem taşımaktadır. Ders kitabının yazıldığı dönemde Bulgaristan'daki komünizmin etkisiyle birçok metinde bu ideoloji övülmüş ve daha iyi bir Bulgaristan için yaptıkları işler anlatılmıştır. Örneğin 80. sayfadaki metnin başlığı "Bulgar Komünist Partisi"dir ve siyasi açıdan öğrencilere komünist düşünceler empoze edilmeye çalışılmıştır. 60. ünite sayfa 77'de ise "Türk Köleliğinden/Boyunduruğundan Kurtuluş" isimli metinde bağımsızlık süreci anlatılmış ve metinden sonra halk türküsü olan "Köle Kadın" isimli şiir verilmiştir. Yabancı öğrenciler için hazırlanan bir ders kitabında bu şekilde propaganda yapılmasını doğru bulmamaktayız. Öğrencilere faydalı olabilecek çok farklı metinler seçilebilecekken bu tür kitaplarda siyasi metinlerin seçilmesi ve kötüleme propagandasının yapılması doğru değildir.

Български език – учебник за турското население [част първа] (Bulgarca - Türk Halkı için Ders Kitabı [Birinci Kitap])²⁴

"Bulgarca - Türk Halkı için Ders Kitabı" Bulgaristan'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar için hazırlanmıştır. Bu ders kitabı 56 ünite, içindekiler ve sonunda kısa Bulgarca-Türkçe, Türkçe-Bulgarca sözlüklerden oluşmaktadır. Ders kitabında önsöz ve yönergeler bulunmamaktadır. 56. ünite 16 metne yer verilmiştir. Alfabe ve basit metinler ile başlanmış ve Sofya Devlet Üniversitesi için hazırlanan ders kitabına göre daha basit metinler ve daha

²⁴ Lalev, St., Et al., *Bilgarski ezik – uçebnik za turskoto naselenie – ęast pırva*, Narodna prosveta, Sofya 1961.

açıklayıcı alıştırmalarla Bulgarca öğretmek hedeflenmiştir. Sayfa 105'te şimdiki zaman, sayfa 109'da geçmiş zaman ve sayfa 112'de gelecek zaman ele alınmıştır. Geçmiş zamanın ele alındığı yerde bitmemiş geçmiş zamandan bahsetmeden sürekli olan “нося” (taşımak) fiilini iki şekilde çekme alıştırmaları verilmiştir. Yani bitmemiş geçmiş zaman adlandırılmadan öğretilmeye çalışılmıştır. Bu ders kitabında sürekli ve süreksiz fiil biçimlerinden bahsedilmemiştir. Görünüş konusuna değinilmemiştir. Bazı alıştırmalarda Türkçeden Bulgarcaya kısa cümle çevirileri alıştırmaları verilmiştir. Metinler ise yine dönemin etkisiyle komünizmi övmektedir ve partizanlarla ilgili olumlu şeyler aktarılmaktadır.

Български на един дъх – учебник по български език за турци - Bir Nefeste Bulgarca – Türkler için Bulgarca Ders Kitabı²⁵

Bu ders kitabı e-kitap şeklinde 2011 yılında hazırlanmıştır. Türkçe bilen kişilere yönelik yayımlanmış ve bazı dilbilgisi konuları Türkçe karşılığı ile verilmiştir. Bu anlamda araştırmamız açısından ayrıca önem taşımaktadır. Bu ders kitabı Türkçe bilmeyen Elena Stoyanova tarafından hazırlanmış ve kitaptaki Türkçe editörlüğü Neli Dimitrova tarafından üstlenmiştir. Çalışma önsöz, içindekiler, numaralandırılmamış konular/üniteler ve ek olarak atasözleri, bazı edebiyat metinleri, Bulgaristan milli marşı ve kaynakçadan oluşmaktadır. Konular numaralandırılmadığından görünüş kategorisine ait ayrılan kısımlar sayfa numaraları verilerek incelenecektir. 24. sayfada şimdiki zaman, 184. sayfada sürekli fiillerle “да” yapı örnekleri, 239. sayfada fiil görünüşü, 268. sayfada gelecek zaman, 277. sayfada dönüşlü fiiller, 282. sayfada emir kipi, 291. sayfada bitmiş geçmiş zaman, 311. sayfada bitmemiş geçmiş zaman, 316. sayfada geçmişte önceki zaman ve belirsiz geçmiş zaman, 318. sayfada geçmişte gelecek zaman ve dilek-şart kipi ve 323-324. sayfalarda ders kitabında işlenen 8 ayrı zamanın tablosu verilmiştir. İçindekiler kısmındaki sayfa numaralandırılması yanlış

²⁵ Stoyanova, Elena, **Bulgarski ezik na edin dîh ucebник po bulgarski ezik za turtsi – Bir Nefeste Bulgarca Türkler için Bulgarca Ders Kitabı**, <https://www.birnefestebulgarca.com/>, e-kitap, 2011.

yapılmıştır ve konular ünitelere ayrılmadığından kitap ilk bakışta biraz karmaşık gözükmektedir.

“Bir Nefeste Bulgarca – Türkler için Bulgarca Ders Kitabı” adlı çalışmada 8 zamanın işlenmesi ve görünüş konularına yer ayrılmış olması bakımından zengin bir dilbilgisi içeriği olduğu söylenebilir. Bu ders kitabında açıklamaların Türkçe olması bir zenginlik gibi gözükse de Türkçe editörlüğü çok iyi yapılamamış ve birçok hata içermektedir. Bulgarca dilbilgisi terimleri genel olarak tüm kitaplarda farklılık göstermektedir. Fakat bu ders kitabında Türkçe karşılıklar ve açıklamalar sıkça yanlış aktarılmıştır. Görünüş kategorisi “fiilin türü”, sürekli ve süreksiz fiil biçimleri ise “tamamlanmış eylem” ve “tamamlanmamış eylem” şeklinde Türkçeye aktarılmıştır. (Stoyanova, 2011: 239)

“Bulgarca fiilin bir özelliği, eylemin tamamlanıp tamamlanmadığını göstermesidir. Buna göre fiilin esas iki şekli var. Eylem devamlı gerçekleşiyorsa, fiilin tamamlanmamış şekli kullanılır. Eylem tamamlanmışsa fiilin tamamlanmış şekli kullanılır. Bu özellik Türkçenin şimdiki ile geniş zamanları arasındaki farklılığa biraz benzer. Örn. yazıyorum – yazarım (пиша - напиша). Fakat Bulgarcada, fiilin bir özelliği olup zamanından bağımsızdır.” (Stoyanova, 2011: 239)

Elena Stoyanova’nın sürekli ve süreksiz fiillerin anlam farkını şimdiki ile geniş zamana benzetmesi hatalıdır. Çünkü geniş zaman daha çok olasılık ve gelecek zamanda gerçekleşecek eylemler için kullanılmaktadır. Bunun yerine yapıyordum-yaptım açıklaması kısmen daha doğru olacaktı. Süreksiz fiiller daha net bir şekilde açıklanmalıydı. Diğer dilbilgisi konularında sunulan örneklerin Türkçe karşılıkları verilmişken görünüşün ele alındığı bu bölümdeki örnekler tercüme edilmemiştir. Sayfa 239’dan 244’e kadar görünüş örneklerine ve tablolarına yer verilmiş, 244. sayfadan 259. sayfaya kadar ise alıştırmalar sunulmuştur. Bu ders kitabında fiil görünüşüne epey yer ayrılmış olsa da ideal şekilde aktarılamamıştır.

Zamanlardaki sürekli - süreksiz fiil kullanımlarını ise gelecek zamanda açıklama yapılmadan her iki türe ait örnekler verilmiş, emir kipindeki olumsuz yapılarda her zaman sürekli

fiillerin kullanıldığı belirtilmiş, bitmiş geçmiş zamanda ise genellikle süreksiz fiiller kullanıldığı açıklanmıştır. Bitmemiş geçmiş zamanda “işlem sürekli olduğu ve tekrar edildiği için eylemlerin tamamlanmamış şeklinin” kullanıldığı belirtilmiştir ve süreksiz fiil örneği verilmemiştir. (Stoyanova, 2011: 312) Dönüştürülmüş fiillerde, geçmişte önceki zaman, belirsiz geçmiş zaman, geçmişte gelecek zaman ve dilek-şart kipi konularının ele alındığı sayfalarda ise görünüme ait açıklama ve buna yönelik alıştırmalara yer verilmemiştir. “Bir Nefeste Bulgarca – Türkler için Bulgarca Ders Kitabı” adlı çalışmada daha önceki kitaplarla kıyaslanırsa görünüş konusuna oldukça geniş yer ayrıldığı muhakkaktır. Ancak sürekli – süreksiz fiil kullanımlarını iyi bir şekilde anlamak, kavramak ve hatasız kullanabilmek için yetersizdir. Bazı ek açıklamalar ve alıştırmalarla desteklenirse Bulgarca’yı öğrenen kişilere daha faydalı olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sofya Sv. Kliment Ohridski Üniversitesi tarafından 1988 senesinde düzenlenen *Bulgar Dili ve Kültürü Yaz Semineri*’nin nihayetinde Bulgarca’yı yabancılar için öğreten uzmanlar için yardımcı niteliğinde bir ders kitabı hazırlanmıştır.²⁶ Bu kitapta Manfred Trummer’in “Bulgarca Fiil ve Balkan Dillerinin Kanıtı” (İvançev, 1988: 243) ve Grace Fielder’in “Bitmemiş Geçmiş Zamanda Görünüş Tercihi” (İvançev, 1988: 248) isimli çalışmalarıyla Bulgarcadaki görünüş kategorisinin ve fiil sisteminin zorlukları ele alınmıştır. Fakat her iki kitapta da görünüş kategorisini öğreten uzmanlara yardımcı olabilecek çözümler sunulmak yerine sadece fiil sisteminin zorluklarına değinilmiştir.

Slav dilleri dışındaki dillerde görünüş kategorisi aynı şekilde ifade edilmediğinden Bulgarca öğrenen yabancılar anlamakta zorluk çekmektedir. Bulgarca’yı öğrenirken görünüş kategorisi çok önemli olmasına rağmen günümüze kadar bu konunun nasıl öğretilmesi ve nasıl ele alınması gerektiği hususunda yukarıda

²⁶ İvançev, Svetomir, Et al., **V pomošt na prepodavaneto po bulgarski ezik na gujdestranni studenti**, Universitetsko izdatelstvo “Kliment Ohridski”, Sofya, 1988.

belirtildiği üzere yalnızca iki makale kaleme alınmıştır. Bunlardan birincisi, Krasimira Çakırova'nın "Bulgarcadaki Görünüş Kategorisinin Yabancılar Tarafından Anlaşılması ve Öğretilmesi Sorunsalı" makalesidir (Çakırova, 2015). Çakırova bu makalesinde görünüş kategorisinin öğretilmesinde karşılaşılan sorunları ele almış, bazı ders kitaplarındaki yeterince açıklayıcı olmayan bilgileri eleştirmiş, sorunu tartışmaya açmış ve görünüş kategorisini daha iyi öğretebilmek için bazı önerilerde bulunmuştur. İkinci çalışma ise Lyudmila Kirova'nın "Bulgarca Öğrenen Yabancılar Görünüş Kategorisinin Öğretilmesi"(Kirova, 2015) adlı bilimsel çalışmadır. Lyudmila Kirova, derslerinde kullandığı metodu ayrıntılı bir şekilde tanıtmış ve bu metodun faydalı olduğunu belirtmiştir. Lyudmila Kirova'ya göre ön ekler alan süreksiz fiil dönüşümleri ve son ekler alan ikinci derece sürekli fiiller eğitimin ilk safhalarında öğretilmelidir. Ayrıca fiil zamanlarının öğretilmesinden önce görünüş kategorisinin iyice anlaşılması gerekmektedir, bu nedenle görünüş kategorisiyle ilgili çok sayıda alıştırmaya yapılmalı ve bu eğitim ek materyallerle desteklenmelidir.

İncelenen üç ders kitabında görünüş kategorisinin nasıl ele alındığı ve nasıl bir değişim geçirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenmeyen diğer yirmi beş ders kitabında da dikkat çeken bazı özelliklerden bahsetmek gerekir. Genel olarak yazılış yılı itibarıyla eski ders kitaplarında görünüş kategorisi teorik temelde kısmen izah edildiği, yeni ders kitaplarında ise açıklamalı sunuş yerine tablolarla öğretilmeye çalışılmıştır. Bu tercihler kapsamında tüm yük öğreticiye bırakılmıştır.

Şimdiki zamanın işlendiği tüm ders kitaplarında yalnızca sürekli fiillerin şemalarla örneklendiği dikkat çekici bir öğretim metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat daha ileriki seviyelerde tarihi şimdiki zaman olarak adlandırılan yapılarda süreksiz fiillerin nasıl kullanıldıkları ve hangi anlamları içerdikleriyle ilgili açıklamalara yer verilirse görünüş kategorisinin daha iyi anlaşılabilceği kanısındayız. Görünüş kategorisi karmaşık ve öğretilmesi zor olduğundan yazarlar farklı şekilde konuya yaklaşmıştır. Ayrıca izlenen ortak bir metodun olmayışı bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Aşağıda bu dil bilgisel

kategorinin daha iyi anlaşılması için ders kitaplarında nasıl işlenmesi gerektiği ile ilgili bazı önerilerimiz şu şekildedir:

- Görünüş kategorisi terminolojisi anlaşılır olmalı ve kısa teorik bilgilerle desteklenmelidir.
- Yeni ders kitaplarında sürekli-süreksiz fiiller ile ilgili alıştırmaların sayısı gittikçe artmaktadır, fakat açıklamaların yalnızca tablolarla sınırlı olması yetersizdir. Tablolarda “да” yapıları ve gelecek zaman yapım sözcüğü “ще” süreksiz görünüş işaretleyicisi şeklinde verilmemelidir. Bu yapılarla kullanılan sürekli fiiller de verilmeli ve anlam farkları üzerinde durulmalıdır.
- Sürekli fiillerden nasıl süreksiz fiiller ve süreksiz fiillerden nasıl sürekli fiiller oluşturulabildiği daha açık bir şekilde anlatılmalı ve daha çok örneklerle desteklenmelidir.
- Süreksiz fiil yapan ön eklerin anlamlarına ve fiil oluşum sistemindeki önemlerine yer ayrılmalıdır.
- İkinci derece sürekli görünüşe ait fiillerin nasıl oluştuğu ve nerelerde kullanıldığı ayrıca ele alınmalıdır. Bu konu biraz daha ileri seviyeye ait olsa da Bulgarca öğrenen yabancıların kelime hazinesinin zenginleşmesine yardımcı olacaktır.
- Görünüş kategorisinin ilk ele alındığı ünitelerde tamamlanmış ve tamamlanmamış özellikleri ile başlanarak öğretilmesi gerekmektedir. Çünkü öğrenci aynı fiili iki defa öğrenmek zorunda kalmaktadır. Özellikle süreksiz fiil şekilleri öğrencileri oldukça zorlamaktadır.
- Fiil zamanları ve görünüş bağlantısı açıkça anlatılmalı ve örneklerle desteklenmelidir.
- Fiiller yalnızca sürekli ve süreksiz başlıkları ile değil yavaş yavaş çift görünürlü, sürekli, süreksiz, ikinci derece sürekli fiiller şeklinde tüm özellikleriyle ele alınmalıdır.
- Daha üst seviyelerde yabancı kökenli fiillerin genellikle çift görünürlü oldukları bilgisi verilmelidir. Hiçbir ders kitabında bunun gibi bir açıklamaya rastlanmamıştır.
- Kip görünüş ilişkisi teorikten anlatımdan ziyade çok örnek ve tablolarla ele alınmalı, fiil görünüşünden kaynaklanan farklar öğretilmeli ve örneklerle desteklenmelidir.

- Emir kipindeki görünüşe daha fazla yer ayrılmalı ve anlam farkları sürekli tekrar ederek öğretilmelidir.
 - Dönüşlü fiiller işlenirken görünüş tablosu ile birlikte ele alınmalıdır.
 - Öğretilen tüm zamanlarda hangi görünüşe ait fiillerin kullanılabildiği ve zaman içerisinde bu fiillerle nasıl bir süreç aktarıldığı ele alınmalıdır. Bazı ders kitaplarında bu şekilde ele alınmış fakat tüm zamanlar için aynı yöntem uygulanmamıştır.
 - Avrupa dil Portfolyusu'na göre hangi seviyede hangi zamanların ele alınması gerektiği belirtilmeli ve bir standart oluşturulmalıdır.
 - Bulgarca'da var olan 9 zamanın tümü B2 seviyesindeki kitaplar içinde işlenmiş olmalıdır.
 - Görünüş işaretleyicileri olarak sadece zaman zarflarının ele alınması gerektiğini düşünüyoruz.
 - Şimdiki zamandan hemen sonra görünüş kategorisi öğretilmeye başlanmalı ve öğrenilen tüm yeni fiiller sürekli-süreksiz şeklinde kitaplarda gösterilmelidir. Bu şekilde fiillerin daha kolay öğrenilecektir. Çift görünüşlü fiiller ise ayrı olarak gösterilmelidir.
 - Fiil çiftleri üç ayrı şekilde ele alınabilir. Sürekli-süreksiz olan çiftler, süreksiz-sürekli olan çiftler ve sürekli-süreksiz-ikinci derece sürekli fiiller şeklinde aktarılabilirler.
 - Görünüş alıştırmalarında sürekli-süreksiz fiil dönüşümleri verilmelidir. Örneğin şimdiki zamanda bir metin gelecek zamana dönüştürüldüğünde görünüşünü de değiştirerek (uygun zaman zarfları yardımıyla) uygulamalı verilebilir.
 - Zaman tablolarında aynı fiilin sürekli-süreksiz biçimi ile tüm çekimleri gösterilmelidir. Bazı ders kitapları ek olarak bu tabloları da sunmaktadır. Fakat genellikle örnekleme sadece bir fiilin çekimiyle sınırlandırılmaktadır.
- Sonraki bölümde Bulgarca'dan Türkçeye ve Türkçeden Bulgarca'ya yapılan çevirileri kıyaslayarak ortaya konan çözüm, yöntemler ve bazı hatalar ele alınmaktadır.

KAYNAKLAR

Atanasova, M., Almaleh, M., & Diamandieva, K. (1989). *Posobie po bulgarski ezik za çujdestranni studenti ot VMEĬ “Lenin”*. Sofya: İzdatelstvo VMEĬ “Lenin”.

Belçev, K. G., et al. (1961–1962). *Bilgarski ezik: Uçebnik za turskoto naselenie (Tom 1–2)*. Sofya: Narodna prosveta.

Boyanova, S. (1986). *Uçebnik po bulgarski ezik za çujdestranni studenti ot vtori kurs*. Sofya: Vişş institut po arhitektura i stroitelstvo.

Çakirova, K. (2015). Kım vıprosa za prepodavaneto na kategoriyata vid na glagola v bulgarskiya ezik i usvoyavaneto i ot çujdentsi. *Nauçni trudove na Universitet po hranitelni tehnologii*. Plovdiv, Tom LXII, 882–887.

Emirzyan, A. (1986). *Uçebnik po bulgarski ezik za çujdestranni studenti ot I kurs*. Sofya: Vişş institut po arhitektura i stroitelstvo.

Gigina, S., et al. (1963). *Uçebnik po bulgarski ezik: Za studenti-çujdentsi, izuçavaşı bulgarski ezik v Sofıyski dirjaven universitet*. Sofya: Nauka i izkustvo.

Gornişıka, N., et al. (1957). *Uçebnik hristomatiya po bulgarski ezik za studenti çujdentsi*. Sofya: Dirjavno izdatelstvo “Nauka i izkustvo”.

Gornişıka, N., et al. (1960). *Uçebnik hristomatiya po bulgarski ezik za studenti çujdentsi*. Sofya: Dirjavno izdatelstvo “Nauka i izkustvo”.

Gusiyska, M., & Tabakova, İ. (1987). *Uçebnik po bulgarski ezik za çujdestranni studenti – meditsi, stomatoloji i farmatsevti ot I i II kurs*. Sofya: Nauka i izkustvo.

Hacı, S. (2021). *Bulgarca ve Türkçede Görünüş Kategorisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İlieva, D., Kiryakova, E., & Mihaylova, S. (1966–1968). *Uçebnik po bulgarski ezik: Za podgotvitelen kurs (pri İnstitutata za çujdestranni studenti) (Tom 1–2)*. Sofya: İÇS.

İvançev, S., et al. (1988). *V pomošt na prepodavaneto po bulgarski ezik na çujdestranni studenti*. Sofya: Universitetsko izdatelstvo “Kliment Ohridski”.

Karagyozev, P. (2013). Letniyat seminar po bulgarski ezik i kultura za çujdestranni bulgaristi prez XXI vek. In *Minalo, nastoyaste i perspektivi na çujdestrannata bulgaristika* (pp. 178). Sofya: Universitetsko izdadelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.

Kınçev, İ. (1954). *Bulgarski ezik: Uçebnik za koreyski detsa*. Sofya: Narodna prosveta.

Kirova, L. (2015). Prepodavane na kategoriyata vid na çujdentsi, izuçavaşti bulgarski ezik. *Godişnik na Departamenta za ezikovo obučenje – İÇS pri Sofiyskiya universitet “Sv. Kliment Ohridski”*, Tom 19. Sofya: Universitetsko izdatelstvo “Kliment Ohridski”.

Lalev, S., et al. (1961). *Bulgarski ezik – uçebnik za turskoto naselenie – çast pırva*. Sofya: Narodna prosveta.

Slutska, A. (1989). *Bilgarski ezik za čujdestranni studenti ot spetsialnosta "Geografiya na turizma"*. Sofya: Universitetsko izdatelstvo "Kliment Ohridski".

Stoyanova, E. (2011). *Bilgarski ezik na edin dñh uçebnik po bilgarski ezik za turtsi – Bir Nefeste Bulgarca Türkler için Bulgarca Ders Kitabı*. e-book. Retrieved from <https://www.birnefestebulgarca.com/>

https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/novini/arhiv/120_godini_su/fakultetni_programi/department_za_ezikovo_obuchenie (Erişim tarihi: 25.1.2021).

<https://www.slav.uni-sofia.bg/summer-seminar> (Erişim tarihi: 15.02.2021).

BÖLÜM VI

Exploiting Translator Effort in Activist Translation: A Descriptive Case Analysis

Erdem AKGÜN¹

I. Introduction

According to a definition among many others, activism means “the doctrine or practice of vigorous action or involvement as a means of achieving political or other goals, sometimes by demonstrations, protests, etc.” (Flexner, 1993, p. 20). In the light of this definition, in addition to its linguistic transfer function, translation, with embedded power dynamics, can thus be highly useful in serving remonstrant, activist aims and leading to concrete partial or total, and individual or institutional changes. Accordingly, research by Venuti (1998), Tymoczko (1999), and Baker (2006) has shown that translation – and translators – can indeed be useful in bringing about such social change and cultural transformation. However, the concepts of activism and pro bono work now need to be re-evaluated as they have gradually started to be exploited and utilized by neocapitalist corporate entities as tools through which

¹ Haliç University – Department of English Translation & Interpreting

profit is maximized under the disguise of philanthropy. This phenomenon is, accordingly, known as philanthrocapitalism; and it functions in two major ways: “consume to contribute”² which means encouraging consumers to spend money on particular products or brands to help, and “produce to contribute”³ which means offering services for free. The latter phenomenon finds reflections also in the praxis of translation in the form of commodified pro bono work.

This paper is, accordingly, based on a case study of the platform “Guerilla Translation” (GT). It is a new kind of P2P (peer-to-peer) and commons-oriented translation agency. It was conceived as an innovative livelihood vehicle for activist translators, combining two compatible functions: a voluntary translation collective working for activist causes (e.g., social and economic justice, the environment, etc.) and an agency providing translation and general communication services on a paid contract basis. Departing from that, therefore, this paper seeks to answer the following questions through a case study: 1) “How is activism and pro bono work in the name of philanthropy positioned regarding a profit-driven capitalist agenda and such practice?”, and 2) “How is this positioning reflected and reproduced through translation with the specific example of “Guerilla Translation”?” In the light of these questions, the main hypotheses are as follows: Activism and related pro bono work have begun to serve capitalist purposes in various sectors, and thus have turned into a commodity to make profit through. In close parallel to that, such pro bono work regarding translation can be considered to be evolving into a capitalist commodity in the “Guerilla Translation” platform and many similar others which facilitate exploitation of translators while performing pro bono tasks with an activist agenda. As a result, it creates a different narrative based on a mixture of public narratives - of activism and philanthropy - with the personal narratives of actors embedded in the networks of “Guerilla Translation” and “Guerilla Media Collective”.

² Nomenclature belongs to me.

³ Nomenclature belongs to me.

Starting from a brief discussion of activism studies with regards to translation, this paper will shift the focus specifically towards pro bono work and its applications – together with discussions – in some other areas than translation. Afterwards, the case of “Guerilla Translation” (GT) this paper focuses on will follow in two main parts. The first part will present the details that make this platform an activist one; and the second part will discuss the commodification of pro bono work in the GT. The latter part will have two sub-parts: the brief history of the GT’s struggle with the pro bono concept, and the three focal points (restricted only for the scope of this study) in which pro bono work of translators is commodified and, hence, exploited. These are the “7 Main Principles” adopted by the GT collective, the concept of “love credits” acquired in return for pro bono work, and the “Dating Phase” meaning the process of being a confirmed GT translator.

As for the analytical methodology, this paper follows a structure based on the narrative theory developed by Somers & Gibson (1994), and its application into the relation between translation and activism by Baker (2006). Furthermore, a discourse analysis approach will be adopted in supporting the arguments with concrete discursive examples from the platforms of the GT and the “Guerilla Media Collective” of which the GT is a part.

II. Discussing Activism and Pro Bono Work

Activism is a frequently discussed issue in many areas including translation. Situated along the broader terms of humanism and philanthropy, many fields from medicine to law have studied activism with respect to their own interests and dynamics. One of these fields is translation studies as it stands as a highly “humanized” praxis in highly controversial and power-embedded environments where activist interventions frequently take place.

1) in Translation Studies

Within the field of translation and interpreting studies, there have been many studies on the incorporation of activist strategies into translation either in order to achieve their pre-set agendas or as situational conditions require so. Among many different dimensions, some of these studies focus on the environment where activist translation is performed (Delgado Luchner & Kirchbiche, 2018; Moreno-Rivero, 2018) while some others focus on the relation between gender and translation (Santaemilia, 2005), or the ethics of activism in translation (Piroth & Baker, 2019). As specific examples, Cheung (2010) investigates how activist translation led to individual and institutional changes in the late Qing Period in China. Furthermore, Tymoczko (1999) looks at the ideological and ethical analysis of translation as resistance and cultural transformation in such different contexts of feminist resistance in Canada, or political resistance in Brazil and the Soviet Union. On the other hand, there are also some studies focusing on the use of activist strategies in interpreting within geo-political environments. To exemplify, Inghilleri (2008) explores the ways interpreting and interpreters function as a strategic tool in the “fragile” military environments such as Guantanamo and Iraq. Such use of interpreting in war zones is also visible in Baker (2010); however, she approaches the issue from a new perspective by including and analysing the translator as a human being affected by and also affecting the surrounding circumstances.

So far, the existing limited literature on volunteer and crowdsourced translation has focused mainly on the issue of motivation (McDonough Dolmaya, 2012; Olohan, 2012, 2014) but these have hardly ever considered the ethical dimension or discussed it in a critique of platform economy or exploitation of digital labour. This may not seem surprising, though because the humanitarian or activist rhetoric in general is a rarely questioned issue. Accordingly, although the concepts of “volunteer” and “pro bono” translation are also widespread regarding activist translation practices for humanitarian purposes in various platforms such as “Morningside

Translations”, “Translators without Borders”, “Peace Brigades International”, and “Front Line Defenders”, the activist execution of pro bono translation has not been critically discussed except for a few studies such as Boéri (2008, 2009), and Lossner (2014). Such collective platforms mentioned above allow translators perform pro bono translation in order to bring about sociocultural or socioeconomic changes in accordance with the political activist agendas of both these collectives and theirs individually. Among such platforms, “The Guerilla Translation” sets a unique case because pro bono work sits at the centre here while this platform also serves as a regular translation agency on a paid work basis. For such a study of these platforms, Baker (2006, 2013) provides a solid ground to rise upon in translation studies while understanding the emergence and activities of such groups. As Baker (2006) argues, they are motivated not by intrinsic attributes of the individuals constituting those groups but by identification with a “narrative” or “narratives” around which those groups gather. In other words, acknowledging the power of narrative, members of a group adopt the same set of narratives in such collective organizations.

2) in Other Disciplines

Activism in the form of “consume to contribute” as described in the first part, has been a highly utilized concept and practice in a great number of sectors and platforms. It has been frequently performed as a profit maximization strategy under the disguise of philanthropy by the neocapitalist corporate entities; for this hypocritical practice, it is, thus, named as “philanthrocapitalism”. Advertisements including “#campaigns”, and charity work are two popular applications of the “consume-to-contribute” philanthrocapitalism. For example, such global companies as Nike and Microsoft use advertisements through which they encourage consumers to buy their products. In so doing, consumers are primarily provided the “opportunity” to help #girls and #women improve their socioeconomic status. In so doing, consumers feel that they accomplish a philanthropic aim by buying a product of Nike,

some part of whose price is sent to women for improvement. However, “catcalling will not stop because Gillette put out a new ad campaign, and stereotypes refused to dissipate after the #LikeAGirl campaign by Always” (Dudokovich, 2019). Such use of activism is performed mainly in the feminist struggle; nevertheless, it is not believed to help it in its real sense because this commodified feminism fails to cause real change, and reduces the movement instead. Rather than such indirect contributions, these companies might as well choose to donate huge sums of money directly to particular projects, platforms, or NGOs. Nonetheless, both cases are examples in which philanthropy-based activism is commodified in a capitalist manner because companies often do these to help fix the problems they have caused; some call this philanthrocapitalism but it is just corporate hypocrisy as McGoey argues (2016).

There are a couple of critical discussions on the hypocritical use of philanthropy in the academia and the civil discussion platforms including the columns in newspapers (Bishop & Green, 2010; McGoey, 2016; Rhodes & Bloom, 2018). They argue that philanthropy is a cover to maximize profit, and add that “[a]ctivism is not a commodity to be bought and sold. Activism can neither be consumed with dollar bills, nor can it be used in advertising to sell goods. To involve activism with capitalism is to invalidate it.” (Dudokovich, 2019). In general, most of what has been said on this issue so far consists of informal discussions about activism, consumerism, and social movements on such civil platforms as blogs and newspapers (Vo, 2018; Rollert; 2019; Zhu, 2019). The academic studies discussing the relation of activism, capitalism, ethics, and for instance feminism, are highly limited in number (Partridge, 2011; Fotopoulou, 2016).

On the other hand, the second form of philanthrocapitalism “produce to contribute” has not been discussed as frequently as the first form has been done. This “produce to contribute” form includes pro bono work. It can be defined as “relating to work that is done, especially by a lawyer, without asking for payment” (Online

Cambridge Dictionary, 2019). As can be seen in the previous paragraphs, the commodification of activism in the form of “consume to contribute” has not been a well-studied issue so far; however, activism in the form of “produce to contribute” – under various terms such as pro bono and volunteerism – work has been studied much less than the former one. It would be possible to divide the majority of the existing discussions (academic and non-academic) into two fields: in the business field, and in the legal field. Firstly, in the field of business, pro bono work or volunteerism is mainly discussed, again, on informal non-academic platforms with respect to celebrities and their pro bono activism in helping the fight against poverty, and for welfare in the African context. Another issue discussed in such a way is the help provided for local initiatives by corporate entities as part of a social responsibility project. In such projects, corporate entities volunteer their time and expertise in guiding local initiatives. However, both celebrities and corporate entities are oftentimes believed to perform it as a strategy of public image management (Khalili, 2010; Kernen, 2013). On the other hand, there are only a few academic studies on the issue discussing pro bono philanthropy not as a social or a humanitarian practice but as an integrated part of today’s creative capitalism (Thorup, 2013).

Secondly, in the field of legal services, pro bono work or volunteerism is mainly discussed with regards to providing legal support and consulting for the people in need. Such discussions, nonetheless, are mainly tackled on such informal platforms as websites or collective blogs. These discussions mainly argue that there are some law firms that do "pro bono" work representing clients who have either no money or are members of particular minorities facing discrimination. Quite interestingly though, it has been criticized that if pro bono lawyers/firms win, they still try to get fees and costs, which means that the clients find themselves in almost the exact same position regardless of whether the firm takes the case as pro bono or a regular work. That being said, pro bono activism turns into a sub-form of a new creative capitalism in its practical sense and even more forcefully in legitimizing intent

(Thorup, 2013). Unfortunately, also in this field of legal services, the existing academic studies are too limited in number and depth. The existing ones including Wilson (2018) discuss the commodification of the pro bono legal assistance by the law firms towards disadvantaged groups such as the homeless. For instance, Wilson's (2018) study argues that the pro bono legal assistance for the long-term homeless has been commodified by being a source of both money-making and a leverage of exercising professional power among the police and social workers.

III. Guerilla Translation

1) Guerilla Translation as an Activist Platform and its Organizational Structure

“Guerrilla Translation” (GT) is the name of the collective which is declared by its crew as “it [Guerrilla Translation] is an activist translation and general communications collective in Spain” (Guerrilla Translation, n.d.). This platform, which provides services only between English and Spain, is accessible as a website in addition to its presence also on Facebook, Google+, Twitter, and Youtube. They argue that the time and location (the dire situation in Spain) of its emergence had a decisive impact on the goals of the project.

They argue that their organizational structure is quite different. They are somewhere between the status of a translation agency and a cooperative activist platform. They “straddle the lines between agency, non-profit and co-op unlike a traditional translation agency that exists primarily to make a profit” (“Guerrilla Translation”, n.d.). They set an example to P2P and commons-oriented organization in that “our [organizational] structure does not build on a traditional hierarchy” (“Guerrilla Translation”, n.d.) but rises on a collective model run among peers. This Collective keeps its financial sustainability mainly through donations, and paid projects which they assign to their translators from “the community” to help them earn money while causing social change. Baker (2006) argues that the emergence and activities of such collective

organizations are basically motivated not merely by individual targets, rather, they are motivated by a sense of belonging and identification with a collection of narratives they all internalize as a community, a whole. This sense of “community” emphasized here in Guerrilla Translation collective is reflected in all their statements; for instance, by using the term guerrilla, they imply partnership and participation – a collective force. Even the name they give to their services reflects this understanding; in the part they describe what they do on the website, they say “[w]e intend to offer a full range of “collaborations” (commonly known as ‘translation services’)” (“Guerrilla Translation”, n.d.). Clearly, they consider the translation services they provide (written translation, simultaneous translation, A/V adaptation, subtitling and dubbing, and localization) as a collective task emphasizing the united power of a specific group of translators who share specific narratives.

Guerrilla Translation (GT) has developed a new kind of livelihood vehicle. It, hence, combines two functions: 1) they function as a voluntary translation/media collective which work for activist ends – “a pro bono work” (“Guerrilla Translation”, n.d.) as they define, and 2) they also function as an income-generating cooperative agency for the translators in their community (directing translation projects to them) providing translation and communication services. They accept not only some projects from clients in return for money for the full member translators but they also accept free translations on various areas following a set of criteria. These criteria are as follows: translations should 1) include constructive ideas, 2) provide diverse perspectives, 3) give practical solutions, 4) kill violence to death, 5) illuminate people, but not play the “illuminati” implying that they do not serve secret purposes or people, and 6) be about current events which will not be ‘tomorrow’s old news’ implying a chance to develop ideas in the long term, a vision towards change (“Guerrilla Translation”, n.d.).

As clear from all the above, they claim that “translation is a powerful catalyst for change through knowledge across cultures and

languages” (“Guerrilla Translation”, n.d.). In this regard, they consider “translation as a form of economic resistance” (“Guerrilla Translation”, n.d.). In other words, they see it as a means of ethical and sustainable livelihood for knowledge workers who create multilingual knowledge commons that supports global open-source sharing of ideas. Interestingly, activism of the GT is not limited to causing social and economic change, and spreading common knowledge for social good; they, as they state, highlight the agency of translator and their creative work when compared to machine translation which lacks the individual translator and kills the creativity of work by arguing that “our high quality translations are made by thoughtful humans, not software” (“Guerrilla Translation”, n.d.).

On their website, Guerrilla Translation – along with the information about their GT ‘crew’ of authors and other collectives – provides featured articles, essays, interviews, translations, commix, and transcription. Besides, they also publish documentaries and short films of activist themes which are mostly translated (subtitled or dubbed) by themselves. They perform these translations in a way to reflect the quite complex ideology of translation which is determined by various factors including the ideological value of the source text, desired ideological value and effect of the target text, ideological positions of translators, and the overall ideologies embedded in the broader context (Tymoczko, 2006). Reflecting such ideological concerns, these featured articles, documentaries and the like are, thus, selected and published only if they conform to the aforementioned criteria and only if they are about the focal issues the GT has determined. These focal issues are activism, environment, feminism, mind, new economy, P2P/commons, and post capitalism; these constitute Guerrilla Translation’s objects of resistance which can be highly various (Tymoczko, 2006). Moreover - parallel to their social and economic change aim - in order to increase the volume of common knowledge and sharing, and to encourage “open value cooperativism” (“Guerrilla Translation”, n.d.), they manage a blog dedicated for related exchange of activist ideas and translations

which is called the “GT Blog”. All these features mentioned so far, they argue, are significant parts of “the Guerrilla Translation Manifesto” (“Guerrilla Translation”, n.d.) as they name it.

2) Commodification of Pro Bono Work

Guerilla Translation is an activist collective with a pre-determined agenda, and has certainly contributed a lot to the improvement in its key areas such as economy and feminism through pro bono translations. However, in its organization, there are several controversial points and blurred lines which are open to exploitation and commodification of pro bono translations – hence translators. These even caused the GT to go through hard times some time ago; however, with some organizational improvements, they seemed to have managed to heal the wounds.

2.1 History of its Organizational Pro Bono Struggle

The transition from a paid commissioned work towards financing the social mission by paying translators retroactively for their voluntary/pro-bono work might sound simple; however, when creating something new and commons-oriented from scratch, the devil is in the details. Firstly, it became all clear in 2014 that a solid system to organize paid and pro-bono work under one roof would be necessary. The GT was trying to make itself well regarded while thriving for the translations to reach more people, and for an increasing work to flow in. During that time, there occurred an imbalance between the recognized productive labour, and the invisible, reproductive work required to maintain the project. Such background work included up-keeping of relationships with other “relative” organizations and clients. At this point, however, frustration arose, and some members (including also the founders) decided to take a long sabbatical from the project. In the GT, there was a strong social solidarity, and continuing offers of paid work, but no clear governance structures of pro bono work to guarantee a stable team, fair distribution of work and “rewards” whilst

maintaining its social activist missions. By 2018, the Collective decided it was high time to revisit its last five-year period, re-plan its aims and values, and establish a more structural governance model (Utratel & Oñate, 2018). The efforts turned out to have reignited the project.

2.2 Commodification of Pro Bono Work

Within the context of “Guerilla Translation” – under the wider platform of “Guerilla Media Collective” – pro bono translation definitely needs to be addressed by scholarly research. This paper, hence, tries to problematize the issue of pro bono exploitation regarding only three points among many other alternatives considering the scope of this paper. These are as follows: “7 Main DisCO⁴ Principles” to be adopted by translators - the organizational backbone of the GT Manifesto, the concept of “love credit”, and “Dating Phase” which is the name given to the translator selection/approval process.

2.2.1 Seven Main DisCO Principles

In their “Manifesto”, the 7 Main Principles are presented as the primary criteria to be met by volunteer translators, each with a potential of exploitation though. The first principle is “translations should be geared towards positive outcomes in key areas” (Utratel & Oñate, 2018). In its explanation, it says that in DisCOs including Guerilla Translation, production is guided not by profit but by social, economic and environmental priorities; however, there is no single reference in the whole manifesto as to what are those priorities are specifically, and by whom they are determined. Nevertheless, on their own website, they write that “the exception to that [texts to be translated pro bono] is authors we have a special relationship with, i.e. we can just pick up any of their articles and translate it” (Guerilla Media Collective, n.d.). Such special relationship is not elaborated at all. In this case, who ultimately benefits from pro bono translation

⁴ Distributed Cooperative Organization

seems ambiguous. Following that, in close relation with the fourth principle of being “transnational” and the seventh principle of “constituting a federation with other parallel organizations”, the second principle is presented as being “multi-constituent”. In its explanation, the GT – as a DisCO – “extends decision making and ownership to all contributors whether present in all value chains or affected by the coop’s actions. Beyond workers, this may include neighbouring communities, suppliers, clients, reproductive and affective labour, financial backers, etc. as constituents” (Utratel & Oñate, 2018). This statement is highly problematic because there is not a published list of recognized or partner communities, clients etc. The question of who is considered – and by whom – a proper client or “neighbouring” community is, again, not clear.

A close analysis of this platform has shown that there are some neighbouring commercial platforms operating in parallel issues to those of the GT; quite interestingly, some of the GT senior members are also active members in those. Therefore, what counts as a neighbouring community or client might be exploited, and the work of those commercial partners might be rendered by the volunteer translators under the disguise of pro bono translation by the GT. This vagueness unfortunately repeats itself in the explanation of the fifth principle “centred on care work”; it states that “care work [another form of the GT work] is performed for the individual persons within the DisCO GT” (Utratel & Oñate, 2018). It points at the fact that the beneficiary of a pro bono translation might not always be the collective of GT; the questions of who is considered client, or who benefits from pro bono work are not, again, answered or elaborated in their manual. The third principle regards the GT translators as “active creators of commons” (Utratel & Oñate, 2018); commons is the name they use for translation projects which are “commonly”-handled. However, in its explanation, it says that “these new commons are created through market and value-tracked pro bono work” (Utratel & Oñate, 2018). This statement is problematic in two ways. Firstly, it is clear that the GT positions pro bono translation within the market; this shows that pro bono

translation is part of the market circulation the GT serves as a traditional translation agency. Therefore, they might be including pro bono translation in their work of market value as well although they argue that these are two separate functions of the GT (Utratel & Oñate, 2018). Secondly, it seems that the GT assigns some form of economic value to pro bono translations, and track them. In their Value Flow Guide, they state that they give translators “love credits” in return for their pro bono work; and they use them to calculate the amount to be transferred to translators in return for their paid works (Utratel & Oñate, 2018). The value of pro bono work should be measured by whether it contributes to the activist aims of the GT or not; however, here pro bono work turns into a market commodity through which more profit is acquired.

2.2.2 Love Credits

The sixth principle “Reimagining the origin and flows of value” brings the issue to the second main point of the pro bono discussion: “love credits”. As emphasized earlier, Guerilla Translation is a platform of two functions: a voluntary translation collective working for activist causes, and an agency providing translation and general communication services on a paid contract basis. Because of such complexity, it has a highly intricate and complicated system of value metrics. Having established that, they have two main types of credits: Pro bono work is tracked through “love credits”, and agency work is tracked through “livelihood credits”. Love credits do not yield direct income. Pro bono work serves as the coefficient to the livelihood credits; with it, the total amount to be paid to translators in return for their paid work is calculated. In other words, in order to earn more in return for the paid translation work translators complete, they are implicitly obliged to perform more pro bono work. This is a vicious circle because a translator does more pro bono work to earn more money; however, while doing more pro bono work, that translator is exploited more.

In Guerrilla Translation such love credits are measured by word count; however, this does not mean that translators earn a love credit for each word. Depending on the volume of the work, the average love credit acquired is 1 to 10; nevertheless, the expected amount per quarter is 400 – under some circumstances even more. Each love credit corresponds to a monetary value. The exact amount is never given; however, it works like a regular paid translation job – 0,0xx cents per word/per love credit. At this point, this should also be noted that “these percentages are only applicable after expenses, taxes and *projected expenses* have been accounted for or paid” (Utratel & Oñate, 2018; my emphasis).

“Love-credit accruing tasks are decided on by the collective; it is voluntary work undertaken to meet the collective's social mission” (Utratel & Oñate, 2018). This is another example to the vague expectations from translators. What will be considered as a love-credit task is decided by the authorities of the GT; however, the questions “who are these decision-makers”, “who are the beneficiaries of pro bono work”, and “what falls within the boundaries of the Collective’s social mission” are not answered. The pro bono tasks are just given to translators in a top-to-down process. Meanwhile, when combined, both types of credits (love and livelihood) increase the “historical credits” which is the total value of rank in figures acquired by translators throughout their entire GT journey (Utratel & Oñate, 2018). This ranking definitely contradicts the very fundamental principle of the Guerilla Translation as a “peer-to-peer”, “common-based”, and “non-hierarchical” organization. These also put volunteer translators in a constant evaluation and value assignment. Translators become visible on the platform with such numerical values, not with the social effects of their activist pro bono translations. Their struggle through pro bono work is, thus, put in figures, i.e. commodified.

Love credits are earned through pro-bono work - "productive work" as the GT calls alternatively - (translation, editing, transcribing, interpreting, contacting authors for pro-bono

translation, social media work etc.); “[i]n essence these are the services the GT offers as an agency” (Utratel & Oñate, 2018). This statement is worthy of attention because of two reasons. Firstly, calling only pro bono translation “productive” reveals that GT authorities do not consider the livelihood translation work as productive as pro bono translation. Secondly, while saying those [pro bono work] are the services the GT offers as an agency, they actually assign pro bono work a capital value. They commodify it because such statement implicates that they do not handle pro bono work as an activist collective, but as a regular agency. That being said, all the descriptions so far such as “pro bono”, “volunteer”, “productive work”, “activist” or else seem to be sugar-coating the commodified pro bono translation with a market value.

2.2.3 The “Dating Phase”

The process of becoming an approved and accepted Guerilla Translator is called “the Dating Phase” in the GT (Utratel & Oñate, 2018). It has two main parts: the first contact, and the main transition process. The first contact starts, oftentimes, over an e-mail in which an applicant translator writes to the GT collective. Following the e-mail, the GT sends translators two translation and/or editing tests in the target language(s) they would like to work in. Finally, a GT authority arranges a VOIP⁵ interview so as to determine applicant translators’ collaborative abilities, shared values, commitment level, and mutual expectations. If everything goes right, then the applicant translators are assigned two advisors: the “GT Buddy” to teach them the specifics of the GT collective, tools etc., and the “Mutual Support Pal” to care about their emotional well-beings (Utratel & Oñate, 2018). These roles may be performed by the same person or by two different people; and they are valid for only three-month periods. These buddies guide applicant translators through their Community Rhythms. Afterwards, they make translators approve and sign the Commitment Statement which has specific commitments such as

⁵ Voice Over Internet Protocol

checking-in on a daily basis, accruing a minimum of 400 love credits per quarter, maintaining the care work needed for the Collective, and approving that fulfilling these all is a prerequisite to full participation in the Collective. Lastly, these buddies help translators be placed in proper “unpaid” Working Circles which are the particular working groups of the care work needed for maintaining the Collective such as the group of software, the group of finance etc.

Having come this far, the main process of the Dating Phase for Transition Translators – so far they are applicants – takes them over a next nine-month period. These nine months are broken down into three stages (“quarters” as the GT calls), including what will be expected of translators at each stage. In each stage, transition translators are expected to fulfil the fundamental commitments they sign and approve in the previous stage including the minimum requirement of 400 love credits per quarter. In these quarters, in addition, translators are also expected to complete a specific set of “milestones” (in the GT’s terms) which include increasing amounts of work. At the end, each stage comes with a Quarterly Evaluation checking to see if translators have fulfilled the requirements. In these stages, care work never corresponds to a concrete value. This could be understandable because translators who want to become a full GT member might perform those willingly as they believe that they serve their activist purposes. However, the point open to exploitation is again love credits throughout the whole Dating Phase.

While “dating”, Stage 1 and Stage 2 transition translators have no right to perform livelihood (paid) work; they, hence, have to work in other places in order to earn money while performing the GT milestones. These translators are only given love credits in this process; however, the coefficient of love credits is much lower than those of higher stage dating translators and full member translators. Quite interestingly though, love credits acquired in the first stage is not effective in terms of affecting the livelihood work payment to be done later on because “these ‘casual stage’ credits only begin to be paid down on a monthly basis during Stage Two” (Utratel & Oñate,

2018). In other words, translators work for free for at least six months. This situation changes only in the third stage where dating translators start to be provided with livelihood work. Nonetheless, at this point translators can also be directed to work for other fully-commercial “neighbouring communities” of freelance translation platforms because here the GT clearly warns, “[d]uring this stage you will also be eligible for Livelihood work, albeit at a lower rate, so we recommend that you mainly concentrate on Love and Care work” (Utratel & Oñate, 2018). This statement may sound hypocritical, though. Claiming to be also a commercial translation agency working for the empowerment of translators, the GT manipulates those translators, who have not been given paid work for six months, to continue focusing on love credits and care work instead of earning money - i.e. to continue working for free. Moreover, whilst “flirting” (as I call the first contact stage) and “dating”, translators are always parts of more than two Working Circles by working pro bono/voluntarily. Unfortunately in this process, they are even not given the right of having binding votes regarding their discussions on various platforms such as the GT Blog or Loomio.

Last but not least, these love credits might as well be utilized as a form of punishment/sanction in the GT collective. In the handbook of the GT, there is a part dedicated for sanctions to be adopted in case of failing to meet quarterly quotas, or taking leave of absence. The main tool sanctions are applied through is love credits. “If a pro-bono quarterly quota isn’t met, the negative Love Credit balance is transferred forward and added to the next quarter’s balance” (Utratel & Oñate, 2018), and they add that negative love credits – if not met – might continue to be added onto the required quota of the following phases. They further state that “[t]he negative balance will be added to the second consecutive quarter, and they will not be eligible to do or to be paid for prior livelihood work until the negative balance is brought up to date” (Utratel & Oñate, 2018). And what is worse, in case of a leave of absence, then the necessary love credit amount to be met quarterly doubles ($2 \times 800 = 1600$ Love

Credits) the amount to be completed in case of failure to meet the quota ($2 \times 400 = 800$). Finally, if translators do not announce any sabbatical or leave of absence, and just miss action for a considerable amount of time during the quarter, their 400 love credits are deducted. As can be seen, such a practice might eventually put translators into a very challenging and endless “dating” phase situation in which pro bono work and translators themselves are constantly exploited.

IV. Conclusion

As can be seen so far, activism and one of its forms “pro bono work” can be exploited in various fields such as business, legal, and translation. However, the un/ethical discussion of activism in the form of pro bono work has not been studied to the extent it deserves because the “conceptual narratives” (Somers & Gibson, 1994) of activism and volunteerism, i.e. humanitarian or activist rhetoric, are rarely questioned issues as emphasized earlier. When questioned, it turns into a clash of narratives; “personal narratives” (Somers & Gibson, 1994) of the translators and researchers contradict such bigger narratives. Such clashes can be settled, though. For instance, as in the example of the GT’s history of struggle during its founding years, the conflicting personal narratives have been settled through creating and adopting the overarching activist “institutional narrative” (Somers & Gibson, 1994) of the GT. It is, hence, this institutional narrative which sugar coats exploitable tasks as “milestones” to give translators a sense of achievement, the monetary value of pro bono work as “love credits”, or the highly exploitable process of transition as “dating phase”. However, as can be understood, the pro bono activism narrative adopted by the GT authorities and newcomer translators – or even researchers – might still be different; the former’s might be more in line with a commercial agenda whereas the latter’s might be more social-change oriented.

As a final remark, it should definitely be noted that there are limitations to this study. This study, within its scope, did not include personal communications with previous and active GT members, or possible interviews with the GT authorities. With their explanations, some blurred zones discussed here might be clarified; for further studies, such alternative methodologies, hence, could be incorporated to reach more conclusive discussions and have wider and deeper studies on the exploitation and commodification of pro bono translations.

References

Baker, M. (2006). Translation and activism: Emerging patterns of narrative community. *Massachusetts Review* 47(3), 462-484.

Baker, M. (2010). Translation and Activism: Emerging patterns of narrative community. In M. Tymoczko (Ed.), *Translation, Resistance, Activism* (23-41). Amherst: University of Massachusetts Press.

Baker, M. (2013). Translation as an alternative space for political action. *Social Movement Studies* 21(1), 23-47.

Bishop, M. & Green, M. (2010). The philanthrocapitalist manifesto. Retrieved from: www.philanthrocapitalism.net/2010/01/the-philanthrocapitalist-manifesto].

Boéri, J. (2008). A narrative account of the Babels vs. Naumann controversy: Competing perspectives on activism in conference interpreting. *The Translator*, 14(1), 21-50.

Boéri, J. (2009). *Babels, the social forum and the conference interpreting community: Overlapping and competing narratives on activism and interpreting in the era of globalisation* (Doctoral Dissertation). Manchester: CTIS, University of Manchester.

Cheung, M. P. Y. (2010). Rethinking activism: The power and dynamics of translation in China during the late Qing period (1840-1911). In M. Baker, M. Olohan & M. C. Pérez (Eds.), *Text and Context: Essays on translation & interpreting in honour of Ian Mason* (237-258). Manchester, UK: Kinderhook; New York: St. Jerome Pub.

Delgado Luchner, C. & Kherbiche, L. (2018). Without fear or favour? The positionality of ICRC and UNHCR interpreters in the humanitarian field. *Target* 30(3), 408- 429.

Dudokovich, M. (2019). Capitalist activism: How activism diminishes feminism. Retrieved from: <https://vocal.media/viva/capitalist-activism>

Flexner, S. B. (Ed.). (1993). *Random house unabridged dictionary*. New York: Random House.

Fotopoulou, A. (2016). *Feminist activism and digital networks: Between empowerment and vulnerability*. London: Palgrave MacMillan.

Guerrilla Translation. (n.d.). Retrieved December 22, 2019 from

<https://www.guerrillatranslation.org/>

Inghilleri, M. (2008). The ethical task of the translator in the geopolitical arena. *Translation Studies* 1 (2), 212-223.

Kernen, B. (2013). Pro bono capitalism. Retrieved from: https://www.huffpost.com/entry/bono-capitalism_b_3784443

Khalili, O. (2010). Pro bono work grows wings at Deloitte. Retrieved from: <https://causecapitalism.com/deloitte/>

Lossner, K. (2014). Translators Without Borders: cui bono?, <http://www.translationtribulations.com/2014/10/translators-without-borders-cuibono.html> and Translators Without Borders: Some projects,

<http://www.translationtribulations.com/2014/10/translators-without-borders-some.html>

McGoey, L. (2016). No such thing as a free gift: The Gates Foundation and the price of philanthropy. London: Verso.

McDonough Dolmaya, J. (2012). Analyzing the crowdsourcing model and its impact on public perceptions of translation. *The Translator* 18(2), 167–91.

Moreno-Rivero, J. (2018) ‘Interdisciplinary multilingual practices in NGOs: Addressing translation and interpreting at the ‘human rights investigations lab’ and ‘translators without borders’’, *Translation Spaces* 7(1), 143-161.

Olohan, M. (2012). Altruism and voluntarism in the context of a nineteenth-century scientific periodical. *The Translator* 18(2), 193–215.

Olohan, M. (2014). Why do you translate? Motivation to volunteer and TED translation. *Translation Studies* 7(1), 17-33.

Partridge, D. J. (2011). Activist capitalism and supply-chain citizenship. *Current Anthropology* 52 (53), 97-111.

Piróth, A. & Baker, M. (2019). The ethics of volunteerism in translation: Translators Without Borders and the platform economy. Online. Retrieved from: http://www.pirothattila.com/Piroth-Baker_The_Ethics_of_Volunteerism_in_Translation.pdf

Pro bono. (23. 12. 2019). In *Online Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pro-bono>

Rhodes, C. & Bloom, P. (2018). The trouble with charitable millionaires. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/news/2018/may/24/the-trouble-with-charitable-billionaires-philanthrocapitalism>

Rollert, J. P. (2019). The Wayfair walkout and the rise of activist capitalism. Retrieved from: <https://fortune.com/2019/07/13/wayfair-nike-employee-activism/>

Santaemilia, J. (Ed.). (2005). *Gender, sex and translation. The manipulation of identities*. Manchester and Northampton: St. Jerome Publishing.

Somers, M. R. & Gibson, G. D. (1994). Reclaiming the epistemological “other”: Narrative and the social constitution of identity’. In C. Calhoun (Ed.) *Social Theory and the Politics of Identity*, 37-99. Oxford, UK and Cambridge, USA: Blackwell.

Thorup, M. (2013). Pro bono? On philanthrocapitalism as ideological answer to inequality. *Ephemera* 13 (3), 555-576.

Utratel, A. M. & Oñate, S. (Eds.). (2018). *The Guerilla Translation handbooks*. Retrieved from: <https://docs.google.com/document/d/1BJ6GMJYiplaPAp6Lo bi0h96xikMCRnPX9fTRyjLpRqA/edit#heading=h.xsl85sk6kz0n>

Tymoczko, M. (1999). *Translation in a postcolonial context: Early Irish literature in English translation*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Tymoczko, M. (2006). Translation: Ethics, ideology, action. *The Massachusetts Review* 47 (3), 442-461.

Venuti, L. (1998). Introduction. In L. Venuti (Ed.), the special issue of *Translation and Minority, The translator* 4(2), 135-144.

Vo, A. (2018). When capitalism meets activism. Retrieved from: <https://www.adolescent.net/a/lets-talk-the-capitalization-of-activism>

Wilson, T. D. (2018). A Note on Capitalist Commodification of the Homeless. *Review of Radical Political Economics*, 51(2), 298–309. <https://doi.org/10.1177/0486613417741308>

Zhu, C. (2019). The commodification of activism by self-interested corporations. Retrieved from: <https://observer.case.edu/zhu-the-commodification-of-activism-by-self-interested-corporations/>